

ROZUMIEĆ (4664) *vb impf*

rozumieć (4662), **rozumieć** [w tekście wierszowanym] (2), [**rozumieć**]; rozumieć *MWilkHist* C3; rozumieć : rozumieć *WitosłLut* (1:1; A3v).

o jasne, w e wahania.

inf rozumieć (1035); -eć (59), -éć (31), -(e)ć (945); -eć *OpecŻyw* (2), *ForCnR*, *KochDz*, *KochWr* (2), *OrzJan* (17); -éć *GrzepGeom* (5), *KochPs* (2), *KochFr*; -eć : -éć *MurzHist* (2:4), *MurzNT* (3:3), *BiałKat* (10:12), *Oczko* (2:2), *SarnStat* (17:1), *GosłCast* (2:1). ◇ *praes* 1 *sg* rozumiém (394), rozumim (3); -ém : -im *RejKup* (9:3); ~ -ém (29), -em (11), -ęm (3), -(e)m (351); -ém *KochDz*, *PudłFr* (3), *KochWr* (5), *GórnTroas*, *KochPij*, *KochAp*, *KochFragJan*, *SarnStat*, *GosłCast* (4); -em *BiałKat* (3), *KochCzJan* (2), *JanNkar* (2); -ém : -em *OrzQuin* (2:2), *OrzJan* (9:1); -ęm : -em : -(e)m *MurzHist* (2:1), *BiałKaz* (1:-:1). ◇ 2 *sg* rozumiész (275); -ész (23), -esz (6), -(e)sz (246); -ész *OpecŻyw*, *OrzQuin*, *GrzepGeom*, *Strum* (2), *KochPs*, *KochSob*, *PudłFr*, *KochWr*, *OrzJan* (6), *GosłCast* (2); -esz *MurzOrt*; -ész : -esz *MurzHist* (1:1), *BiałKat* (3:1), *KochPieś* (1:1), *ZawJeft* (1:2). ◇ 3 *sg* rozumié (468), rozumi (1); -é : -i *CzahTr* (2:1); ~ -é (26), -(e) (442). ◇ 1 *pl* rozumiémy (135); -émy (13), -ęmy (2) *MurzHist*, *MurzNT*, -emy (1) *KochFrag*, -(e)my (119). ◇ 2 *pl* rozumiécie (68); -écie (9), -ecie (3), -(e)cie (56); -écie *ZawJeft*, *OrzJan* (5); -écie : -ecie *MurzNT* (3:3). ◇ 3 *pl* rozumieją (380). ◇ *praet* 1 *sg m* rozumiałem, -m, -em rozumiał (39). *f* rozumiałam, -m rozumiała (2). ◇ 2 *sg m* rozumiałeś, -ś, -eś rozumiał (10). ◇ 3 *sg m* rozumiał (255). *f* rozumiała (16). *n* rozumiało (4). ◇ 1 *pl m pers* rozumieliśmy, -smy rozumieli (14), -chmy rozumieli (1) *RejZwierc*, -m rozumieli (1) *MurzNT*; ~ -smy (11), -śmy (1) *SkarŻyw*, -(s)my (2). ◇ 2 *pl m pers* rozumieliscie, -ście rozumieli (4). ◇ 3 *pl m pers* rozumieli (198). *subst* rozumiały (1). ◇ *fut* 1 *sg m* będę rozumiał (7). ◇ 2 *sg m* będziesz rozumiał (13), rozumieć będziesz (5); będziesz rozumiał *KrowObr* (2), *GórnDworz*, *GrzepGeom* (3), *RejPos* (4), *Strum*, *ReszPrz*; rozumieć będziesz *RejKup*, *RejZwierc*, *SkarŻyw*, *LatHar*; będziesz rozumiał : rozumieć będziesz *OrzJan* (1:1). ◇ 3 *sg m* będzie rozumiał (22), rozumieć będzie (10), będzie rozumieć (1); będzie rozumiał *LibLeg*, *KromRozm II*, *KrowObr*, *RejPos* (2), *RejZwierc*, *ModrzBaz* (3), *ActReg* (2), *CzahTr*, *ZbylPrzyg*; rozumieć będzie *BielKron*, *CzechEp* (4), *OrzJan* (3); będzie rozumiał : rozumieć będzie : będzie rozumieć *GórnDworz* (5:-:1), *SarnStat* (5:1). ◇ 1 *pl m pers* rozumieć będziemy (5), będziemy rozumieć (5), będziemy rozumieć (3), będziemy rozumieli (1); rozumieć będziemy *BibRadz*, *RejPos*, *RejZwierc*, *CzechRozm*; będziemy rozumieć *UstPraw*, *BielKron*, *GórnDworz*; rozumieć będziemy : będziemy rozumieć : będziemy rozumieć : będziemy rozumieli *ModrzBaz* (1:2), *SarnStat* (1:2:-:1). ◇ 2 *pl m pers* będziecie rozumieć (4) *LibLeg*, *RejPos*, *Phil*, *PowodPr*, rozumieć będziecie (2) *BibRadz*, *WujNT*. ◇ 3 *pl m pers* będą rozumieć (11), rozumieć będą (6), będą rozumieli (6); będą rozumieć *LibLeg*, *RejPs*, *LubPs*, *BibRadz*; będą rozumieli *SkarŻyw*, *ActReg*; rozumieć będą *OrzList*, *GórnDworz*, *KuczbKat* (2), *NiemObr*; będą rozumieć : będą rozumieli : rozumieć będą *RejPos* (1:-:2), *ModrzBaz* (3:1), *SarnStat* (3:3). ◇ *imp* 2 *sg* rozumiéj (406); -éj (40), -ej (4), -(e)j (362); -éj : -ej *BiałKat* (17:4). ◇ 3 *sg* niechâj, niechże rozumié (23); -é (1), -(e) (22). ◇ 1 *pl* rozumiéjmy (19); -éjmy (2), -ejmy (1), -(e)jmy (16); -éjmy : -ejmy *MurzNT* (2:1). ◇ 2 *pl* rozumiéjcie (33); -éjcie (5), -ejcie (1), -(e)jcie (27); -éjcie : -ejcie *MurzHist* (2:1); ~ -éjcie [!] (1) *MurzNT*; ~ -éjcież (2). ◇ 3 *pl* niechâj, niech rozumieją (5). ◇ *con* 1 *sg m*

bych rozumiął (16), rozumiąłbym, bym rozumiął (12); bych *MetrKor*, *WróbŻołt*, *RejPs* (4), *RejKup*, *RejWiz*, *Mącz*, *BiałKat*, *RejZwierc*, *CzechRozm*, *SkarŻyw*, *WujNT*, *SkarKazSej*; bym *GórnDworz* (2), *OrzRozm*, *ModrzBaz* (2), *ModrzBazBud*, *CzechEp*, *ActReg*, *LatHar*, *JanNKar*; bych : bym *GórnDworz* (1:1). ◇ 2 sg m byś rozumiął (47), by rozumiął (7); byś : by *RejKup* (1:1), *KromRozm I* (1:1), *KrowObr* (1:2), *Strum* (8:3). *f* byś rozumiała (1). ◇ 3 sg m by rozumiął (141). *f* by rozumiała (4). *n* by rozumiało (3). ◇ 1 pl m pers byśmy rozumieli (33), bychmy rozumieli (14); byśmy *MurzNT*, *Diar* (3), *SeklPieś*, *Leop*, *GrzegRóżn*, *LeovPrzep*, *GórnDworz*, *BiałKat* (2), *KuczbKat* (6), *RejPosWstaw*, *CzechRozm* (2), *SkarŻyw*, *ReszPrz*, *OrzJan* (2), *WujNT* (4), *SarnStat* (2); bychmy *LibLeg*, *RejPs*, *BibRadz*, *RejAp*, *RejPosWiecz*³, *GrzegŚm*, *RejZwierc*, *WujJud*; byśmy : bychmy *RejPos* (1:5), *ModrzBaz* (2:1); ~ -śmy (29), -śmy (1) *SeklPieś*, -(s)my (3). ◇ 2 pl m pers byście rozumieli (12). ◇ 3 pl m pers by rozumieli (86). *subst* by rozumiały (4). ◇ *con praet* 3 sg m by był rozumiął (8). *n* by było rozumiało (1). ◇ 1 pl m pers bychmy byli rozumieli (2). ◇ 3 pl m pers by byli rozumieli (3). ◇ *impers* ma, może, musi być rozumiano (25). ◇ *praes* bywã rozumiano (1) *SarnStat*. ◇ *praet* rozumiano (19), bywało rozumiano (1) *RejPos*; -ãno (18), -(a)no (2). ◇ *fut* będzie się rozumiało (1) *SarnUzn*, będzie rozumiano (1) *WujNT*. ◇ *con* by rozumiano (8), by się rozumiało (2) *RejWiz*, *RejPos*; -ãno (7), -ano (1). ◇ *part praes act* rozumiejąc (319), rozumiejąc (1); -ąc : -ąc *CzechRozm* (14:1). ◇ *part praet act* rozumiałwszy (1).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI* (trzyńście z niżej notowanych przykładów) – *XVIII w.*

1. Mieć określone zdanie o czymś, często na podstawie przeczytanego (usłyszanego) tekstu: sądzić, mniemać, uważać; domyślać się, przypuszczać, wnioskować; też (zwykle o Bogu): wiedzieć; *intelligere* *HistAl*, *Vulg*, *Mącz*, *PolAnt*, *Modrz*, *JanStat*, *Cn*; *sentire* *Vulg*, *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *Calag*, *JanStat*, *Cn*; *existimare* *Vulg*, *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *Calep*; *scire* *Vulg*, *PolAnt*, *Mącz*, *Modrz*, *JanStat*; *arbitrari* *Vulg*, *PolAnt*, *Calep*, *JanStat*; *sapere* *Vulg*, *PolAnt*, *Modrz*; *ducere* *Vulg*, *Modrz*, *JanStat*; *accipere* *Mącz*, *Modrz*, *Cn*; *reputare* *PolAnt*, *JanStat*; *statuere* *Mącz*, *Modrz*; *eri* *Modrz*, *Calep*; *credere* *Modrz*, *Vulg*; *censere*, *putare* *Modrz*, *JanStat*; *interpretare*, *percipere*, *subintelligere* *Mącz*; *aestimare*, *habere*, *iudicare*, *opinari*, *prae se ferre*, *videre* *Modrz*; *autumare* *Calep*; *noscere*, *praesumere* *JanStat* (2938) : *RejJóz Dv*; *MurzNT* 3v; *RejWiz* 174v; *Leop Ps* 130/2; *BielKron* 25 marg; *Subintelligitur*, *Ma* być rozumiano. *Mącz* 188a, 338b; *GórnDworz* O8v; *RejPos* 89v [2 r.], 112; *Iednák Páweł S.* nie mowi/ łámą wiárą: iáko wy/ co chcecie więcey niż *Páweł S.* rozumieć. *WujJud* 96v; *Strum* F2v; *CzechRozm* 1v, 2v; *SkarJedn* 84; *Calag* 346b; *CzechEp* 415; *Calep* 88a, 389b, 911b; *LatHar* 130; *A tomci brácia obrocił ná fię y ná Apollá/ dla was: ábyście fię náuczyli z nas/ żeby fię nád to co iest nápiřano/ ieden (marg) nád to co iest nápiřano nie rozumieć: áby fię ieden. G. (-) zá drugim nie nádymał* *WujNT* 1.*Cor* 4/6, *Rom* 12/3; *Rozumiesz Ze tu mieřzkamy? (-) Kędyř indzie mam rozumieć. CiekPotr* 81; *GosłCast* 34.

rozumieć kogo, co [= przedmiot sądu] (145): *PatKaz III* 126v; *BierRozm* 5; *RejPs* 48; *Leop Philipp* 3/16; *Ieřli fię potrzebá przechwálic/ będę fię przechwálic z tego co ná moię krewkość należy. (marg) Vtrapienia řwoie rozumie iáko [= to jest] więzienie/ bićie/ prágnienie/ nágořci/ y ine rzeczy. (-) BibRadz* 2.*Cor* 11/30; *á miłość/ iáko iá káždy s prořtá rozumie/ żadną miárą tey nie przyřtoi/ która ma męžá* *GórnDworz* Cc; *RejPos* 133, 262, 286; *RejZwierc* [28³], [78²]; *Niewiem co to zá okupowanie rozumiećie/ ia o nim w Kořciele Powřzechny^m nic niewiem. WujJud* 161v, 106v [2 r.]; *NiemObr* 85; *PaprUp* D2v; *CYGANY* zdawná ludzie dźiwnie rozumieią *KlonWor* 6.

~ Z orzekaniem o przedmiocie sądu:

co – jaki (N) (1): ábowiem ia ináčzey nierozumiem duŝŝe mey/ iedno náwŝŝem ku dziećinnem obyczáiom podobna. *RejPs* 198.

co – jako co (N) (1): [*Luter pisał*] Rzym ten nieináčzey rozumyem iedno iáko Bábilon álbo Sodomá *BielKron* 195v.

co – ku czemu [= że jest przydatne do czego] (2): Ten Porządek ia [...] wypifałem krotko/ rozumieiąc go ku tym to Artykułom/ y ku zábieżeniu niemáłym błędom *GroicPorz* A4; *PaprUp* L4.

kogo, co – kogo, co (4): I Paweł ś. to scandalum rozumiał samo telko, co by było przeciw nauce P. Chrystusowej. *DiarDop* 103; Pirwŝze fummy rozumiał połowicę pożytkow: ktorą áby káždy raz oddał *ModrzBaz* 121v; y piŝmo ś. y niektorzy Patrefowie rozumieią Bogá/ iedno lámego oycá. *CzechEp* 274; obroći ŝię/ ŝług przed nim doŝyć/ paniętá ŝtoią/ łáncuŝno/ ŝzátno/ y ták mnima że mu ŝię to ŝni. Ale iż tego dłuęo było/ pomácał ŝię teę ŝpili álbo nie/ ŝpodziewał ŝię że go dyabeł gđżieŝ zánioŝł y omamił/ iáł ŝię żeęnáć/ chcąc one ŝługi (ktore dyabły [*może I*] rozumiał) od ŝiebie odpędzić. *WerGoŝc* 245.

kogo, co – jakie(go) (17): a thak mi thą prozbę poslow mazoweczkich ŝlusna [*lege: ŝlusną*] rozumieyącz [...] *ZapWar* 1545 nr 2646; *RejWiz* 165; *BielKron* 200; á cnotliwego/ y mądrego tego ia chcę rozumieć/ ktory by godzien był/ być Krolem *GórnDworz* Gg4; *RejPos* 71; *BiałKaz* D; IZ was wŝyŝtek ŝwiát práwie rozumie ták męęne *PaprPan* Cc4; *ModrzBaz* 23v; *SkarJedn* 285; *Oczko* 6v; nieprzáł ŝie te⁸⁰ iŝ biaległowy miał w komorce: ále nie tákie iákie brácia rozumieli *SkarŻyw* 372; *GostGosp* 82; *Phil* E3; ták ná kón wložemy Stráwné/ które potrzebne w dróęe rozumieýmy. *WyprPl* Cv; *LatHar* 22; *SarnStat* 955; iżby do tego ŝkárbu Rzeczypoŝp: chowánia/ pewnego mieyŝcá y wárownego było potrzebá/ tedy nie rozumiem ŝnádnieyŝzego nád Ráwŝki/ Wárfzáwŝki ábo Tykoćińŝki zamek *VotSzl* D4v.

kogo – jako kogo (3): Iż was ták ma rozumieć káždy człowiek/ iáko ŝłuęebniki Páná Kryŝtuŝowe *RejPos* 234v, 235 [2 r.].

co – na jakie (1): Ia nie na złe tego rozumiem *ActReg* 101.

kogo, co – za kogo, za co, za jaki(e, -ego) (36): *MurzHist* P2v, R; *Diar* 29, 44; *DiarDop* 111 [2 r.]; *GroicPorz* h3v; *RejAp* 196v; iż ŝie to trefia y prawdziwemu/ że go zá kłámcę ludzie rozumieią *GórnDworz* N6; y tákiego [*pana*] potrefi/ ktory ŝzukáiąc tey ŝławy/ áby go zá wymownego rozumiano/ wchodzi więcz z rzeczą ŝwą w dziwne Lábirinthy/ ŝłow nowych *GórnDworz* Ii6v, C3, G7, P2, T3v, Dd7, Gg5; *RejPos* 63v, 225v; *RejZwierc* 20, 80, 115; *CzechRozm* 153; Tych ŝpráwy y wŝytek żywot gđży zá godny/ żeby iy wŝytcy ludzie gánili/ rozumieýmy/ czemuž [...] *ModrzBaz* 62v, 13, 74, 92; *ModrzBazBud* ¶6; Ibráim wŝyŝtkich rzeczy doŝtátek wielki/ rozumiał ŝobie zá háńbę *OrzJan* 37, 11; *WysKaz* 3; *SarnStat* 86, 171, 653, 1022, 1070, 1182.

kogo – kim, jakim (11): *RejPs* 201v; *RejKup* ŝ6; *MurzNT* 48v; Abowiem kto thák nie będzie odżywion [...] / iuę go wláŝnie moęe káždy vmárłym rozumieć ieŝcže zá żywotá ŝwego. *RejAp* 169; Dziwna rzecz człowieká Bogiem rozumieć. *RejPos* 16 marg, 3v, 7v; *ModrzBaz* 2; *PaprUp* L3v; znowu go pytał/ ieŝlięby po Telluŝie kogo drugiego nieŝczęŝliwŝzym rozumiał? *Phil* M4; *OrzJan* 113.

kogo, co – jak [w tym: *jako, tak* (36), *inaczej* (13), *jednako* (1), *rozno* (1)] (51): A iáko ia tę rzecz rozumiem/ Krotkim wam przykładem powie^m *BierEz* P2; *RejPs* 113v, 181, 186, 198; *SeklKat* M4v; *MurzHist* Q3v; *MurzNT* 238v *marg*; *KromRozm III* C7; *Diar* 75; Bo go [tj. *szlachcica*] rozno v fiebye wfyłscy rozumiey. *RejWiz* 96v, A7; *Leop Philipp* 3/15; *BibRadz Philipp* 3/15; Nie ták náfzy rozumieią Krolá polfkiego *OrzRozm* D3; *BielKron* 195v; *GrzegRóżn* 33; *Mącz* 111a; To thák rozumiawfzy nie gárdzimy tymi fłowy. *SarnUzn* E2; Wagę y miarę lékárłką iáko rozumieć *SienLek* T[tt]2; *RejAp* 87v; *GórnDworz* Rv; *RejPos* 63, 144v, 184v *marg*, 201, 228v; *KuczbKat* 365 *marg*; *RejZwierc* 8, 12, 196v; *WujJudConf* 141; *CzechRozm* 22, 56, 74, 85; *SkarŻyw* 457; *CzechEp* 96, 132; *NiemObr* 57; *ReszList* 145; Wfyłftko to ia inaczey rozumiem *GórnRozm* H2v; *PaprUp* F2v, Iv, L3v; *ActReg* 32; *OrzJan* 68, 130; *WujNT Philipp* 3/15; *CiekPotr* 36; Dżis nie pytáią iáko kto ná vrząd wchodźi [...]. Rozumiey go iáko chcefz: á on przećie Pánem *KlonWor* 16; [zá co był mian zá fzałonego/ Iz się śmiał záprzec tego co wfyłscy widźieli: Przeto go dżiwnnie fobie drudzy rozumieli. *ProtJałm* 18 (Linde)].~

rozumieć co (A) (zaimek) [= *treść sądu*] (451): *BierEz* Q2; *PatKaz II* 60; *BierRozm* 5; *LibLeg* 11/71, 141; *RejJóz* Dv; *RejKup* Ov; *MurzHist* E; *MurzNT* 18v; *KromRozm III* B5, Iv, N6v; *GliczKsiąż* H2, P7v; *GroicPorz* k, ee4, mm3v; *KrowObr* 81v; *RejWiz* 112v, 186v; *Leop Philipp* 3/15; *RejZwierc* 77; *BibRadz Philipp* 3/15, 16, 4/2; Moów iedno w imię Pánfkie śmieie/ [...] co rozumiefz *OrzRozm* Dv, E; *BielKron* 1v, 465v; *KochSat* B2v; *Mącz* 7a, 174c, 437a, b; *LeovPrzep* I2v; *RejAp* 101v; A fnađz będziefz w.m. có iefzće więcey rozumiał/ niż tho czo vźrzyfz. *GórnDworz* M7v, F4, K2v, Rv, Hh5v; *RejPos* 69, 160, 234, 274v, 301v, 302; *KuczbKat* 85, 370, 410; *RejZwierc* [28³], 56v, 84v [2 r.]; Co ie od tego zátrzymá/ nie mogę nic innego rozumieć/ iedno domowe niechući *BielSpr* 59v; *WujJudConf* 143, 244v; *KochList nlb* 3; *RejPosWstaw* [143⁴]; *BudBib Iob* 15/9; *BudNT Rom* 12/16; *CzechRozm* 195v, 201; *PaprPan* Z2v; *ModrzBaz* 29, 60v, 62v; *SkarJedn* 155, 315; *KochOdpr* Cv; Rozumieýćieź to/ wy co póspolićie Ná bogá w fwoich fprawách nie pomniećie *KochPs* 76; *SkarŻyw* [197], 595; *CzechEp* 11, 16, 355, 425; *NiemObr* 101; *ReszPrz* 20, 36, 93 [3 r.]; Każeźli/ wierzyć będziefzy/ Aleć inłzé rozumieýmy. *KochSob* 58; Ták ia mniemám/ iż ty tofz rozumiefz co y ia/ ále mi fię przyznáć niechcefz. *GórnRozm* C; *KochWr* 41; *ActReg* 53; *Phil* H3; *OrzJan* 14, 23 [2 r.], 30, 37; *LatHar* 483 *marg*; Więc iedni to á drudzy owo rozumieią *KolakSzczęśl* A3; *WujNT* [405], *Act* 28/22, *Philipp* 2/2 [2 r.], 3/15, 16 (11); *JanNKar* F2v, F4, F4v; *SarnStat* 6, 111; *PowodPr* 61; *SkarKaz* 519a; *VotSzl* A4; *CiekPotr* 27; *SkarKazSej* 683b. Cf *rozumieć o kim, o czym*; *Ze zdaniem dopełnieniowym, Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*; »co rozumiesz«.

rozumieć co (A) [= *treść sądu: że to jest; w tym: co, nic jakiego* (15)] (37): *BielŻyw* 103; *RejPs* 175; *LibLeg* 11/175; *Diar* 91; bo poseł powinien przestrzec wszystko, co by szkodliwego rozumiał. *DiarDop* 110, 108; Ná fwyecye nye rozumeli nic lepfłego/ yedno złóć á nyefáték. *GliczKsiąż* E2; *KrowObr* 123v; *RejZwierc* 100v; Iakob tedy gdy rozumiał czás rodzenia owiec/ nákládł láłczek w potoki *BielKron* 15, 244, 466v; *GrzegRóżn* N3; *Mącz* 437b; bo ludzie widząc tákowe befpiećeńftwo/ iáfną twarz/ y póftępki fzczyre/ niemogá rozumieć nicz złego *GórnDworz* Cc4v, Cc2v; A czoź iefzće [...] w tym Boftwie rozumieć trzy perfony/ [...] to iefzće trudnieýfzy węzeł. *RejPos* 148v, 113, 288, 304v, 333; Cielcá vlanego widźieli: około niego fłakáli: á Boftwo iákieś fłkryćie w nim rozumieli *BiałKat* 46,

46, 311, 348v; *GrzegŚm* 54; Bo ponieważ Bog iest Duch/ niemożemy w nim nic ćiełefnego rozumieć. *KuczbKat* 55; *RejZwierc* 138v; *HistHel* C3v; *PaprUp* A2; *ActReg* 55; Mieczá ni łtrzał mię nie łtrách á kiedy rozumiem Potrzebę: potykam fię *RybGęśli* C2v; *WujNT* 139; *SarnStat* 36, 223, 287; áby kto nie rozumiał iákicy nierowności bołtwá Páná náłzgo z Oycem *SkarKaz* 608a; [*HistAl* 1510 24].

rozumieć jaką rzecz [= orzekanie o przedmiocie] *cum inf* [= przedmiot sądu] (1): ná którą rzecz my pámiętáiąc y będąc bárzo tego wdźięczni/ godną rzecz rozumieliśmy iemu z łczéręgo łercá to oddać *SarnStat* 995.

rozumieć jakie rzeczy (A) [= sposób orzekania: jak] [*bibl. Philipp* 3/19] (2): *KrowObr* C3; chwałá w zelżywości ich/ ktorzy źiemłkie [*tj. po ziemsku*] rzeczy rozumieią. *Leop Philipp* 3/19.

rozumieć czego [= treść sądu; zamiast „rozumieć co”, składnia zależna od „potrzeba”] (1): A tu iuż dopiro Pan wykłádać raczy/ czego było nędznemu łwiátu przez [= za pośrednictwem] Duchá łwiętego rozumieć potrzebá *RejPos* 129v.

rozumieć do czego (żywotne) [= przedmiot sądu] (1): *BielKron* 122v *cf Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*.

rozumieć około czego [= przedmiot sądu] (3): *GliczKsiąż* M3v *cf Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*.

~ Z orzekaniem o przedmiocie sądu:

około czego – co (1): coby wzdy mianowicie około czasu złóżenia Seimu tego rozumieli *ActReg* 134.

około czego – jak (1): że około théy łpráwy może káždy/ iáko chćieć rozumieć *BialKat* 293v. ~

rozumieć z strony kogo [= przedmiot sądu] *jak* [= orzekanie o przedmiocie] (1): A [*małżeństwo*] porządne iest rzeczóne/ gdy iest wola álbo zezwolenie oycá y mátki/ [...] y łámej dziewczęcki. A z łtrony młodzieńcá tákże [*tj. tak samo*] być ma rozumiano *WerKaz* 281.

rozumieć według (a. *wedle*) *czego* [= podstawa sądu] (3): włzákże ile możemy rozumieć według imion: Późli [*Litwa*] od Morzá gdzie dziś Liwłánci *BielKron* 436v; *GrzepGeom* E4v; *SkarŻyw* 269.

rozumieć z kogo [= przedmiot sądu] (2): *GliczKsiąż* H2; *BielSpr* 71 *cf Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*.

rozumieć z czego, z kogo [= z czyich słów, też czyich losów] [= podstawa sądu] (37): *LibLeg* 11/152; *RejKup* p8v; Toć łá owoce Lutrowey náuki. Sktorych możelz rozumyeć yełli tám prawdá álbo duch łwyęty/ czyli fáłłz y nyeprawdá *KromRozm I* D2, M; *MurzNT* 173v *marg*, 174 *marg*; *KromRozm II* g; *GliczKsiąż* H2; *RejWiz* 184; *OrzList* h2; *BibRadz I* 238d *marg*; Owo ták z ćiebie rozumiem/ że ty chcelz áżeby Krol we włzytkich rzeczách dobrotliwym Krolem [...] był *OrzRozm* S2v; *BielKron* 124, 465v; *Synechdochicos*, *compraehensive*, Z yednego drugie rozumieyąc. *Mącz* 437b; *RejAp* 101v; *GórnDworz* Ll8; Tá k iáko to łnádnie káždy rozumieć może z onego łleponárodzonego *RejPos* 234, 3v, 49v, 112, 234, [308]v; *KuczbKat* 30, 270, 415; *WujJud* 137v; Włzakże aby zonych wirłzow połteritas czego iakie⁸⁰ o W m nierozumiała *KochList nlb* 2; *CzechRozm* A6v, 83v; *SkarŻyw* 27, 174; *CzechEp* 410; *CzechEpPORz* **2; *WujNT* 537, 810; *GosłCast* 11.

rozumieć czemu [= przedmiot sądu] (5): pánie ktory rozumielz łpráwam ćłowieká káżdego *RejPs* 163v. *Cf Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*.

~Z orzekaniem o podmiocie: czemu – jak (2): Ták moy miły bráćifzku chciey rozumieć temu. *RejWiz* 36v; *BielKron* 118. ~

rozumieć czemu [= treść sądu] (128): łámci fie ofádzil/ czemu W.M. lepiéy rozumieć możecie. *ForCnR* Ev; *BielKron* [85²]v; O fwey włafney ofobie niktoryz niemáią [= *mnimają*]. [...] Opatrzeniu włzem łtanom zá to rozumiejąc. *MycPrz* I B4. Cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*; *Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*.

rozumieć o kogo (1): *ActReg* 140 cf *Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*.

rozumieć przez co [= podstawa sądu] (2): *BielKron* 158v; Nie rozumieyże tu przez wzminkę *Celárfką* iżby to tylko łámá ofobá *Celárfka* ná tym zależáła *RejPos* 252v.

rozumieć za co, za jakie [= orzekanie o przedmiocie (przedmiot eliptyczny)] (4): *KołakCath* A3v; iefliby fie w czym podmówiło/ Czytelnik báczny nie zá vmyślné rozumieć będzie. *SarnStat* 1305; Bądźciefz przecię łáfkáwe vćiefzne łáfíádki/ Druga zá żárt rozumiey [to, co napisałem]/ żártowneć to gadki. *ZbylPrzyg* B4v. Cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*.

rozumieć za jaką (rzecz) [= orzekanie o przedmiocie] (8):

~ Z podaniem przedmiotu sądu:

cum inf (4): Włzákżem rozumiał zá potrzebną/ połác do was *Epáphrodytá* *WujNT Philipp* 2/25; rozumielifmy zá przyłtoyną rzecz temu zábieżeć. *SarnStat* 1000, 909, 1087.

Ze zdaniem dopełnieniowym (4): Iáciem koniecznie zá rzecz łobie łłufzną rozumiał/ żem powinien był wiele czynić przeciw imieniowi Iefulá *Názáreńfkiego* *WujNT Act* 26/9; Máiełtat tedy *Królewki* zá łłufzną rzecz rozumiał/ áby w tym pożytki poddánych łwych opátrzył. *SarnStat* 509 [*idem* 705], 369, 705. ~

rozumieć o kim, o czym *a. de aliqua re* [= przedmiot sądu] (359): *RejPs* 22v, 61, 97, 198; O nabogofławnieifzei pannie *Mariei* matcze bożei/ vcłliwiem zawżdy rozvmiał *SeklWyzn* e4v; *KromRozm II* p3v; *GliczKsiąż* K3; *KrowObr* 228; *RejWiz* 107, 134; *BibRadz* I 336b marg, 1.*Cor* 4/6; *BielKron* [332²]v; *GrzegRóżn* Bv, L3; *KwiatKsiąż* E; *RejAp* 53v, 188; Ale iefli te rzeczy *Dworzáninowi* przypifáne/ máią fie łciegáć ku temu dobremu końcu/ o którym ia rozumie: tedy [...] *Górndworz* Ee2v; *GrzepGeom* E4v; *RejPos* 51, 64v, 69, 150v, 230 (9); *RejPosWiecz*² 95v; *RejPosWiecz*³ [97]; ták też o łámey wierze [...] / zwykło połpolftwo głupie rozumieć. *KuczbKat* 385, 65; *WujJudConf* 137v; *BudBib Iob* 14/21; gdzie [w *Piśmie Św.*] raz mowi iákoby o iednym/ chociaż ich wiele znáczy: á záś mowi iáko o wielu/ chociaż o iednym rozumie. *CzechRozm* 17, A6v, 211 [2 r.]; *ModrzBaz* 20, 58, 68v, 86v, 100, 104v; *SkarJedn* 185; *SkarŻyw* 291; *CzechEp* 416; *NiemObr* 99; *WerGośc* 204; Może káždy rozumieć w tey mierze o łobie/ *Więtfzá* poćiwość czynią łzáćie/ niżli tobie. *BielRozm* 9; *KochWr* 23; *GrabowSet* O3v; *LatHar* 81; *WujNT* 267, 1.*Tim* 6/17; *KlonWor* 19; *ZbylPrzyg* A3v. Cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*, *Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*; »da(wa)ć rozumieć«, »dobrze rozumieć«, »źle rozumieć«.

~ Z orzekaniem o przedmiocie:

o kim, o czym – co (zaimek) (128): rumianość licza po poczęciu: iefł znamię napewnieyfze poczęcia łyna/ [...] Zafię włzytko przeciwnie tym znakom przerzeczonem o dziewcze rozumieć małż. *FalZioł* V 15; *RejPs* 100v; *SeklWyzn* g4v; *RejKup* k4, r4v; *MurzHist* V v; *KromRozm II* c3v, f4v; *KromRozm III*

G2v; *Diar* 38, 69; Co o łoby rozumie/ to o drugim mniemy *BielKom* C4v; *RejWiz* A4v; *RejZwierc* 91; *BibRadz* II 95d marg; *GrzegRóżn kt*; *OrzQuin* B2v; *RejAp* 11v, 68, 124, 165, 188v; *GórnDworz* L3, Mv, M4v, N3; *RejPos* [36], 39v, 81, 82, 106v (17); [*Koryntianie*] nic inźzego o nim [*sakramencie chleba i wina*] nie rozumieli/ iedno iáko o inźzym chlebie *RejPosWiecz*³ [97]; *GrzegŚm* A3; *RejZwierc* 168v, 174; *BielSpr* 61; ś. Auguŕtin co o Obráziech rozumie. *WujJud* 52 marg, 41 marg, 117v; *BiałKaz* C4; *BudNT przedm* bv, b3, b3v, b7; *CzechRozm* A4, A5v, 16v, 21, 30 (13); *PaprpPan* Hh2v; Bo [...] niedbać o to co kto o niem rozumie/ nietylko iest chłubliwego rzecz/ ále y roľpułtnego. *ModrzBaz* 59, 1v, 27, 46, 62v, 77v, 87v, 140; *SkarJedn* 307 marg; ácz trudnom o tobie co złego rozumieć mogła: iednák [...] obawiałań się pokuły iákicy. *SkarŻyw* 460; *StrykKron* 120; *CzechEp* 137, 187, 210, 303, 342, 343, 399; Wízákże nie o wízytkich tego rozumem/ znáyduia się podobno niektorzy/ ktorzy y oyczyznę miłuią/ y [...] *NiemObr* 172, 37, 63, 73, 99, 100 [2 r.] (13); *ReszPrz* 33, 63, 96; A mnie lámę ná fercu miéy/ Tóz y o mnie lám rozumiey. *KochSob* 60; *GórnRozm* K4v; *KochWr* 20, 26, 40; zaden cnotliwi niokiem zlego nic nierozumie *Paprup* K4v, H2; *ActReg* 14, 85, 139; *Phil* R4; *LatHar* 77 marg, 126, 248 marg, 287 marg, 649, Aaa6v; *WujNT* 67; *SarnStat* 182; *KmitaSpit* C3; *CzahTr* G3, Iv; *GosłCast* 72.

o kim – jako o kim [= że jest kim] (10): iáko owas mam inák rozumieć/ iedno iáko o Wilkach w trzodzie Owiec. *KrowObr* 20, 3, 16; Nie rozumieyże o słuźebnicy śwey iáko o niewiełcie niepoboźney *BibRadz* 1.Reg 1/16, 1.Cor 4/1; *RejPos* 3, 88v; *RejPosRozpr* c3; *CzechRozm* 227; TÁk niechay człowiek (marg) káždy. (–) o nas rozumie iáko o sługách Chrístułowych *WujNT* 1.Cor 4/1.

o kim, o czym – jak [= że jest jaki] (3): Láńcułzek teź áby był ná tobye/ Day z dośtátkiem rozumieć o łobie *BielKom* F4v; ále niewiem czemu ták podle rozumiemy o śwym ięzyku *GórnDworz* F8, H2v.

o kim, o czym – jak [= zastępuje orzekanie; w tym: jako, tak (72), także (takież) ‘tak samo’ (26), inaczej (19), roznie (rozno) (4), jednako (3), tymże obyczajem a. sposobem ‘tak samo’ (3), rozmaicie (1), zgodnie (1)] (129): *BierEz* E4v; *MetrKor* 40/823; Iestli czo ośtanie złotich mniey niż dzielnik tedy ie obroć na groźze [...] / takież rozumiey o grzywnach o wagach y o inźzych mierzech *KłosAlg* E4v; *RejPs* 25, 198; *SeklWyzn* c3, d4, f2, f2v [2 r.]; *SeklKat* H2 [2 r.], Y2v; O óyele boźym/ ináčzey rozumyeyą Luter/ Melanchton/ Brencius/ ináčzey Caluinus/ Zwinglius/ Oecolámpádus. *KromRozm I* G2v, A2, B; *KromRozm II* r3v, f2v; *KromRozm III* D6 [2 r.]; Quintilianus [...] tym sľoľobem o tem rozumyał yako teź y my. *GliczKsiąź* Kv, N2; *GroicPorz* hh3v; *KrowObr* 3, 14 [2 r.], 16, 192; Gdyź rozni o tym roznie záwždy rozumieli/ Coby práwym sľáchectwem włańnie názwác mieli. *RejWiz* 96v, 19v; *RejFig* Bb6; [gabis] Iest niektory kámień koľztowny/ o ktorym rozmaicie rozumieia. *BibRadz* I 283d marg; Tymże obyczáiem rozumieycie o miełcie náłzym *BielKron* 108v, 209, 309v; *KochSat* B; *Mącz* 405a, 412b; *OrzQuin* T3v; *SarnUzn* E7; *SienLek* 148; *RejAp* 17, 181; á iákowego iednego widzą/ ták o drugim rozumieia. *GórnDworz* Mv, F2, I4, Ee8v; *GrzepGeom* E4; *RejPos* 31v, 32, 44v, 88, 88v [3 r.] (16); *RejPosWiecz*³ 96; że wolno o téy sľpráwie rozumieć káždemu/ iáko ktho chce *BiałKat* 293v, 16, 56, 315v, 316, 318v, 321; *GrzegŚm* 55; *KuczkbKat* 150; *RejZwierc* a5, 9, 11v, 57, 85v; *BielSpr* 33, 35v; *WujJud* 55v, 62, 164v, 172v, 174; *WujJudConf* 22, 251; *RejPosRozpr* b3 marg; *RejPosWstaw* [41³]; *BudNT przedm* b5v, d3v; *CzechRozm* 7v, 74v, 80v, 132v, 184v (8); o niey [majętności kupców] rozumiano/ iáko [tj. tak samo jak] o grunćiech ábo roľách kmiecych *ModrzBaz*

122v, 1v, 66v; *ModrzBazBud* ¶6; *SkarJedn* 350; *SkarŻyw* 92; *NiemObr* 105; Gdzie tedy naukę taką wyzryć/ o ktorey wżędzie zgodnie każda nacya po wżyftkim świecie rozumiała y rozumie/ y iednako o niey trzymala y trzyma/ tam [...] *ReszPrz* 28; iż nic natym choia tak/ choi owak będziefz rozumia/ *de Transubstantiatione ReszPrz* 58, 16, 21, 54, 94 [2 r.]; *ActReg* 14, 39, 78; *Phil* E2, K; *LatHar* 510; *WujNT* 331 [2 r.]; *SarnStat* 74, 399, 709; *CiekPotr* 7; *PaxLiz* C2v; *SkarKazSej* 684b.

[o kim, o czym – gdzie (że jest, są gdzie): [Tatar – dworzanin polskiego króla, pojmany przez wrogów] wiechawży w pułczą/ kiedy rozumia o fwyh iuz blisko/ dał znać ięzykiem Polfkim [...] *PaprGniazdo* 1061 (*Linde*); Bifkup gniewliwy połał żołnierze na kłaftor S. Sálwiufa/ gdzie rozumia o bytności S. Iana żeby go zábili. *SkarŻyw* 649 (*Linde*).]

o czym – *inf* (1): O fortunie rozumiełi żadney mocy w ludziach nie mieć. *BielKron* 338v. ~

(mało itp.) rozumieć (a. nic nie rozumieć) o kim, o czym [= mieć wiedzę na jakiś temat] (28): Ludzye fwiata thego nic prawie o Pánu bogu nie rozumieyą. *LubPs* Dv marg; *GroicPorz* mm3v [2 r.]; Rácż mie tego nauczyć/ co iest flufzna drogá. Iáko fie mam záchowác w fwoiey powinności [...]. A zwłafzczá iż powieda/ iż o tym rozumieł *RejWiz* 186, 36v, 107, 186; Vczá fie by o cnoie/ rozumieć vmieli. *RejZwierz* 31; *BielKron* 235; *Mącz* 85c; My tedy co o Wierze málo rozumiemy/ Nie brodzmy tam z kąd potym wybrnąć nie możemy. *Prot* C2v; A chczefli iefzcze o tym fzyrzey rozumieć/ przeczi fobie Ewanyeliá wylfzey nápiána o śmierci Iana s. *RejPos* Ooo3v, 15v, 46v, 66v, 204, 206v (11); *RejZwierc* a5, 8, 9, 138; *BialKaz* B4v; *CzechRozm* 185v; *NiemObr* 147.

rozumieć po kim [= przedmiot sądu] (5): *MurzHist* F4v; *GliczKsiąz* 6v; *BielKron* 48 cf *Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym*.

~ rozumieć po kim cum *inf* [= treść sądu] (2): á iefliby (iáko to Cefarz rozumie po nich być) w czym Luteryani niepołufzni byli/ [...] tedy [...] *BielKron* 223v, 464. ~

rozumieć po kim, po czym [= podstawa sądu] (7): *RejJóz* K8; Rozumieycie po fobie/ co wam/ to i iemu. *KochSat* B3; Słyfząc tho ow kthory przegrał/ y rozumieiac po fmiechu/ iż krol wie o wżyftkim/ bárzo fie fromác mufiał *GórnDworz* T5v; *BielSpr* 34v; *PaprPan* A2v, F4v; Ile mogę rozumieć po twoiey ofobie/ Więcey mu ty pánuiefz/ niż kiedy on tobie. *BielSjem* 10.

rozumieć w kim, w czym [= przedmiot sądu] (4): Euodyey profzę/ y Syntychi żádam/ áby iednoftháynie [tj. niezmiennie] rozumiełi w Pánie. *Leop Philipp* 4/2.

~ Z orzekaniem o przedmiocie:

w czym – co (2): Czos ty to infzego grodyfz A mnie fnadz w pole wywodzyfz Czos w tym infzego rozumieł *RejJóz* D3v; *RejWiz* 133.

w czym – jak (1): A tedyć więc dobrze powiem/ Iák ia w tey rzeczy rozumiem. *BierEz* G2v. ~

rozumieć jak [= treść sądu; w tym: jako, tak (81), inaczej (inak) (28), także (takież) 'tak samo' (6), (nie)jednako (3), opak (1), tymże obyczajem 'tak samo' (1)] (120): *FalZioł* V 9v, 30 [2 r.]; *RejPs* 198; *SeklWyzn* c2; *LibLeg* 11/174; *SeklKat* M2v; A gdy tak rozumieć będziefz Wiele tú kłopotu z będziefz *RejKup* f5v, aa3v; Tedyfmy lámí ináczey rozumyeli/ niżlifmy was vczyli? *KromRozm I* E3, I2, K4v [2 r.], M; *KromRozm II* p2, v, v4; *KromRozm III* G3v, H3v, M6v; *DiarDop* 101; *GliczKsiąz* Hv, M4; *LubPs* G4; *GroicPorz* y4; *KrowObr* 20, 42; Gdyż tego wiele przed tym na świecie bywało/ Acz y dziś málo nie tak/ by fie rozumiało. *RejWiz* 143; Sędzya [...] niema dopuścić fporow/ iedno fkázác

iać rozumie. *UstPraw* C, D4; *RejZwierz* 88v; *OrzRozm* D, E4v, S3; *BielKron* 199, 230; *GrzegRóżn* H3; Perverse interpretaris, Opák rozumiełsz/ łądziłsz. *Mącz* 172d, 7a [2 r.], 107c, 281b; *RejAp* 3v, 75, 80, 131; *GórnDworz* B4, E4, G2v, G7v, H3 (9); Nie rozumieyże tego/ [...] aby oni [święci] mieli łzáfować tákiemi dobrodzyeyłtwy Pánłkiemi/ ták iać pirwey bywáło rozumiano. *RejPos* 183v, 150v, 156, 210, 288v; *RejPosWiecz*² 95v; *BiałKat* 91, 153v; *KuczbKat* 185, 220, 290; *RejZwierc* a2v, 188 [2 r.], 199v; *BielSpr* 28v; *WujJud* 118v, 141, 210v, 253; Ile nas iest dołkonáłych też y iednáko włzyłcy rozumiey. *WujJudConf* 141; *RejPosWstaw* [41³] [2 r.]; *HistHel* C3; *Strum* G3v; *CzechRozm* 38v, 53v, 60, 62, 111 (11); Ktorzi ták rozumiećie/ idźcie ná tę łtroneę: á ktorzi nie ták ná oneę. *ModrzBaz* 28v, 65, 66, 72, 129; *CzechEp* 218; *ReszPrz* 83; *ReszList* 190; *PudłFr* 64; *GórnRozm* G; *ActReg* 132; *Calep* 119a; *OrzJan* 58, 78; *LatHar* 395; *WujNT* 329, 374; *WysKaz*)?(3v; *JanNKar* A2v, A4; iż gdy znich [braci] vmrze który/ tedy oni drudzy iuż nie w dożywoćia łucceduiał/ tylko w łumnę [...]: á ielli niemáłsz łummy ná tákim imieniu/ tedy tákże [tj. tak samo] má bydź rozumiano. *SarnStat* 86, 1002 [2 r.], 1159, 1175; *CiekPotr* 48; *GosłCast* 3; *SkarKazSej* 691a; *KlonWor ded* **3. Cf też rozumieć jak [= orzekanie o przedmiocie] w: rozumieć kogo, co; około czego; z strony kogo; czemu; o kim, o czym; w kim, w czym; Ze zdaniem dopełnieniowym; Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym.

cum inf [= sądzić, że należy] (2): A theźci nye potrzebá dzyatek młodych zaráz rozumyeć náuk wćyć *GliczKsiąż* 18; W tym obmyśláwaniu ták rozumiełi/ zátzymáć go [króla] włzyłtkimi łkárby łwoimi *OrzJan* 50.

cum inf [= sąd podmiotu o sobie] (4): A kłiążę iego [świata, tj. czart] z wielką rádołcią á z wielką ochotą potwirdza to nád nimi/ rozumieiać łobie niemáłe źniwo vmnożyć s tego/ do gumná łwoiego. *RejPos* 334; *WujJudConf* 198v; y łam náwet Król Włádyłław nigdyby był nie rozumiał/ podnieść ia [wojnę] przeciw niemu [Turkowi] *OrzJan* 119; *SarnStat* 956.

cum A cum inf (233): Ale cobym rozumiał przynależeć ku pożytkowi mieyłkiemu/ kthemu łye záwždy łtáranim moim [...] przykłonić chcę. *GroicPorz* g2v; włzákże my aby nas káždy rozumiał niełkwápiáć łie ná żadną rzecz/ dáłifmy im ná rozmyłł do 15. dni *BielKron* 208v, 55, 122v, 203, 383v, 462; Quae tua interesse existimem, Które ku twemu pożytkowi należeć będe rozumiał. *Mącz* 430b, 430a; *RejPos* 225; ku ktorey bronie rozumiełsz nieprzyiaćielá przyciágnáć/ táł przednieyłze rycerłtwo ładź *BielSpr* 8, 64v; *ActReg* 136; *SarnStat* 989, 999.

~ *cum A cum inf* „być” (218): *GlabGad* M; Syem pogranyczni rozvmye bicz ye⁶⁰ Kro.m. potrzebni *LibLeg* 11/186, 7/37; *RejPs* 83v, 100v; *SeklWyzn* Dv; *MurzHist* I, K2v; *KromRozm II* b, m3; *Diar* 66, 68; yáko zás łámilsz rozumyemy być rzecz łzkodliwą rychłó á młodo łie ożenić. *GliczKsiąż* P2v, B5v, Fv, G7, I7, Nv; *LubPs* Z3v; *GroicPorz* aa3v, cc, ii2v; *KrowObr* 39v; *Leop 2.Reg* 11/16, *Iudith* 6/5, 1.*Cor* 7/36, *Hebr* 10/29; *UstPraw* K3v; *BibRadz* *2v, II 95d marg; że czáłem piłzemy to/ co ku dobremu Rzeczypołpolitey náłzey drugdy być rozumiey *OrzRozm* P4v; Dał Pan Bog tego krolá ná łwiecie włzem przed oczy/ aby łie im przykłádnie łpráwowáli/ nic wiecznego áni trwáłego áni włtáwicznego ná łwiecie być rozumiełi *BielKron* 127, 101v, 171v, 178v, 196v, 198 (20); *GrzegRóżn* H2v; oczym on autor piłáć rozumiał łobie za poććziwą rzecz być. *KwiatKsiąż* P4, C3v; *SarnUzn* E8; á przegrawiaćz niechay [...] nie drapie kart/ kólthek nie zárzuca: bo łtáđ łudzie łkápego/ á mizerneho thákiego być rozumieia. *GórnDworz* M4, D3, G3v, K2, K8v, Z8 (9); *GrzepGeom* G4v;

RejPos 23, 43v, 69v, 76, 133 (17); áby go [*Chrystusa*] ónym iedynym Bogiem Iehową być wedle Bołtwa rozumiano *BiałKat* d2; które przekłęctwo nie tylo ná ciáło/ ále y ná dużę byc rozumiéy. *BiałKat* 58v, 46, 86, 183v; *GrzegŚm* A3, 49; *KuczbKat* 290; *RejZwierc* 126v; Rozumieią też [*Turcy*] Lud Nátoliyłki/ to ielt z máley Azyey być fłáby *BielSpr* 60, 44, 60; *WujJud* 51, 172; GRzech thedy być rozumiemy/ przirodzoną włáfną fkázę y zepłowánie wżyftkiego człowieká *WujJudConf* 63, 137, 161v, 167, 204v; *RejPosWstaw* [21²]; *BiałKaz* C4v [2 r.], E3, I3v; *BudNT przedm* a2v, a5, *Hebr* 11/8; *CzechRozm* A4v, 2, 18v, 49, 164 (8); á przetoż onego ktorego miedzy wżyftkimi namędrłżego á nayfprawiedliwżego być rozumieli [...]/ tego Pánem wżyftkiewy źemie obieráli *ModrzBaz* 15v, 4, 13v, 17, 20, 20v (36); *SkarJedn* 239, 289; *Oczko* 11; *SkarŻyw* 28, 35, 93, 567; Abowiem nie zaráz rozumieć mamy od Bożego máiefátu to być pozwolono/ co nam ludzie obiecuią. *CzechEp* 132, 115, 203, 247, 258, 279, 372; *NiemObr* 32; *KochMRot* B3v; *ReszPrz* 85, 104; *ReszList* 180; *GórnRozm* A3; *ActReg* 8, 16, 46, 69, 136, 137; poniewálz zá ich łmiercią inłzy rozumieli fwe zdrowie być záchowáne. *Phil* R2, F2, I3; *OrzJan* 26, 47, 74, 75, 118 [2 r.]; *LatHar* 25, 105 marg; Stądże pogáńfcy Mędrrowie Bogá rozumieli być *Primum mouens, á quo omnia mouentia mouentur*. *KołakSzczęśl* A2, A3v, C3v; *WujNT* 471, 1.Tim 6/1, *Hebr* 10/29, 11/11, 2.Petr 3/15; *JanNKar* D2v; wżákże gdy kto będzie rozumiał siebie bydź vkrzywdzonym/ wolno mu będzie áppellowác do nas. *SarnStat* 742, 50, 117, 195 [2 r.], 328, 474 (14); *WitosłLut* A6; *KmitaSpit* C3; *PowodPr* 7; *SkarKaz* 386b; *CiekPotr* 39; [Myszlylem yszeby tho dzyeczáthko szadnem obyczayem nyebyloby karmyono/ Bo wyem nyeszemnye roszmeyęá poczáthego bycz *HistAl* 1510 44]. ~

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikami: tak (196), temu (123), to (111), tak to (25), o tym (6), tak o tym (3), tak temu (1), za to (1), w tym (1); że, iż (928), żeby, iż(e)by, by, aby ‘że jakoby’ (195), zaimek pytajny (195), jakoby (15), jeśli, li ‘czy’ (11), aby (2), jako ‘że’ (2), by ‘że’ (1), jakoby ‘że’ (1)] (1397): *MetrKor* 31/620v; *BierEz* C2; *OpecŻyw* 41v, 46v, [57]; *PatKaz II* 61v; *PatKaz III* 92v, 117v, 122v; Gdyby którą białą głowę wczarowano [...] á iżby rozumiała że by była dziewka á iżeby panienłtwo miała łtracić, tedy łie w tey wrotyczy niechay vmyie *FalZioł* I 148c, I 136d, V 26; *BielŻyw* 72, 143; *KłosAlg* Fv; *WróbŻołt* H8v, 76/11; Bo rozvmie krol ye⁸⁰ m. yz kyedi bedzie to postanowienie tedi bedzie przyasn miedzi pddanimy V.C.m. y Krola ye⁸⁰ m. *LibLeg* 11/33; thego porzathkv zloczinłthwa nyerozvmymyemi czo za przicina yełth. *LibLeg* 11/141, 9/49v, 10/61v, 67, 115 [2 r.], 150 (23); Y wtę nádzieię dułfe náłfe oczekawáią páná vłtáwicznie rozumieiąc temu iż on y wlpomożenie y obroná náłłá ielt. *RejPs* 48v, 33, 46, 46v, 58, 67 (18); *ConPiotr* 34; *SeklWyzn* D, d3v, Fv; *SeklKat* F2, G2, H2, O4, Rv (10); *RejRozm* 401; Nierozumim pany miła Aby to rzecz fłuźna była. Złe za dobre komu oddać *RejKup* d4v; To iż niezart iuż rozumiez *RejKup* e7v; Nierozumiem czo mam czynić Mam ły mowyc albo mylczeć. *RejKup* g2v, f2, h5, i5, N, m8 (13); *HistAl* Av, A2v, A6v, I8v; *KromRozm I* C, Cv, D2, I2; abychmy zbawienie náłze/ [...] zboiaźnią i drženim łprawowali/ boiác się abyłmy nieupadli gdy to rozumiemy że łtoiemy *MurzHist* G4v; Gdy go téłz Gribaldus Doctor pytał/ co by o tem rozumiał/ gdzie byłię dułze łkoro połmierci obrácały. [...] *MurzHist* S4, A2, F4v, G2v, G4v, H3v (11); *MurzNT* 11, 31, 46, 51, *Matth* 15/17 (8); A ták áni o tym chcyey rozumyeć/ áby Ewányeliłtowe [...]/ tylko to co yełt potrzebne ku náłłemu zbáwyenyu popiłáli *KromRozm II* fv, f, fv, 14, ł2 [2 r.], ł2v, x, xv; poidźmy do bifkupow y doktorow/ ktorzy

nyedáliby fye byli papyezóm kápturác/ by byli rozumyeli iż zwirzchność ich nye yeft wedle bogá. *KromRozm III* O, C5v, C7, D4v, K7, L4v, M5v, M6v; *LibMal* 1554/186, 186v; Nie rozumiemy, przecz się to IchM księży nie podobało, co się wielom krajom chrześcijańskim upodobać musiało *Diar* 86, 27, 39, 45, 46, 47 (18); nie rozumiejcie tego WM, żebyśmy nie mieli rozumieć temu, że my nie winnie bawimy się kwoli WM *DiarDop* 119, 101 [2 r.], 103 [3 r.], 107, 111, 113, 114, 119; *BielKom* B6v; Abowym nychay nye rozumye ocyec z mátką [gdy urodzi im się dziecko] áby mu fie woł álbo źrzebyę yákyc w oborze vrodziło. *GliczKsiąż* C7; Wyęc co á yákoby wthem czynić nye práwyc rozumycem. *GliczKsiąż* O4v, B7v, Cv, D2, E5, G2 (35); rozumieymyż themu/ żeć zwolennik nád míftrzá być nie może. *LubPs* A5, A2, A5v, B5v, E4v, Xv (12); Są niektorzy co ták rozumieią/ áby then Mężoboycá miał być wolen od śmierci/ kthory [...] *GroicPorz* mm2, Bv, d4v, aa3, ll4v; *KrowObr* C2, 20v, 23v, 101v, 110v, 140v, 215; Iedno prósto rozumey/ że [Bóg] ieft/ był/ y będye *RejWiz* 113v; Ale iż ty rozumieź iuż co ieft gorźzego/ A czemuż fie śwowolnie pociągáź do tego. *RejWiz* 134v, 38, 39v, 50, 54, 62v (51); *Leop Hebr* 11/3; *OrzList* bv, h2; Płáczelz/ á to wiem pewnie/ nie rozumieź czemu *RejFig* Cc, Aa, Ee4; *RejZwierz* A2, A6, 41v, 58; Wáźzá Krolewřka Miłość [...] zá tho v fiebie raczyřz rozumieć/ [...] żeś Wáźzá Krolewřka Miłość [...] od niego [Boga] ieft Krolem [...] pořtáwion *BibRadz* *2, I 5a marg, 138c marg, 143c marg, 183d marg, 238d marg (12); *OrzRozm* A2v, F3v, S2v; bo fie tego nápieráią częgo łámi rozumieią iż nie damy *BielKron* 109; bez pochyby thákby człowiek pořpolity otim rozumiał iż przełózeni [...] iáwnych złości [...] bronią *BielKron* 199; Wřzytcy fie połękli y dziwowáli/ niemogąc rozumieć łkąd mu tá nagła śmierć przyřłá *BielKron* 356v, 30v, 71v, [85²]v, 98, 105 (54); *GrzegRóżn* Bv, B3, B3v, B4v; *KochSat* B3v, B4; *KwiatKsiąż* E2v, E4, P4; Ioco ne an serio haec dicat nescio, Smiechemli álbo wprawdzie to mowi nie rozumiem. *Mącz* 174a; Non satis video quid tibi velis, [...] Nieowřzeki rozumiem częgoby ty chciał. *Mącz* 494a, 188a, 216b, 245b [2 r.], 313a, 347b (11); *OrzQuin* H2, Yv; *Prot* A2, A3v; *SarnUzn* B6v, C7, D2v, E2, E8 (8); *SienLek* 44, Ttt3v, Vuu2v; *LeovPrzep* b2; nie rozumieymy ták/ áby fie to tylko do tych fiedmi kořciołow řciągáć miáło. *RejAp* 6; A tu iuż rozumiey niemali fie tu czym vcieřzyć wierny/ á vřtrářzyć fie niewierny przed řtráchem Páná tego. *RejAp* 34; iáko tu rozumieć mamy co to ieft chowác řłowá Páńřkie *RejAp* 39, 4, 4v [2 r.], 5, 6, 9 (78); Nierozumiem rzekł pan Kořtká/ czemu W.m. w rzeczy thák iářney řpor trzymařz *GórnDworz* F7; iż fie tu nieiáko Alexánder chłubi/ prágnąc tego częgo widział iż mu nie dořtawáło: [...] nie tego/ częgo rozumiał że iuż dořtał *GórnDworz* H, A2v, B5, C3v, C5, C5v (73); rozumieiąc iákoby dłuza tu byłá po obu dwu řtronách ná dwu ná dwudźieřtu łokci [...] *GrzepGeom* I, A3v, L4 [2 r.], L4v, M4, N4 (13); *HistRzym* 115v, 120; ále chciał [Bóg] to mieć po nim [po człowieku]/ áby rozumiał co zle á co dobrze *RejPos* 83v; Tuć [gdy Bóg mówi o sobie w liczbie mnogiej] fie teź znáczy iż tego nie ku Anyołom mowił/ boby fie rozumiało iżby nie był Bog wřzechmogący/ á iżby od kogo inřzego pomocy potrzebowá *RejPos* 149v; ROzumiał themu ten wřzechmogący Pan/ iż rozmáithe obyczáie á rozliczne modły iemu ná potym nářtác miáły ná řwiecie *RejPos* 186v; Gdyź temu rozumie ten chytry wáź/ iż tu w tym napewnieřzy záwřdy obłow ięgo. *RejPos* 319v, 1v, 3v, 4v, 6, 6v [2 r.] (242); *RejPosWiecz*² 90v, 95v; *RejPosWiecz*³ [97]v, 99v; *BiałKat* 61, 66, 73v, 93v, 121 (12); *KwiatOpis* B3; *GrzegŚm* 15, 49, 59; *HistLan* E2v; ábyřmy rozumieli / iáko [= że] řá niegodni Chřeřcijáńřkiego przezwiřká ři/ ktorzy nieprzyiáźni wiodá *KuczbKat* 160;

tedy łatwie rozumieć będą Chrześcianię/ z iąką pobożnością y z iąką pokorą ten Zakon od Bogá przyięty chować máią. *KuczKat* 265, 5, 10, 30, 55, 80 (42); iefli co mowi/ to iuz z oną przewłoką/ z oną poftawą [...] / áby thák rozumiano iż z rozmyśłem mowi. *RejZwierc* 53; Iżukam ielzczę czegoś/ á lam nie rozumiem czego. *RejZwierc* 66, A3v [2 r.], 9v [2 r.], 66, 97v, 105 (28); Ia nierozumiem iefli to dobra poftugá/ dla ktorey iuz zlenięią náfzy Rycyrze *BielSpr* 43v, b4v, 13, 24, 31, 36 (13); *KochMon* 27; Bo ácz w Kredzie wierzymy Grzechow odpułzczenie/ y żywot wieczny: wżákże tego ták nierozumiemy/ żeby wżyfcy [!] [...] żywot wieczny otrzymác mieli *WujJud* 203, 3v, 4v, 62v, 106v, 115v, 137v; A przetoż nie rozumie Apoftoł/ áby tá Ceremonia byłá pożyteczna drugiemu ktoryby iey nie wżywał. *WujJudConf* 244, 29v, 31, 109v, 154v, 190v (9); *RejPosRozpr* cv; *RejPosWstaw* [21²], [21²]v, [41³], [41³]v, [110²]v; Rozumiem temu/ zkąd to uroflo *BudBib* cv, c, c2v, *Is* 57/1, 2. *Mach* 14/3; *MycPrz* I [D]v; *Strum* A2; *WierKróc* B2; *BialKaz* Ev, G4v, H; Przeto niech nierozumie człowiek on/ żeby (miał) wziąć co v Pána. *BudNT Iac* 1/7, *przedm* b2v, b3v, k. Ii3v; y toć łczyrze wyznawam/ iż tego nie rozumiem/ ktorymby fie to fpořobem ftáło: że vřpráwiedliwieni ieftefmy od BOgá przez Iezulá Chriftuřá. *CzechRozm* 216v; Boże tego vchoway/ áby ták kto rozumieć miał/ żeby w Bogu miałá być iáka niepráwoř *CzechRozm* 217, 12, 31v, 36, 54, 83v (29); (*nagł*) Krezus Krol Lidiyřki. (–) PAttrząc ná ſwoie ſkárby ták rozumiał temu/ Zeby řaden ná ſwiecie nie miał zdořác iemu. *PapřPan* [Hh5]v, A2v, B3, F4v, M3, Yv, Bb3v, Gg; rozumiałbym/ że niewiele człowiekowi niedořtawá do otrzymánia tego błogofłáwieńřtwá/ ktore [...] *ModřBaz* 101v, 5v, 14v, 17, 18, 19v [2 r.] (41); *SkarJedn* 186, 256, 289, 290, 343; *KochOdpr* B2, B3, C3; *Oczko* 22 [2 r.]; Kto w boiáźni twéy řyc wmié/ ten/ co twóy gniéw iefł/ rozumieć. *KochPs* 137, 2, 94, 141; A gdy iuz kilá lat przemiefzkálá miedzy zakonniki/ á nic nie zárařtálá/ áni głořu mieniłá: rozumieli niektorzy áby byłá rzezańcem. *Skarřyw* 183; Będá ludzie rozumieli żeby to zemnie pořzłó. *Skarřyw* [223]; Rozumiey w iákim řmutku był Abráhám. *Skarřyw* 283, A4, 13, 27 [2 r.], 46, 58 (58); *StryjKron* 707, 712, 772; *CzechEp* *3, *3v, 16, 32, 40 (18); *NiemObr* 5, 14, 15, 22, 36 (12); czyř ták rozumiał/ nieboże/ Ze czérnie inřzy owoc/ niř tarnki/ dáć może? *KochFr* 102, 128; *Klonřal* D4; *KochDz* 104, 106; *KochWz* 140; *ReszPrz* 36, 83, 88, 95, 96; *ReszList* 191; *WerGoř* 203, 205, 256; *WerKaz* 279, 281; *KochPieř* 20; Bo ty z tym nadobnie wmiéřz/ A gđzie kogo tknáć rozumieřz. *KochSob* 61; A ták Iurku rozumiey/ řem z poznánia twégo Więcey content/ niř z funtu złotá Węgieřkiégo. *PudłFr* 34, 60, 77; *GórnRozm* B3, E2v, G2v, H2, K4 (8); *KochWr* 22, 24, 25, 35, 39; *PapřUp* Dv, G2; *Zawřeft* 6, 13, 34, 39, 42; P. Pekořlawski [...] do P. Podkomorzego Rawřkiego list piřáł, ktory rozumiem ze wřm pořlie *ActReg* 50, 4, 19, 28, 57, 58 (28); *GostGosp* 1; Rozumiał bowiem to ten mądry mąř iákowá iefł zarářá kářdey Rzeřypořpolithey gnuřnoř y prořnowánie *Phil* S2, B4, G3, I, N2, Q4; *GórnTroas* 5, 53; RZECZ niezwyklá vřzóm wářzym powieřm: rozumiem temu/ że mié nie wřzyřcy řáři řłuchác będá *KochPij* C; *GrabowSet* F; *KochAp* 6; Lecz tylko że prágniemy/ Ale nierozumiemy/ Czego fie trzymác *KochFrag* 14; Y rozumiećieřz wy/ áby w téy tákiey niewoli/ ieden řam tákí był Ibráim? *OrřJan* 37, 5, 7, 22, 24, 29 [3 r.] (40); *LatHar* 77 [2 r.], 109, 126, 245, 253, 379; Nie ták to rozumiey/ iáko dziřieyřzy ođřczepieńcy/ Zeby wierni nie mieli w łobie řadney włářney řpráwiedliwořci *WujNT* 580, 51, *Matth* 15/17, 16/11, 23, *Mar* 7/18 (30); *JanNKar* D, D4; LAN POLSKI, ták rozumiem, że iefł ieden pomiár co y Fráncuřkiégo. *SarnStat* 283; iefli fie [interczyřy] niezgadzáią/ tedy powodowa řtroná vřráca rzeřz

fwą/ á to z téy przyczyny/ iż bywa rozumiano/ że ieft iáki fałz dopułczón. *SarnStat* 824, 142, 263, 266, 473, 578 (11); *SiebRozmyśl* K3, K4; Iákaś Orlicá piękna łączy fię z nim [orlem] wżędzie/ Ták rozmiem że iuż przy nim záfwe miełzkác będzie. *WitosłLut* A3v; *KlonKrGum* Av [2 r.]; *KmitaSpit* Av; *PowodPr* 55 [2 r.], 77; niechćieli [apostołowie] áby był kto rozumiał/ iż ofiáry ftárego zakonu czynili/ y tákiemi iáko v Zydow było kápłanmi byli. *SkarKaz* 608a, 45a, 83b, 122b, 155a, 208a (11); *VotSzl* Dv, D2, E3v; Czyi ia to głos fłyfzē? (–) Przyiacielłki, zechcefzli fłuchác przyiacielá. Iełli nie: rozumiey ták, że nieprzyiacielłki. *CiekPotr* 5, 6, 33, 37, 44, 46 (12); Gdy owo owce ftrzygá co więc myśli báran/ Rozumie to że y on z nimi będzie karan. *CzahTr* E4v; Co więc tá grá pocźciwa y Rycerfka vmi/ Co zá fzczeście y los iey koždy rozumi. *CzahTr* G3, A4, L; Nie rozumiey ábym ia tę chorobę moię Zmyśláć miáłá fobie *GosłCast* 58, 11, 47, 49; *SkarKazSej* 680a, 685b, 687a, 706b; *KlonWor ded* **2, **3v; *PudłDydo* A3v, B5; *ZbyłPrzyg* A4v; [Rozmieliłmy że náłzá iuż wygrána pewnie *ŁaszczPogrom* 12]. Cf »dawać rozumieć«.

~ Ze zdaniem bezspójnikowym (też z równoważnikiem zdania) (44): *FałZioł* V 35v; *RejJóz* G3; gdiłch rozvmyem gdi bi tho thak bicz myalo trvdnołczy bi nyemale vrołcz mogli. *LibLeg* 11/175; *SeklKat* V3v [2 r.]; *LubPs* X6; *GliczKsiąż* H4; Ale ty ták rozumiey moy młodzyeńcze miły/ [...] Bog ktorego mądrości nie poścignáł żadny/ Ták dziwnemi fpráwámi ftworzył ten fwiát zdrádnny. *RejWiz* 29, 38v, 121, 133, 144v, 153v, 159, 188; [Toryzmundus] chćiał Attilę gonić áż do Węgier/ ále go hámował Ekus (thák rozumieiac/ kiedy Attilá zginie/ z Gotthy będzim mieć trudności dofyc [...]) *BielKron* 298, 74, 121, 215, 354; *Prot* Dv; *LeovPrzep* b2v; *RejAp* 71v; *GórnDworz* K6; Abowiem to rozumiey kto czyie pofélłtwo wżárdzi/ iuż nie poślá wżardza/ ále onego co przezeń pośláł pofélłtwo ono. *RejPos* 234v, 7, 19, 39, 44, 68 (9); *RejZwierc* A2; Rozumiey po wżzey ziemi/ dzdzá w ten czás nie było *HistHel* Bv; *Paprpán* A2v, M4v, Ff3v, Gg4v; *BielSjem* 10; chyba żeby fie ták fłodow wiele námoczyło/ coby [tj. żeby] rozumiał náłzbyt *GostGosp* 134; *Phil* E; *OrzJan* 60; TÁk rozumieią mądry Práwnicy: nim niśzy vrząd, tym fie do práwá práwného bárziéy przywężuie *SarnStat* 155. ~

Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym do dopełnienia (lub do jego przydawki dzierżawczej) w zdaniu nadrzędnym [w tym z zapowiednikami: tak (48), to (41); że, iż (145), żeby, aby, iżeby 'że jakoby' (38), jeśli 'czy' (5), aby (1), zaimek pytajny (1)] (195):

~ rozumieć kogo, co (12): IÁkołz cię inaczei mamy rozumiec náłz miły panie iedno iześ ty ieft prawdziwa fciełzka ktora [...] *RejPs* 113v; Temże fpołobem ty fłowa pańłkié/ że fá generaliter/ prawdziwé/ rozumieimy *MurzNT* 61; *Diar* 32; *RejZwierc* 138; Y tákże Páwłá ś. rozumiećie/ áby opowiadał wiárę być lámych tylko wybránych Bożych włáfná? *WujJud* 105; zebys się wīm porozumiał [...] strony tey zwierzchnosci nad zołnierzmi wWielkiey Polsce, ktorą wīm rozumiec racyzsz, ze należy Generáłowi Wielkopolskiemu *ActReg* 103; kto ták wiele miáłt mówię/ ták zacnych/ ták obronnych rozumieć/ áby ie Turek pośieść mógl? *OrzJan* 80, 55 [2 r.]; Niechcę żeby mnie kto rozumiał żebym ia to kwoli Czechom álbo Grekom mowić miał. *WysKaz* 39; [...] dla oznáczenia liczby tych/ które będą rozumieć/ áby żebrác mieli. *SarnStat* 518 [*idem*] 927.

rozumieć co czyje [podmiotem zdania dopełnieniowego jest osoba wskazana przez przydawkę dzierżawczą w zdaniu nadrzędnym] (3): A tu iuż rozumiey omyłność przyiacielá kupnego/ iż poki wżywa dobrodzieyfłwá twoiego [...] / pothy małz przyiacielá z niego *RejAp* 152v; Tu iuż

możesz rozumieć serce/ itateczność/ á wftawicznosc wiary tego człowieka świętego/ iż on [...] tylko wftylzawłzy głos Iana świętego/ iż iuz przyzedł on obiecany zbawiciel/ [...] łzukał pilnie á dopytawał sie tego/ áby był co rychley znalazł Pána onego swoiego. *RejPos* [290], 40v.

rozumieć do czego (żywotne) (1): [Aleksander] obrocił go [Bucefała] ku łońcu głową/ rozumiejąc to doniego iż gdy cień widział tedy rad zówichrzył *BielKron* 122v.

rozumieć około czego (1): około czego wzdám ták rozumyał Ariřtipus iżci sie żaden z náuk nye ftawa nyewolnikiem *GliczKsięż* M3v.

rozumieć z kogo (2): *GliczKsięż* H2; Gdy sie trafi nieprzyiaćiel wielki/ s ktorego rozumiejąc/ iż żeń [!] mocy mieć nie mogą/ ieżdżą nád nim [Polacy] trapiąc go ze wftzech łtron *BielSpr* 71.

rozumieć czemu (2): A nie mnimay kto/ iżby oni ná ten czas nie rozumieli obrałkowi iż to nie ieft Bog *BielKron* 98, 109.

rozumieć o kogo (1): ze nie iedno oPana Gniezninskiego, ale y o Pana Lesczynskiego rozumie Pan Kanclerz iz rowno zinnemi winnemi maia bydz poczytani. *ActReg* 140.

rozumieć o kim, o czym (170): *PatKaz III* 119, 138v; *SeklWyzn* c3, F [2 r.]; *LibLeg* 11/171v; *RejKup* dd5v; nikt nyema o tey rzeczy ták rozumyeć/ iżeby ták muśyáło być. *KromRozm I* G3; *MurzHist* P2; *MurzNT* 199 marg; Ták że y o dułly człowyczey rozumyał [Tertulian]/ iż yeft cyeleřtna *KromRozm II* q, c3v, 13, m4, nv, t2v; *KromRozm III* N2v; *Diar* 32, 34, 37, 55; Nie iżbym to o łobie rozumiał/ áłbo znać dawał/ ábym temu dofyć vczynił [...] ále [...] *GroicPorz* B4v, q4v; *KrowObr* 60v; *RejWiz* 111, 115, 137v, 194v; *Leop* *A3v, *Philipp* 3/13; *BibRadz* *5, 1.Reg 22/15, *Philipp* 3/13; *BielKron* 111, 194v, 216v, 312, 457v; *GrzegRóżn* A2; A co mowi do tego Kołciołá Tyátireńłkiego/ to mamy wftzyłcy o łobie rozumieć [!] iż do nas do wftzytkich mowi. *RejAp* 29, 68v, 142v, 161v; Toż rozumiem y o tańcu/ áby mu ftáry dał pokoy *GórnDworz* K2v, G6v, I4, I5v, K4v, M4, X6, Ee6v; że Plato ták o Geometryey rozumiał/ iże tho ieft Náuká y lámemu Bogu przyłtoyna. *GrzepGeom* A3v, Bv; ále ich [...] pytać raczy/ coby też rozumieli o Kriřtułie/ ná co im ieft obiecany/ y czyimby też łynem być miał. *RejPos* 230v, 37, 53, [73]v, 82, 177 (9); *RejPosWiecz*³ [97]v; którzy [poganie] o chrzeřćianách ták rozumieli: áby ciála máłych dźiatek/ w łwoich zgromádeniach ieřć mieli *BiałKat* 273v, 6, 176, 186; *HistLan* E2v; *KuczbKat* 340, 355; A co rozumiesz o onych co sie byli w onym Troiáńłkim koniu zawárlu/ ieřli sie ci byli dobrowolnie ná łmierć nie wydáli? *RejZwierc* 167v, 85; *WujJud* 115; Przetoż y o Mnichách nic inřzego nie rozumiemy/ iedno że wiecey zawadzaią niź pomagaią kołciołowi Bożemu. *WujJudConf* 143, 7v, 24v, 48v, 72v, 137v [2 r.], 148v; *BudBib* b3; *MycPrz* II B3; *WierKróć* Av; Lecż on [łumacz] niewiedział y tego iákie to słowá były/ nic inego o nich nierozumieiac iedno żeby Słowieńłkie były/ ále pokażone *BudNT przedm* b7, *przedm* d3v; [...] o wftzytkich też tákże wobec ludziách łwiátá tego to rozumieiac: iákoby oni wftzyłcy do Mefyálzá przyłtác mieli *CzechRozm* 110, A5v, 50v, 100, 123, 211, 255v, 256v; ták rozumiem o nim/ Tákież meřtwo w potrzebie że poznacie po nim. *PaprpPan* Zv; *KarnNap* D2; tedyć o tem mieczu/ ktory kátowi od łędźiego bywa podany/ ma być rozumiano/ że ieft wrzędowy. *ModrzBaz* 96, 7, 9v, 12v, 19v, 27 (20); *ModrzBazBud* ¶6; *KochOdpr* B4; *KochPs* 26; iřz [Syn Boży] wolał áby onim do czału rozumiano/ iřz był profte⁹⁰ cżłeká łynem *SkarŻyw* 242, 543; *CzechEp* 106, 151, 359, 366, 381; Nie rozumiem tego o wftzytkich/ áby to ze złořci/ y z vporu cżynić mieli. *NiemObr* 99, 17, 66, 73, 122, 166, 175; *WisznTr* 4; *BielRozm*

8; A o Trybunale co rozumiesz/ zdrowyli ieft Rzeczypospolitey czy nie zdrowy? *GórnRozm* K4v; *Paprup* H2, K; *ActReg* 32, 139, 161; *KochCzJan* A2; tak rozumieć możesz o téy [tj. niemieckiej] ziemi/ że ná odpór mocy tureckieý żadnéy rzeczy mocnieyfszéy y obronnieyfszéy nád nié niemálfz. *OrzJan* 79, 57, 66, 67, 77, 81, 101; *LatHar* 90; *WujNT* 2.Cor 10/2, *Philipp* 3/13; A o Królu Ie⁸⁰ M. tak czyniącému niema bydź inaczéy rozumiano: iedno iż przeciwko przysiędze fwéy/ krzywdę uczynił Przywileiowi polpolitému. *SarnStat* 74, 64, 492, 754; *SkarKaz* 311b, 514a; ábyś o mnie Nie rozumiał, że málo poważam cié łobie. *CiekPotr* 90; *CzahTr* A2v; *GosłCast* 5; *SkarKazSej* 658b. Cf *rozumieć o czym czym*.

~~ Ze zdaniem bezspójnikowym (5): O obraziech/ to rozvmiem/ iefli im nieprzydawaia iakiei chwały/ mogą być wdomv bożym *SeklWyzn* g2v, c2v; Tak iuż rozumiem o tobye/ Nie dafz płochym rádzić łobie *BielKom* E8v; *RejZwierz* 69, 82. ~~

rozumieć o czym czym [cf uwaga pod *rozumieć co czyje*] (3): O przyczynianyú swyętych ze wlfytkyem kołcyołem krzelciyáńfkim dzyerzę y rozumyem/ iż swyęci máyá być od nas tcyeni y wzywani. *KromRozm* I I; Tu rozumiey o możności y dobrotliwosci Pána tego/ iż on widzyał onę chuc y wiare onego nędznego człowieká *RejPos* 227, 46.

rozumieć po kim (3): *MurzHist* F4v; cnotkami one [chłopięta] przezywaia/ [...] rozumyeyac to po nich ze fie ná cnotę bárzo przeladzaya *GliczKsiqz* 6v; rozumiem po was iż po meý smierci Pána fwego pobudzicie ná fie *BielKron* 48. ~

Jako zdanie wtrącone [w tym: *rozumiem* (19), *rozumiesz* (1)] (20): *RejJóz* G2; Vkałz fwiadectwo s piłmá swiętego/ gdzie Piotr władnał y rokázował infzym Apołtołom? rozumiem iáko to vkażefz? *KrowObr* 16; *RejWiz* 143, 161; *RejZwierz* 88v; *BielKron* 195v; *GórnDworz* H3; *RejPos* 156; *HistHel* C3; Gdyż tylko lámá cnotá Bog niebo ofadza/ Rozumiem tá fie pánná [tj. Wanda] z iego wołá zgadza. *Paprup* Ddv; *BielSjem* 4; I Aká rozumiesz zazdrość ziednales łobie/ Zacny Bifkupie/ w moiéy máléy ofobie *KochPieś* 52; *ActReg* 13; *OrzJan* 58, 78; Tedy przynamniey dla miłey pámiatki Namilfzego Małzonká swoiego wznowienia/ [...] tak rozumiem fluzyc będzie [moje kazanie]. *WysKaz*)?(3v; *JanNKar* A2v, A4; *GosłCast* 3, 72.

W połączeniach szeregowych (15): *LibLeg* 10/61v; *SeklKat* M2v; *KrowObr* 228; *RejWiz* 112v, 186v; *Mqcz* 394d; *RejAp* 11v; Gdyż tho ieft iego [czarta] nawiętfa pilność/ áby żadny człowiek áni widzyał/ áni flyfzał/ áni nic nie rozumiał o Panu o tym *RejPos* 204, 31v, 133, 160; *CzechRozm* A4, 208v; ábyście wfzyfcy iedno rozumieli/ iednáko mowili/ iednáko trzymáli *ReszPrz* 93, 20.

W przeciwstawieniach: »in(sz)e (a. inaczej itp.) mowić (6), pisac (2), powiedac (2), myslíc ... rozumieć; kłasc (2) ... rozumieć« (13): A iefli bych ynaczy myflił/ á inaczej o łobie rozumiał/ proflę niekáray mié moy pánie *RejPs* 198; *SeklKat* M2v; *LubPs* G4; Synechdoche, [...] Gdy tylko część kładziemy á wfziftkę całość rozumiemy/ álbo zaś wfziftkę całość kładziemy á część tylko rozumiemy. *Mqcz* 437a-b, 7a, 174c; *GórnDworz* Rv [2 r.], Hh5v; Abowiem pátrz Poetowie gdy fábuły swoie piłza/ iáko oni infze piłáli á infze rozumieli. *RejZwierz* 84v, 84v; *ModrzBaz* 60v.

Frazy: »co(ż) rozumiesz (i wariant liczby, osoby i modalności w mowie zależnej)« = *jak myślisz* (55): Coż rozumiesz/ rozne thám iuż będą dwie dufzy/ Bo iuż łobie iedná źle/ druga dobrze tułzy. *RejWiz*

121v, 54, 92v; Abowiem czo rozumiesz/ byś sie dziś pewnie dowiedzyał/ iż święty Stániłław/ álbo święty Woyciech/ álbo Iácek/ teraz sie zyáwił/ [...] o pewniebyś bieżał do niego *RejPos* 243v.

~ *Poprzedza zdanie pytajne (51)*: *MurzHist* R3v; I co rozumiesz/ kiedy by był ten Plátyná nálznych dzifiefzych tzáfow dotzekał/ izali by iefztze więcey był nienárzekał? *KrowObr* 38, 52v; *RejWiz* 67v, 145v; *Leop* *A3v; pythał Páwlá Tomory Hetmaná przed wšytkiemi/ coby rozumiał wielkaliby liczbá woýfká krolewkiego była *BielKron* 307; *SarnUzn* E5; *RejAp* AA5v, 35, 199; Iáko ieden maiąc y złą/ y przemierzłą/ y bárzo žádną żonę/ kiedy go pytano iákoby sie miał/ odpowiedział. Co rozumiesz práwi/ iáko sie mam *GórnDworz* Q2; A gdy obádwá nie mieli mu czym záplácić/ odpuścił obiemá. Coż rozumiesz/ ktory mu zá tho będzie więcey powinien? *RejPos* [308], 29, 54, 78, 114v [2 r.], 132v (21); *RejZwierc* 168, 267; Y coż rozumiecie/ że tak wftąpił/ y tak siedzi ná práwicy/ iáko my wftępiem y siedzim? *WujJud* 70v; *MycPrz* I A4v; Coż rozumiesz śplugáwieniby nie mieli być złościwy żydowie/ wydawšy krew niewinná? *CzechRozm* 171v; *PapPan* S3; *ModrzBaz* 108; *CzechEp* *2; *PudłFr* 75; *GórnRozm* C3v, Lv; *PapUp* C3v; Nuż wolności wáŕze [...]/ co rozumiecie/ iákim ten okrutnik sercem ćierpi *OrzJan* 7; Tu Heretyk tak przypárty co rozumiesz gdzie ítrzeli? *WysKaz* 36; *GrabPospR* N4; *PowodPr* 36; *SkarKaz* 42a; *GosłCast* 49. ~

»jako, ile [kto] rozumie« = *według czyjegoś zdania; quemadmodum sensit Modrz; ut arbitrator Vulg* (53:5); *MurzHist* D3; y każdy kthemu przyštánye yáko rozumyem/ iż wyelka yeft rzecz potomštvo myeć *GliczKsiąż* C5, F2, K, K5; Nie ćielefne tám bywa iedzenie ćiáłá Páná Kryštułowego/ [...] iáko ty Kápárnáytzyku rozumiesz. *KrowObr* 200v, 23, 140v, 225; *RejWiz* A3; *BibRadz* *6; *BielKron* 38v, 223v; *GrzegRóżn* Bv; *SarnUzn* Bv; *GórnDworz* V2v; *WujJud* a5, 171v; *WujJudConf* 54; *CzechRozm* 139v; wšytcy fię chłubimy z iednego Oycá niebiełkiego/ iáko y *Poeta* Pogáńłki rozumiał/ kiedy rzekł: [...] *ModrzBaz* 56v; *SkarŻyw* 13, 15; *StryjKron* 482; A wyftáwiwšy tak *X(iqdz) K(anonik)* (iako rozumiał) zwierzchność Piotrowę/ poštępowáł do tego/ áby też y *Papiełką* okázáć mogł *NiemObr* 28, 8, 19, 75, 108, 111; *KochMarsz* 154; *ReszList* 142, 189; *WerKaz* 275; *GórnRozm* B2, H4v; *KochWr* 23; *KochCzJan* A2v; Znáłk wprowadzie máły porádowania/ [...] godny iednáłk ile rozumiem/ równéy iefliż nie więtfzéy ceny z inłzemi *KochFragJan* 3; *OrzJan* 22, 38; *LatHar* 12, 245, 326 [2 r.], 376; *Ian [chrzcíł]* wodá/ á Pan Chrištus Duchem: lecz nie lámym duchem/ iáko haeretykowie rozumieją *WujNT* 129, 47, 204, 493, 530, 570, 789, 1.*Petr* 5/12; *VotSzl* B2, B4v; Nie nalepfzáć to iefł rzecz iáko ia rozumiem *CiekPotr* 28, 84.

Zwroty: »czyście rozumieć« [szyk zmienny] (3): ten Strzáłkowłki w to potráfić vmie/ Iáłk sie komu záchowáć czyłcie to rozumie. *PapPan* Bb3v; *CzechEp* 106; *OrzJan* 7.

»da(wa)ć rozumieć« [w tym: komu (7); ze zdaniem: iż, że (6), zaimek pytajny (2), aby (1); o kim, o czym (3)] = *wyrażać jakąś myśl, zwykle nie wprost, lecz innymi słowami lub działaniem* [szyk zmienny] (14): *OpecŻyw* 41v; anyol dáł mu [Symeonowi] rozumyecz yłz myal przełrzecz y uydzyecz zbauyczyela łzwiyata *PatKaz II* 61v; Tu iáwnie prorok dáł rozumieć o zmartwy wftáníu pańłkiem *RejPs* 97, 84v; *KromRozm I* Cv; *BielKron* 1v; *RejAp* 115; *GórnDworz* Hh3v; A wšzákoż iednáłk záłuiąc vpadku ich/ [...] przedfię im dawał rozumieć/ áby sie vználi á obaczyli. *RejPos* 53, 81, 153v; [...] znáćząc sie y ípráwuiąc pilno po chorągwiách káźde woýfko íwoich/ thákież po trábieniu álbo piłzczáłkach/ ktore

dawaią rozumieć kiedy nie potkają/ kiedy wstąpić/ kiedy ftanąć *BielSpr* 31; *WerKaz* 281; dał się dobrze w tym rozumieć ze poki były res dubiae służyć comogł *ActReg* 107.

»dobrze rozumieć« = *być pewnym, mieć przekonanie* [szyk zmienny] (37): żadna rzecz fizye nigdy nie odmyenya tho łchamy dobrze rozvmieczye wprziyazny. *LibLeg* 11/141, 10/61v, 67; *KromRozm II* g3v, nv; *Diar* 64; a z jaką to ciężkością i nam i poddanym naszym przychodzi, kiedy je [podatki] dajem, [...] nie tylko my ale i WM dobrze rozumiecie. *DiarDop* 114, 101 [2 r.], 103; *LubPs* X6; *KrowObr* C2, 101v; *RejWiz* 80v; bo czárt dobrze rozumie/ iż nátym mieyfcu będzie wyznawana boża práwdá *BielKron* 196v, 109, 175v, 200, 244; iż wnet [...] miłóściwie nie do nich obrocić raczył/ pytaiąc ich/ czego wy szukacie/ chociaiy dobrze wzytko wiedzyało y rozumiało święte Bołtwo iego *RejPos* 274v, 110v, 333v; *KuczbKat* 250; *CzechRozm* 263; *PapPan* M3, Gg; *SkarŻyw* 27, 595 marg; *WerKaz* 279; Rozumiém dobrze/ ále łłucham dáléy. *KochWr* 35; *ActReg* 107; o czym [cesarz turecki] wie/ że y wálzá kró: M. rozumieć dobrze raczył/ iż Niemiecka ziemiá vpáść niemoże/ ázby iednym ruńzeniem oraz Polfká vpádlá? *OrzJan* 82, 14, 30, 36, 77, 125.

»dobrze [o kim, o czym] rozumieć« = *być dobrego mniemania, poważać, szanować; confidere* *JanStat* [szyk zmienny] (15): *KromRozm I* D; bo acz o wszech [poborcach] dobrze JKM rozumie, ale jednak zna, że nie we wszech jednaki dowcip jest *Diar* 82; *DiarDop* 100; *BielKron* 194; *GórnDworz* Q2v, Xv; *MycPrz* I B4; wzywałem do te^{go}/ onych mężow/ o których lepiej niż o łobie y rozumiałem y teraz rozumiem *BudBib* bv; *CzechRozm* 102v; Dla tego żaden Chrześciánin tey Pániłkiey wftawy lekce łobie wáżyć niema/ ále o niey bárzo dobrze y zacnie rozumieć powinien *KarnNap* F2v; *SkarŻyw* 107; *NiemObr* 163; *SarnStat* 1119; *SkarKaz* 279a.

»fałszywie rozumieć« (3): żeby małżeństwo łámo s łiebie było złe/ álbo Pánu Bogu nie miłe/ iako thy fałszywie rozumiełz *KrowObr* 225, 215; *KuczbKat* 335.

»lekce rozumieć« = *lekceważyć* (2): bo musi nádać gębę/ musi łáiác/ á káżdego łobie lekce rozumieć. *RejZwierc* [78²]v; *KlonWor* 19.

»lepiej, dobrze [= zgodnie z prawdą] rozumieć« = *verissime censere, recte sentire* *Modrz* [szyk zmienny] (14:9): *MetKor* 31/620v; *HistAl* Av; *KromRozm II* fv; *Diar* 75, 94; Ktore łłowá záprawdę pewne łą/ y dobrze then rozumyał człowyek. *GliczKsiąz* Pv, K3; A iefli lepiej rozumiełz/ nielituy pracy dla rzeczy polpolitey *GroicPorz* C3; *RejWiz* 62v; A zaż nie dáleko lepiej Káifalz y łzáthan o Kryłtufie iáko znác rozumiełi niżeli ci Sofiltowie *GrzegRóżn* L3; *RejAp* 67v; *GórnDworz* C7v; *RejPos* 46; *RejPosWstaw* [41³]; Ktorzi łię krzywoprzyśięłtwá nielękáią/ ci o Bogu niepráwie dobrze rozumieią *ModrzBaz* 86v, 18, 65; *SkarŻyw* 27; *CzechEp* 96, 410; ktory [Kościół] z náłchnienia Duchá S. dobrze rozumie/ kiedy/ kędy/ iáko y poki co ma być chowano. *WujNT* 463, 333; *GosłCast* 5.

»pewnie rozumieć« [szyk zmienny] (8): *Leop* *A3v; *RejZwierc* 88v; *RejAp* 161v; Abowiem ná kogo to kiedy Pan Bog przepuścić raczy takie wniefienie iego/ iuż pewnie może rozumieć/ iż iuż łąd á ręká Pániłka blifko nád nim łtoi *RejPos* 322v, 193v, 234, 289; *CzechEp* 106.

»prawie, prawdziwie rozumieć« = *vere existimare* *Modrz* [szyk zmienny] (4:2): *RejKup* k4; *RejWiz* 122v; Ale chcefzli o tych kluczołch rozumieć práwie/ tedy ták rozumiey: Iż [...] *RejPos* 302v, 84; *ModrzBaz* 100; Tóž o tym cnym młódzieńcu rozumiém prawdziwie. *GosłCast* 72.

»słusznie rozumieć« (4): [...] z pokazaniem, że to, co krzywdą zowie, za krzywdę tego słusznie rozumieć nie może *Diar* 44; Boć o cnocie y oni słufznie rozumieli/ Co o Bogu ná niebye nigdy nie wiedzyeli. *RejWiz* 107; *SarnUzn* B6v; *RejAp* 134v.

»rozumieć sobie, u siebie« [szyk zmienny] (25:8): *BielŻyw* 143; i nie tak mu to lekce/ iako on łobie rozumiał wyfzło. *MurzHist* D3; *GliczKsiąz* K; Bo ieślibyś thák v fiebie rozumieć chciał/ iż tho [tj. psalmy] fą rytmy ábo iákie rzeczy dworne [...] *LubPs* A5v; *RejWiz* 96v; *Leop Hebr* 10/29; *BibRadz* *2; *GrzegRóżn* H2v, N3; wyiawfzy [!] by to kto łobie rozumieć miał/ yfz ieft fzkardnieyfza rzecz vczýć fię/ niz nic nieumieć. *KwiatKsiąz* E4, P4; A iákoż go [Boga] to v fiebie rozumieft? *RejPos* 144v, 63, 88, 204, 300v, 304v, 334; *BiałKat* 311; *HistLan* E2v; *RejZwierc* 20, [78²]v; *WujJudConf* 198v; *CzechRozm* 164, 224v; *StryjKron* 482; *CzechEp* 232; *Paprup* F2v; *OrzJan* 11, 37, 113; *WujNT Act* 26/9; *SkarKaz* 386b; [ProtJałm 18 (Linde)].

»właśnie [= słusznie] rozumieć« (10): *RejPs* 100v; *MurzNT* 238v marg; Tákże też y to właśnie rozumieć mamy/ [...] iż tho obiáwienie [św. Jan] miał od Iezufa Kriřtuřa przez řpráwę Anyelką *RejAp* 4v, 142v, 169; *RejPos* 3v, 69; ále ieřli dobrze y włařnie/ wedle řłowá Bożego miłóć tę rozumie/ tedy niewiem czemu řam przećiw niey czyni. *CzechEp* 96; *NiemObr* 176; *OrzJan* 68.

bibl. »niewysoko (a. niewysokie), niewysokich rzeczy rozumieć; wysoko (a. wysoce) nie rozumieć« = nie mieć wysokiego mniemania o sobie; *alta (altum) sapere PolAnt, Modrz, Vulg; sublime sapere PolAnt, Vulg* [szyk zmienny] (3:1;3): *Leop* YY4v; Bogáтым wnińeyřzem wieku rofkázuy nie wyřoko rozumieć *BudNT* 1.Tim 6/17, Rom 12/16; Tákże pychy [...] / iż fię niemńeyř trzec trzebá/ rofkázuie on řwięty mąż Páweł temi řłowy: Nie rozumiey wyřoko ále boy fię. *ModrzBaz* 56; *WujNT* [561] marg, Rom 12/16, 1.Tim 6/17.

»źle, na źle rozumieć« = mylić się (6:1): *BierEz* Q2; *RejWiz* 134; In malam partem intelligere, et in peiorem partem capere, Ináczey rozumieć/ ná źle rozumieć *Mącz* 281b; *RejPos* 230; *NiemObr* 101; To řyćie řpółeczne nie obowięzuieć wfzytkich Chřeřćijánow/ żeby ták řpólnie řyć mieli: iáko to źle Nowokrzeńcy rozumieli. *WujNT* [405], 530.

»źle, niedobrze [o kim, o czym] rozumieć« = mieć źle mniemanie; *male sentire Modrz* (15:2): *RejPs* 115; *RejKup* q8v; *KromRozm I* D; *KromRozm II* e2; iż/ ile kroć kto w.m. źle o białychgłowach mowięcz wfłyfzy/ tyle kroć niedobrze o řámym w.m. rozumieć muři. *GórnDworz* N, X, Aa4v, Cc; *RejPosWstaw* [41²], [110³]v; *CzechRozm* 195v; *ModrzBaz* [41], 114v; (marg) Iozeph co myřlił bacząc brzemienną małżonkę řwoię. (-) Bo źle rozumieć o ták dziwney Pánience [...] nieřmiál *SkarŻyw* 243, 185, 243, 441.

Szeregi: »baczyć (a. obaczyć) i (ani, a, abo) rozumieć« [szyk 12:1] (13): *LibLeg* 11/66v; *MurzHist* F4v; *GroicPorz* c2v; A tu iuż obáčź á pilnie obáčź y rozumiey/ iż Pan nic nie zořtawa winien wiernym řwoim *RejPos* 188v, 113, 288, 297v; *RejZwierc* 56v, 66; to co baczę y rozumiem [...] tobie powiem. *CzechRozm* 201, 195v; *CzechEp* 106; *NiemObr* 57.

»brać i rozumieć« (1): w tey roćie opiřaney przyřyęgi/ káżdą iednę czářtkę áłbo dwie może bráč/ y rozumieć zá cáłą przyřyęgę *GroicPorz* h3v.

»czuć i (a) rozumieć« [szyk 2:1] (3): á iż ták czuiefz á rozumiefz w łumnieniu łwoim/ żeś iefł godzyen tych obietnic łwoich *RejPos* [292]; *RejZwierc* 138v; *NiemObr* 96. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»nie rozumieć ani się czuć« (1): Nie rozumieią ludzie/ áni łię w tym czuią/ Iáki to wrzod łzkodliwy w rzeczypołpolitey/ Młodź wżeteczna *KochOdpr* C3.

»dzierżeć, (i) rozumieć« (2): *KromRozm I I*; De me statuant quid velint, Niechay o mnie dzierzą/ rozumieyą yáko chcą. *Mącz* 412b. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»rozumieć i mieć« = *tenere et reputare JanStat* [szyk 2:1] (3): *RejPos* 225v; *WysKaz* 3; żadného iného nie máią rozumieć y mieć zá Książę Wielkie Litewłkie y Rułkie: iedno który [...] *SarnStat* 1070.

»rozumieć a (albo) mni(e)mać« (2): S czego Krol y krolowa vczynili wielki połmiech/ rozumieiąć á mniáiąc iż [*Kolumb*] niepodobney rzeczy żądał. *BielKron* 440v; *BielSpr* 28v.

»(i) rozumieć, (i, ani) mowić (a. mawiać)« = *sentire et loqui a. dicere Modrz* [szyk 5:5] (10): *RejPos* 51; iż wżdy chociay ták z dáleká o tey wielmożności [*boskiej*] y mowić y rozumieć możemy [...] *RejZwierc* 9; *ModrzBaz* 20, 62v, 72, 81v; áby iedno mowili/ iedno rozumieli/ á odłzczepieńłtwá ábo łchizmow miedzy łobą nie czynili. *SkarJedn* 155; *NiemObr* 99, 101; *SkarKazSej* 683b. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.; w przeciwstawieniach 6 r.]

»rozumieć i (abo) myłłić (a. na myłłi mieć)« = *sentire quidve mentis et animi habere Modrz* (2): Boże tego vchoway ábyłmy ták rozumieć y myłłić mieli: żeby [...] *CzechRozm* 215; *ModrzBaz* 87v. [Ponadto w przeciwstawieniu 1 r.]

»pamiętać i rozumieć« (1): To też trzeba pamiętać y rozumieć gdy łie łtawamy przez chrzełł niewynnimy *SeklKat* V3v.

»rozumieć i pisać« (2): *KrowObr* 14; To o łwych diłcypulech rozumiał y piłł Luther *ReszPrz* 63. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.; w przeciwstawieniach 2 r.]

»pokłádać i rozumieć« (1): za łátwią to rzecz pokłádaćie i rozumiecie/ żeby człowiek mogł się podnieść vfanie^m wBoga kiedy iedno chce *MurzHist* P2v.

»rozumieć i poznać« (1): Tho włłytko rozumyeć y poznać możemy nye tylko s piłłwłłych náłłych rodzicow [...] / ále też z nyektorych ludzi mężow Bożych *GliczKsiąż* H2.

»rozumieć, (i) sądzić« (2): *Mącz* 172d; rány vbitému płáćić będzie powinien [...]. A tákięż ma byđż rozumiano y łádzono/ gđżie by pozwány vbił Aktorá/ będąc z nim w pozwie. *SarnStat* 1159.

»rozumieć a szacować« (1): Niechże wierę dobry brát rozumie á łzaczuie iáko raczy *RejZwierc* A2v.

»(nie) rozumieć i (ani) trzymać« = *tenere et reputare JanStat* [szyk 7:4] (11): O ynich Ceremoniach y wimiłłnich włławach/ czo rozvmiem y trzymam krotkom opiłłł *SeklWyzn* g4v, c2v, d4, F; *WujJud* 118v; nierozumiemy tego áni trzymamy/ żebyłmy przez dobre vczynki zbáwieni być mieli. *WujJudConf* 109v; *CzechRozm* 22v, 237v; *CzechEp* 343; *CzechEpPorz* **2; *SarnStat* 171. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.]

»tuszyć abo rozumieć« (1): Coż tedy thy o łobie tułłzyć ábo rozumieć możefz nędzny á mizerny człowiecze *RejPos* 114v.

»(ani) rozumieć i (ani) twierdzić« (3): [...] przeto też ták áni rozumieć áni tego twierdzić chcę *CzechRozm* 161v, 116, 198.

»rozumieć i (albo) uczyć« [szyk 2:1] (3): ięliby kto miał inák rozumieć/ álbo vtzyć/ tedy thákowy błędlwym y kácerzem ma być. *KrowObr* 42; *ReszPrz* 36, 54.

»rozumieć i uważać« [szyk 1:1] (2): iáko mafz rozumieć y vważác dni Páníkie od niego wywołáne *RejPos* 228v; *RejZwierc* 199v.

»(ani) uznawać (a. wyznawać) i (ani) rozumieć« [szyk 1:1] (2): ale taka ięft niezbożność włudziach/ że tego nięchcą za przykład vznawać i rozumieć *MurzHist* R; *RejPos* 304v. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»widzieć i (a) rozumieć« [szyk 6:2] (8): *RejPos* 232v, 262; *KuczbKat* 300; *RejZwierc* [28³] [3 r.]; To ia ták záprzenie fie łámega fiebie rozumiem: y widzę/ iż w tym wřzytkim záwiřło. *CzechRozm* 227; *CzechEp* 11. [Ponadto w połączeniach szeregowych 5 r.]

»(nie, ani) wiedzieć, (i, (a)ni, a(1)bo, a) rozumieć« = *scire, intelligere aut sentire* *JanStat* [szyk 34:4] (38): *LibLeg* 11/71; *RejKup* f2; *GliczKsiqz* 13v; *Leop* *A3v; Chceřzi tedy ty co řkrytego á tobie pożytecznego wiedzieć y rozumieć/ pytay y vcz řye od Káplána *OrzRozm* E; *BielKron* 132, 208v, 252v; *Mqcz* 85c; iż on [*Chrystus*] wřzytko wiedział/ rozumiał/ co fie miało dżiac s świętym człowieczeńřtwem ięgo. *RejPos* 69, [36], 46, 65v, 82, 87 [2 r.] (17); okáz mi to: ábych to rozumiał/ y wiedział *BiałKat* 151; *KuczbKat* 290; Owa niewiem áni rozumiem nacž fie ony figle ięgo przygođą. *RejZwierc* 164, 138; *CzechRozm* 263; *CzechEp* 16 [2 r.], 32, 69; *NiemObr* 85; *ReszPrz* 83; *SarnStat* 36. [Ponadto w połączeniach szeregowych 6 r.]

»wierzyć, (i, a) rozumieć« [szyk 7:5] (12): Tak mafz rozumieć y wierzyć ze potey czeřney řmierczy mamy zalie wřtacz zmartwych *SeklKat* Rv; *KrowObr* 23v; *RejAp* 3v, [14]; *BiałKat* 46, 176; *RejZwierc* 9v, 196; *SkarŻyw* 15; *CzechEp* 218; Gdyž z tego tám mieyřcá nařnádniey řię náuczyć możemy/ iáko o mocy/ y cžci páná Chřiřtułowey/ wierzyć y rozumieć mamy. *NiemObr* 105; *KlonWor* ded **3. [Ponadto w połączeniach szeregowych 3 r.]

»rozumieć i (a) wykládać« [szyk 4:2] (6): iż yeřli ci dobrze rozumyeyą á wykládáyą/ tedy oni błáđą: á yeřli oni dobrze/ tedy ci źle. *KromRozm II* q3v; *Diar* 69; *KrowObr* 140v, 215; *GrzegRóżn* H2v; *CzechRozm* 56.

»znać i rozumieć« [szyk 2:1] (3): [...] obawřzy ludźi takowe/ iákie nalepiey á nauwáźniey do thego vmieiętne/ godne/ á ćwicžone być rozumiełi y ználi *BibRadz* *2v; *RejPos* 81, 284v.

W przen (3) : áby iáko w řercu rozumie/ ták vřty wyznał *GroicPorz* y4; mowić y vczzyć was nie zániecham/ tego co ná řwym řumnieniu rozumiem być z duřnym zbáwieniem wářzym *ReszPrz* 104; ia inák nie vmięm Powiádác/ iedno iáko w řwéy głowie rozumięm *PudłFr* 64.

Przen (1) : Słucháycie niebiořa a rozumieý ziemia *OpecŻyw* 116.

a. *Współczuć* [*nad kim*] (2) : BEatus qui intelligit řuper egenum [...]. Bogofławion ięft człowiek kthory rozumie nad vbogim *WróbŻořt* 40/2, N8; [*PsKrak* 1532 40/1].

b. *W zdaniu względnym: według swego zdania, według swojej najlepszej wiedzy* (48) : *MetrKor* 38/287; Wezmi řzczawiu zpořgarźci albo iáko wiele chceřz/ piořynu z pięć rođźek/ pieprzu czo rozumieř *FalZioř* IV 46a, V 70v; Sžgiechawřzi řzya SKomiřřarźmy napřzod krziwdi poddanich nařich przeloza y obyczyza [*lege*: obciąžą]. thak yako banda rozvmyecž wedlye potrzebi rzeczi. *LibLeg* 11/132, 7/11v; *RejKup* f6, 16v; *Diar* 50; Quatenus intelligit nihil putat praetermissum, Ile rozumie.

Mqcz 338d, 338b; *GrzepGeom* B, C4v; *BielSat* Nv; rozładźże Piątniki do Stávów/ kędykolwiek rozumiełz. *Strum* P2v, I2v, M3v, M4; *SkarŻyw* 498, 571; Przedaycie nam źioł pachniących [...]. Iż z nich másći naczynimy Iáko my fámy rozmiemy *MWilKHist* C3; *BielSjem* 37; *GórnRozm* G4v; Naprzod ich hidzono tzym rozumiano *PaprUp* G2, Iv; *LatHar* 216; Będą tedy mieli ci pánowie Prowizorowie deputowáni [...] *facultate*^m [...] czynić wżelákié contrákty/ ze wżelákiemi ołobámi/ iákiemi iedno kondiciámi będą rozumieli *SarnStat* 441.

cum inf (3): Potym Stávwidlá weń [*w staw*] ftáwić [...] ták wyfoko pokobys rozumiał wodę trzymać w Stáwie. *Strum* G4, M4; wolno będzie wedle sumnienia Hetmánowi/ ták iáko będzie rozumiał byđz nawięcy wedle Bogá/ [...] fłużebné fwowolné [...] káráć. *SarnStat* 437.

W zdaniu nadrzędnym do dopełnieniowego [w tym wprowadzanego przez: (i)že(c)by (5), *zaimek pytajny* (3)] (8): Ale niedawać wodcze wiele idz iedno czoby rozumiał iżeby dofyć było *FalZioł* II 2a; miełzay aż będzie gęłto iako rozumiełz czo w czas *FalZioł* V 116; Dayże czynić Przykopę/ ná fzérz iákobys rozumiał żećby wodę zniołá. *Strum* I3, I2v, L2v [2 r.], M4v, N.

cum sup i (rzadko) *comp* [*w tym: na(j)lepiej* (7)] (11): abi ony tho włchithko thak rołfchafowali iako bi naliepiey mogli y rozumyeli *MetrKor* 59/76v, 59/76v; a fámy czo naliepiey bedzieczie rozvmiecz tak sprawyczie sye tam *LibLeg* 11/21v; *RejJóz* P; káždy radził około przeprowáwiania/ zwłázczá piefzych ludźi/ iáko kto lepiej rozumiał *BielKron* 411; Thoćiem miał o Lekárłtwie ćielełnym zebránie Kłyąg rozmáitych/ com naprośćiey á pożyteczniey rozumiał *SienLek* 44; *CzechRozm* 126; *SkarJedn* 203; *LatHar* 583; wolno będzie káždému [...] inquificią czynić: gdzie y iáką będzie rozumiał naylepszá *SarnStat* 1233, 104.

c. *Z określeniem stopnia: wysoko a. nisko cenić* [o kim, o czym] (37) :

rozumieć ile (1): dofić mnie ná tim/ [...] iż nie będzie rozumieć o łobie iedno tyle/ ile znać będzie prawdziwie czego być w łobie *GórnDworz* G7.

rozumieć nad kogo [= *wyżej niż kogo*] (2): *BiałKat* 323v; Nic o mnie Cefarzu nád ludzie ine niechćiey rozumieć *SkarŻyw* 593.

Zwroty: »całe rozumieć« (1): Gdyż ia cáłe rozumiem o wálzym baczeniu/ Y o fpráwách Rycerfkich *CzahTr* F3.

»mało rozumieć« = *być niskiego mniemania; nie wynosić się* (9): iákaby kazń tym náležáłá ktorzy by łobie dufáiąc máło o niey [*możności Pańskie]* chćieli rozumieć. *RejPs* 110, 95v; Bo ktoć dzyurá dołtawá vrzędu iákiego/ Mniey możemy rozumieć/ o godności iego. *RejZwierz* 88v; *SarnUzn* B2v; *GórnDworz* D8v [2 r.]; A iefzcze dáleko mniey rozumiemy o tym/ żeby kości Świętych miáły być naboźnie czćione *WujJudConf* 60v; *WujNT* 47; A ták namniey o łobie rozumieć/ ták wiele waży/ iáko nawiętsze rzeczy czynić. *SkarKaz* 352a.

»nic nie rozumieć« = *nisko cenić, mieć niskie wyobrażenie* [*szyk zmienny*] (8): onoż on mocarz ktorzy nic nie rozumiał o pánu náłfem iedno o możnołciách łwoich *RejPs* 78v, 106, 111, 212v; *RejPos* 212v, 255v; *HistLan* B3v; Coż o mnie łławnym Bátráchu więc nie rozumiełz nic? *KlonŻal* E4.

»wiele, siła rozumieć« = *mieć wysokie mniemanie; przywiązywać wagę; existimare supra, plus sapere Vulg; multum praesumere* *JanStat* [*szyk zmienny*] (15:1): *RejAp* 42v; wielkim ludziom/ niemáłz czego mieć zá złe/ kiedy o łobie wiele rozumieią *GórnDworz* D8; y to/ iż człówek siłá/ á obłędliwie

rozumie o łobie/ wiele łzkodzi. *GórnDworz* Gg8, V4v; *RejPos* 13, 199v, 201v, [310]; ábyfmy o brzydkości grzechu tego ktory łobie lekce drudzy ważą/ więcey rozumiełi *SkarŻyw* 442; *WerGośc* 223; *Phil* R4; *WujNT Rom* 12/3 [2 r.], 2.Cor 12/6; Niektórzy o łwéy łmiáłości wiele rozumiejąc [...] / mimo wolą páńfką dęby y drzewá wyrębuią *SarnStat* 667; *VotSzl* E2v.

Szereg: »mnimac a rozumiec« (1): Gdyż zázwdy obiecował pohánbiác á poľromacác mądrość mędrkow tákich/ ktorzy to o łobie wiele mnimáią á rozumieją *RejPos* 201v.

d. *Fraza*: »rozumiej sobie« = *wyobraz sobie* [w tym: co (3), jakoby 'gdyby' (1); *szyk zmienny*] (4) : on niemożność ku wfaniu łwoię tak wyrázál rzeknąc/ Rozumiéicie to łobie iako byście ktorému człowiekowi wypeľnic zakon przykazowali [...] a on niemiál ni łkierki ducha łwiętego *MurzHist* Q; Rozumiéy łobie linią proftą w łtudniéy po iednéy łtronie od a. do b. [...] Ná drugiéy łtronie zásię/ ná kráiu łtudniéy/ przeciwko a. niech będzie punkt c. *GrzepGeom* P4v, Iv, P3.

e. *Fraza*: »co rozumiesz itd.« = *a tym bardziej* [w porównaniu dwóch elementów, gdzie oczywistość drugiego z członów wynika ze znanej adresatowi prawdziwości pierwszego członu] (51) : *RejWiz* 153v; á iefłize to powinien z iedney oľoby łwoiey/ což rozumiesz gdy ony włzytki powázne á zacne oľoby weźmie ná pracą á ná opiekę łwoię *RejZwierc* 37; Co iefłi ná on czas tak zuchwáli byli a co rozumiesz po iego łmierci/ áza iym nie dáleko wolniey było? *BudNT przedm* b8v, *przedm* b3v; *ModrzBaz* 122.

o kim, o czym (24): *RejWiz* 112v, 113v; *RejZwierz* 18; iż iefłi Anyoľ iefłth mocny/ což owłzem możemy o Pánu rozumiec/ w ktorego poľłuzieńłtwie łą y Anyeli/ y [...] *RejAp* 147v, 164, 172, 176v, 178v, 184v; Toś iuz łłyłzał o doczeľnych pociechach náłzych [...]. Cofz dopiero będzieł rozumiał o onych o kthorych nam powiedác raczy/ gdy mowi [...]: Iż idę do Oycá łwego mięgo/ ábych wam zgotował wdzięczne mieyłcá wálze *RejPos* 128; A gdyż łie to ták dzyáło nád onymi mocarzmi łwiátá tego/ což ty rozumiec małz o łobie nędzny robaku *RejPos* 264v, 241, 256v; Iáko iefł przykry káždemu chłop hárdy [...]. Y což rozumiec o człowieku tákim/ Co włzytkim przykry *RejZwierc* 218v, 2v, 62v; *WujJud* 71; która [moc cieplie] iefłi ták łprołné gárdłá vléczyć może/ co mamy rozumiec o mnieyłzjch/ á do vléczenia łzeyłzjch chorobách? *Oczko* 23v, 4v; *CzechEp* 115; *KochWr* 28; *OrzJan* 114; *LatHar* 214, 217.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym: *zaimek pytajny* (9), *(a)by* (4), *że, iż* (3)] (16): A iefłi łie z dáleka włzytko pięknie pľtrzyło/ Coż rozumiesz żeć piękniey iefłcze we wnątrz było. *RejWiz* 25v, 116, 128v, 153v; *Leop* *A3v; *RejZwierz* 2v; *GórnDworz* Gg6v; *RejPos* 40v, 194v, 215v; *BiałKat* 143v; *BiałKaz* M2v; Bo iefłi tę záłość miedzy pijánymi pokazáli/ což rozumiesz iáko łami domá tákiey wzgárdy Bołkiey záłowáli? *SkarŻyw* 130; gdy [...] ci Rzymłcy Biskupowie [...] iefłcze nie wylecieli byli gory: co rozumiemy, żeby teraz, gdy ią iuz wylecili [!], [...] nie miał był [*Hieronim*] Antychriłtá poznác *CzechEp* 411; á co dziwnieyłza/ iż to w ten czas czynili/ nie máiac Cefárzá łobie przychylnego: Coż rozumiemy/ co łię potym dzyáło/ gdy Cefárzow po łwey myłłi dołłáli. *NiemObr* 130; *OrzJan* 80.

Z pytaniem retorycznym wprowadzonym partykułą pytajną „jeśli, zali” (6): *RejPs* 139v; Abowiem iefłi łwiadectwa piľma łwiętego ważą [...] cofz tedy rozumiecie/ zali tełz i to mocy niema co Chriłtus mowi? *MurzHist* R3v; *RejWiz* 154v; *RejZwierz* 111; *RejZwierc* 60v; BAczyłeł iáko wielki máiełtat był kápláńłtwá onego [...] zakonu Moyżefzowego: což rozumiesz iefłi niewięłzzy iefł zakonu nowego *SkarŻyw* 493.

f. W funkcji przysłowka: »rozumiejąc« = *świadomie* (2) :

Szeregi: »chcąc i rozumiejąc« (1): bez ktorey [*wiary w Boga*] żadenby tak wiela niebezpieczeństw chcąc y rozumiejąc [*volens prudensque*] wytrzymać niemógł. *ModrzBaz* 109.

»wiedząc a rozumiejąc« (1): Ktoryby [*sędzia*] wiedząc á rozumiejąc [*prudens ac sciens*] niesprawiedliwie co ofądził/ [...] z vrzędu ma być złożon *ModrzBaz* 88v.

2. *Zdawać sobie sprawę z istotnego sensu, wiedzieć, co kto chciał wyrazić, chciał dać do zrozumienia; intelligere Vulg, PolAnt, Mącz, Modrz, Calag, Cn; scire HistAl, PolAnt, Vulg; cognoscere, noscere, sapere Vulg, PolAnt; tenere Mącz, Cn; sentire Modrz, Cn; capere, cernere, interpretari Mącz (700) : iż członki w ciele [...] rozne sprawy mają. Serce czuie, mózg rozumie, płuca mówią, wątroba grzeie *GlabGad* F; *RejKup* aa3v; że mu [*Piotrowi*] miał dac ducha ś. nad inšzê obficiéi/ ktoremby wielé rozumiał i przeniknął tajemnice niektóre niebiełkie *MurzHist* Sv; *MurzNT* 146 marg; *GliczKsiąż* I5v; *LubPs* N5v; *GroicPorz* ppv; *KrowObr* 115; což potym iż widzę/ Ale iż nie rozumiem/ łam łie łiebie włtydzę. *RejWiz* 168, 90v, 108; Wamci dano iełt poznać tháiemnice Krolełtwá Bożego/ ále innym pod podobiełntwy/ áby widząc nie widzieli/ á łyłżąc nie rozumieli. *Leop Luc* 8/10, 4.*Esdr* 8/25, *Ps* 2/10, *Sap* 4/14; *RejZwierz* 38v; *BibRadz* *2v, *Ps* 48/21, *Rom* 3/12; *BielKron* 46 [2 r.]; Columbis inest quidam gloriae intellectus, Gołébie máyá w łobie nieyáki rozum á bączność gdy ye chwala/ rozumieyá gdy ye chwala. *Mącz* 431c, 48d, [176]c, 445d; *SienLek* 11; Ná powietrzu pánie Koftká/ pokazałes nam w.m. což/ czego niewidzi iedno łámega w.m. oko/ [...] áboš tełz w.m. niechciał/ ábyłmy do końcá rozumieli *GórnDworz* X2v, C3v; *RejPos* 62v, 152; *BielSat* Ev; *RejZwierz* 20v marg, *Aaa*4v; *WujJud* 182v; z tąđ znać że dziatki nic nierozumieyá/ nie tylko wiary nie máyá. *BudBib* I 455b marg; A któłz tu w tym winien będzie/ Pan że nieopátrznie budował/ ábo Vrzędnik co nic nie rozumie *Strum* L4, F, F3v, M; *Calag* 513a; *SkarŻyw* 27; *CzechEp* 333 [2 r.]; *BielRozm* 33; *GrabowSet* A4, D4; Odpowiedział mu ieden: że to łá Akolitowie/ co ie Biłkup łwięci. Rozumiem/ powiáda: ná náłżę to płzenicę wróble. *KochAp* 12; *WujNT* *Mar* 8/21, *Luc* 8/10, 1.*Cor* 13/11, s. 642 marg; *SkarKaz* 2a, 578a; Idź áto zarázem Cichó [!] do łkárbu, łługom y włzyłtkim precz z domu Rołkalf: bá y rozumiełz? (-) Co? *CiekPotr* 61.*

rozumieć co [*w tym: „co” (20), „to” (16)*] (109): *OpecŻyw* 100; *LibLeg* 6/190v; bo od tych czasow rozmayczye obyauyal tajemniczą swego wczyelenya wrozmaytych ofyarach wfygurach [...] ktorych znamyonouanye duchem szwyátym nauczeny rozumyely *PatKaz* III 100, 100v; *BielŻyw* 170; *MiechGlab* *2; *WróbŻołt* 49/22, 118/95; iż ty łpiłłesłz włercu moiem tak iż łnádnie będę rozumiał włłytki łprawy twoie. *RejPs* 107v; że pyłmo polłkie iełt trudne ku czitaniu tim ktorzi włółnołci buchłtabow przekrełzonich albo pánk[towa]nich nierozumieyá *SeklKat* A6; *RejKupSekl* a7; *HistAl* A7v, F2v; *GliczKsiąż* C6, I5v; *LubPs* G3v [2 r.], bb2; Bo co Ofieł rozumie gdy nań łzárłat włóžá *RejWiz* 47v, 88v; SPrawiedliwy ginie/ á niemáłz ktoby tho vwažył w łercu łwoim: á męžowie miłofierdzia bywáiy zbiráni/ iż nie iełt ktoby to rozumiał *Leop Is* 57/1, *Ps* 27/5, *Is* 57 arg; *RejZwierz* A2v; *BibRadz* *Iob* 34/27; rozumiey przemiennóci czáfu/ á nieułtháwicznóci fortuny *BielKron* 254; *GrzegRóżn* I4v; *Mącz* 84c, 429d; ná ty wymyłłacze co wodę łyłżką mierzą/ á chcá rozumieć rozumki łwemi to nieogárnione Bołtwo troiákie w ofóbách *RejAp* 68v, 135; *GórnDworz* D5v, F2v, N5, R5, Cc2; *RejPos* 182 [2 r.], 277, [340] [2 r.], [340]v; Boć iełt niečo nam w Bodze iáłnégo/ co možemey

rozumieć *BiałKat* 31; *KuczKat* 20, 110, 250; *RejZwierc* 99, 184, Bbb2; *WujJud* 117; *WujJudConf* 240v; *RejPosRozpr* b4v; Oycowie náfzy w Micraimie nie rozumiełi dziwow twoich *BudBib Ps* 105/7, *Prov* 14/8, *Dan* 1/17; *MycPrz* I B; *Strum* F3; *CzechRozm* A3v, 1v, 27v, 75, 124v (9); *KarnNap* A2v; á przedsię nie práwie rzeczy tey rozumieią/ ktorey fię ták wielce domagáią. *ModrzBaz* 106v, 71v, 88; *KochPs* 39; Bo Konftántyn nie rozumieiąc zdrády Heretyckiej: dáł fię niktorym Arryáńskim złym Biskupom [...] vwodzić. *SkarŻyw* 388, 83, 597; *CzechEp* 68 [3 r.], 140; *NiemObr* 7, 10, 33, 47, 151; *Paprup* E2; Ethologus – Figlarz wirazucij [lege: wyrażający] przez łafzkowanie ludskie obiczaie, ktore, choc milczij, rozumiecz mozełz. *Calep* 374b; *LatHar* 381; iż święci dofkonáley rzeczy náfze w niebie rozumieią niżli ie pierwey ná ziemi rozumiełi. *WujNT* 611, *Matth* 16/9, *Act* 7/25, *1.Cor* 2/14, s. 581 *marg*, 582, *Iudae* 10; *SkarKaz* 80b [3 r.], 277b *marg*, Ooob; *CiekPotr* 65; *SkarKazSej* 661b; *KlonWor* 60. Cf Ze zdaniem dopełnieniowym.

~ co – jak (2): Bo ludzie záfwdy roznie wáfzytko rozumieią *MycPrz* I B; A iż ták [...] Moyzełz rozumiał to przymierze. [...] Przeto [...] *CzechRozm* 75. ~

rozumieć kogo, [co (żywotne)] [= czyje działanie] (9): *OpecŻyw* 183v; Żydowie nie rozumiełi Mefyafzá. *RejPos* 251 *marg*; *RejZwierc* 204; *CzechEp* 33; Gdy P. Bog íam íiebie rozumie/ ono rozumienie y máfrość iego íełt perfoną w íobie ítoiącą. *SkarKaz* 485a, 484a, 485a [2 r.]; [Bowiem sza egypto máfrzy ktorzi szny thesze powyedayą [...] lathayące roszmyeya [tj. wrózq z lotu ptaka]. *HistAl* 1510 30]. Cf rozumieć kogo z czego.

rozumieć kogo z czego [= na podstawie czego] (1): ábowiem mimo znáki/ ktore w miłości ták nieznáczne bywáią/ iż s íámej telko twarzy ieden drugiego rozumie/ [...] *Górndworz* Cc5v.

rozumieć czego (2): Głupyaby tedy tá rzecz byłá áby wten czás myeli rodzicy íyny íwe dáć czytác wczýć/ kiedyby íie yuż czego godziło rozumieć/ álbo o ktorey nauce wiedzyeć. *GliczKsiąż* 18; wczmy íie rozumieć pokoíu Páńłkiego *RejPos* 336v.

rozumieć około czego (1): *SkarJedn* 241 cf Ze zdaniem dopełnieniowym.

rozumieć komu, czemu (40): *BierEz* M3v, R2; *OpecŻyw* 94v; *LibLeg* 10/92; *RejPs* 137v; Bo ía przyrodzeniu twemu Tak rozumim íako íwemu. *RejKup* h7, q5; *HistAl* A2v; *KromRozm III* B7; Wííytkim myłlam mym rozumie íwięte boítwo twoie *LubPs* ee; *KrowObr* 87v; íuż íedney [pani] rozumiem/ Bo od tey íwiętey mátki íuż íey ípráwy vmiem. *RejWiz* 36, 155, 189v; *Leop Ier* 9/12; [gdy kto] co cnocie przyítoi/ wáfzytkiemu rozumie. [...] Ten rofkofz nád wáfzytkiemu/ rofkofzámi miewa. *RejZwierz* 135, 56; *BibRadz Ioann* 13/17; Abowiem kto złego niewie/ dobremu rozumieć nie moze. *BielKron* 20, 195v, 433v; *SienLek* 14, 34v; *RejAp* [13]; *Górndworz* B2; ktoremu klenotowi [tj. cnocie] żadne ínfze żwirzę nie rozumie/ íedno [...] człowiek *RejPos* 247, 82, 166v, 200v, 206v, 211v, 212v; *RejZwierc* 99 *marg*, 151; [młodzi ludzie] Przyíłzym czáfom nie rozumieią *BielSpr* 75v; *Strum* Q3; *KochMarsz* 155; [Nie dáeś Anyoła ná to ízáfárłtwo [rozgrzeszenia]/ ktory nigdy nie zgrzełzywízy/ grzełznymby rozumieć nie vmiał. Dáeś [...] *SkarKaz* 129b (Linde)]. Cf Ze zdaniem dopełnieniowym.

~ czemu – jak (1): Do czytelníká/ s ítrony tey figurki [tj. ryciny]/ máłuczka roípráwá/ íáko íey rozumieć. *SienLek* 34v. ~

rozumieć o kim, o czym (22): Ííz dziwne íą ípráwy boze a kazdemu przyíluíe onich rozumiec. *RejPs* 159 *marg*; *LubPs* gg2; *RejWiz* 153v; *BibRadz Iudith* 8/10; *RejAp* AA5v; zátwarza oczy y wízy

ich/ iż iáko flepi á głuŝzy nic o nim [o Bogu] rozumieć nie mogą. *RejPos* [278], 3, 9v, 49, 205, 260 (11); *RejZwierc* A5v, 20, 156v; *CzechRozm* 98v; *WujNT* 608. Cf Ze zdaniem dopełnieniowym.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikami: to (4), temu (2), około tego (1), o tym (1); zaimek pytajny (21), zaimek względny (5)] (26): *BierEz* S2v; *BielŻyw* 170; *RejJóz* Pv; kxieža [...] tak wiele otim rozumiely czo ielt sacrament/ iako imy naten czas *SeklKat* Y3; aby ten któryby fie chcyał nyą [nauką] párać/ rozumyał czego á yákoby fie vczył *GliczKsiqż* I5, D6v, M5; *RejWiz* 49v; *GórnDworz* R5; *RejPos* 57, 79, 141v; *HistLan* Fv; áby dzieciátko [...] vczyło fie rozumieć co ielt Bog/ á co ielt wola iego. *RejZwierc* 8, 97; *BudNT przedm* b5v, *Rom* 8/5; Acz Ruŝcy Popi nic około tego nie rozumieią/ co oŝoby/ á co rzecz łamá w Sákrámenćie *SkarJedn* 241; ten fię Apoŝtołom y Chriŝtuŝowi łprzećiwiáiąc [...] ielzćze y łam co czyni nie [lege: nic] zgołá nie rozumie. *CzechEp* 31; [...] który nie rozumie tego/ czego fię nie vczył *CzechEp* 140, 32, 146; *PaprUp* Hv; *OrzJan* 38; *WujNT Ioann* 13/12; ludzie/ nie rozumieią czym ielt roźne pośrzednictwo Chryŝtuŝowe/ od modlitwy ŝwiętych zá námi. *SkarKaz* 636a.

Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym do dopełnienia w zdaniu nadrzędnym [zaimek pytajny] (1): proŝćić drogi twoie/ y rozumieć łpráwy tve bedzieŝ [!] iákie łą. *SkarŻyw* 501.

W połączeniach szeregowych (6): *OpecŻyw* 183v; iż nie doŝyćci ná thym/ wiedzyeć/ łyŝeć/ y rozumieć łpráwam Páńłkim *RejPos* 211v, 9v; O tych tákich zacnych niebiełkich klenocieh żadne źwirzátko áni wie/ áni myłli/ áni rozumie. *RejZwierc* 156v; *CzechRozm* A3v, 185v.

W przeciwstawieniu: »wierzyć ... rozumieć« (1): Ielt záŝye/ czego wybáczyć y wyrozumieć niemoźem: á to ielt łnoŝći Boźey [...]; thu iuź wierzyć/ nierozumieć mamy. *BiałKat* 31.

Fraza: »nie rozumie(s)z i sam« (2): *WujJudConf* 240v; á głupiŝ pieniáczu, Nie rozumiałeŝ y łam poŝćpku práwnego, Aniŝ fię práwomędrcom ráđził [...]; ćierpże łam. *CiekPotr* 65.

Zwroty: »dobrze rozumieć« = *percipere Mącz* [szyk zmienny] (12): Bo temu dobrze rozumieŝ: Co to známie známionuie *BierEz* S2v; *LibLeg* 10/92; *RejZwierc* A2v [2 r.]; *BielKron* 195v; *Mącz* 36d; *GórnDworz* R5, Cc2; *RejPos* [340]; *WujJud* 117; *CzechRozm* 98v; Bo nie doŝyć ielt rozumieć dobrze o tym Sákrámenćie: ále [...] *WujNT* 608.

»prawie rozumieć« (1): Bo gdy wyeć ná mye przypádną yákie łprzećiwnoŝći/ Ná ten czás práwye rozumyem tve łpráwiedliwoŝći *LubPs* bb2.

»źle rozumieć« = *insulse a. in malam partem interpretari Mącz* (3): *Mącz* 364c, 429d; że tákí zle rozumie Chriŝtuŝá/ który wierząc w Chriŝtuŝá/ przyłtrzega zakonnych vczyńkow. *CzechEp* 33.

Szeregi: »(ani) baczyć ani (a) rozumieć« = *cognoscere nec intelligere PolAnt, Vulg* [szyk 8:1] (9): *BibRadz Mar* 8/17; *RejPos* 66v, 86, 166v, 200v; Są teź niektorzy co dobrodzieyłtwá áni baczą áni rozumieią *RejZwierc* 99, 184, 268; Coź myłłicie/ że chlebá nie maćie? ielzćeŝ nie baczyćie áni rozumiećie? *WujNT Mar* 8/17. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»(i) (nie) umieć i (ani) rozumieć« (3): bo to ielth ludzka nátuřá/ wŝyřłtko gánić/ áby w tym káždy rozumian był/ iż tho lepyey y vmye/ y rozumye. Ale záprawde/ iákobych tego káždemu žyczyl áby lepiey vmiał y rozumiał/ tákże mu teź dopuŝzczám łszáczowáć/ ielłi raczy/ iáko mu fie zda. *RejZwierc* A2v; *BudBib Is* 56/11. [Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.]

»(nie) rozumieć ani uważać« [szyk 1:1] (2): tylko to nie nálezá winá/ gdy fię świat íspráwami dobrymi/ onych nie rozumiejąc/ áni vważájąc gorfzy/ y obraża. *NiemObr* 151, 33.

»widzieć i rozumieć« (1): wízákże ieden mniefy záváždy widzi y rozumie/ niź wiele zaráz pátrzących y mądrych *CzechEp* 19. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»(ani, abo) wiedzieć, (ani, abo, a) rozumieć« = *nescire nec intelligere PolAnt; ignorare aut non intelligere Modrz* (7): *BibRadz Ps* 81/5; *RejPos* 285, [340], [340]v; Bo nic niemález głupfzego/ [...] iáko wyrok vczynić/ ktorego przyczyny ábo niewiefz ábo nierozumiefz. *ModrzBaz* 88; iź piękna rzecz ieft/ kiedy człowiek wiele wie/ sílá rozumie/ ále żeby y íam siebie znał. *GórnrOzm* H3; *SkarKazSej* 661b. [*Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.*]

»i znać i rozumieć« (1): iź y to co iáwnie á iálnie y znać y rozumieć będą/ [...] przedfię tego áni rozumieć rzkomo/ áni o to dbać będą chcieli. *RejPos* [340].

W przen (3) : iuż y ięzyk/ gdy wízy nie ftyfzáz/ ferce nie rozumie/ fłáby bárzo ieft [*człowiek*]. *RejPos* 212v; *BiałKat* 113v; Záslepił oczy ich/ [...] áby niewidzieli oczymá/ áni rozumieli fercem *BudNT Ioann* 12/40.

Przen (1) :

W połączeniu szeregowym (1): iź oná [*cnota*] wie/ rozumie/ y vmie/ obrác to czo ieft dobre *GórnrDworz* Ff3v.

a. Rozumieć tekst (352) : *SeklKat* Y3v; Kto tćie niecháí rozumie *MurzNT Matth* 24/15, *Matth* 15/10; *KromRozm II* b4; *KromRozm III* C; *KrowObr* 203; Bądź ćichy w sfłuchániu sfłowá Bożego/ ábyś ie zrozumiał: [...] Iefli rozumiefz [*Si est tibi intellectus*]/ odpowiedz bliźniemu thwemu: nierozumiefzli/ włoż rękę ná wftá twoie *Leop Eccli* 5/14, *Matth* 13/13; *OrzList* e4v; *BibRadz Is* 6/9, *Luc* 8/10, *Act* 8/31; wzyway they fwey náuki iáko chcefz/ tylko ábym ia rozumiał. *OrzRozm* B2v, B3; Si minus intelligis, cur non iterum interrogas, Iefli nie rozumiefz czemu powtóre nie pytafz. *Mącz* 222d, 244c, 439b [2 r.]; Y mnimáią oni/ by to był naywiefzzy rozum/ ták mowić/ ábo ták pífac/ iákoby ábo málo ludzi/ ábo żaden nie rozumiał *GórnrDworz* F3, B4, Bb8v; *RejPos* 1v marg, 139v, 153v; *BiałKat* 286; *RejZwierc* 259; *BudNT Mar* 7/15; *CzechRozm* 70; *ModrzBaz* 1v; wízytko to co ty mowífz wierzymy/ ácz nierozumiemy *SkarŻyw* 598; *CzechEp* 129; ábyfmy wyrozumienie náfze/ z pímmem ś. zgadzáli/ nie chcąc nád to rozumieć/ co nápiřano ieft. *NiemObr* 79, 79; *KochFr* 74, 116; *ArtKanc* R17v; *ActReg* 97; *WujNT Matth* 13/13, 15/10, 24/15, s. 139 [4 r.], *Act* 8/31, s. 612 marg; Gdy wierzę że to prawdá/ iuż y rozumiem. *SkarKaz* 277b, 209b.

rozumieć co (206): *BierEz* E4, F3, G2v; *OpecŻyw* 73; *BielŻyw* 30; Naucz mie [*Ps* 118/12], to ieft day abych rozumiał rořkazanie twoie. *WróbŻořt* nn6; *RejPs* 186, 188; *MurzHist* O4; Pířał Luther o foby/ iź nyemález tego wpiřmye/ czego by nye rozumyał *KromRozm II* í3, c4, f2v, n4v, o, í3v, t2v; *Diar* 55; *GliczKřięż* K2, K4v, O7; *LubPs* G4; *GroicPorz* B4, C2v, i3; *KrowObr* 23v [2 r.], 127; *BibRadz Ioann* 13/28; *OrzRozm* B2; *BielKron* 46 [2 r.]; *GrzegRóżn* N3; Millesimam partem vix intelligo, Ledwey tyfiacną część rozumiem. *Mącz* 221c, 84a, 173c, 216b, 254c, 348d (9); fłyfzē sfłowá/ ále rzeczy nierozumiem *OrzQuin* H4v; *Prot* D; *SarnUzn* G3, H4; *RejAp* 11v, 16v; kiedy owo ktho sfłowá thelko ífczyre rozumieć chce/ á nie rzecz ktorá ony sfłowá znáczá. *GórnrDworz* Q4, F5v; *GrzepGeom* A3v, B4; *HistRzym* 114v; chocia y nie rozumieli dziwnych táiemnic iego/ á przedfię iednák wiernie

wierzyli iemu. *RejPos* 47, 3, 12v, 44, 57v, 64 (11); *BiałKat* 41, 71; możełz takie mieyćcá w łowie Bożym/ łatwie zá pomocą Duchá Bożego rozumieć. *GrzegŚm* 66, 55; *KuczbKat* 145, 270; *RejZwierc* 112, 240v; *WujJud* 221v marg, Mm5v; *WujJudConf* 256; *BudBib Ps* 138/2, *Sap* 8/8; *BudNT przedm* c4v, *Eph* 3/4; Zydowie to mowią czego łami nie rozumieią. *CzechRozm* 107v, 2v, 23, 51, 63, 68 (15); *PaprPan* Hh2; *ModrzBaz* 28v, 95v; *SkarJedn* 376; Ty [Boże] mię znałz [...]/ Y z dáleká rozumiełz wżytkę myśl moię. *KochPs* 202; y kto piłmá iego [św. Tomasza] czyta á rozumie/ bárzo frog Heretykom być może. *SkarŻyw* 203; *CzechEp* 130, 133, 246 [2 r.], 291; *NiemObr* 14, 96; *KochFr* 19, 23; *ReszPrz* 34; *PaprUp* L3v; *GrabowSet* P3v, Y; Nie rozumiećie [Nescitis] tey przypowieści? *WujNT Mar* 4/13, *przedm* 7, s. 56 marg, 63 [2 r.], 89, 354 (13); *SarnStat* *6, 1271; *KmitaSpit* B3; *SkarKaz* 81a, 118b, 277a. Cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*; »Pismo rozumieć«, »słowo rozumieć«.

rozumieć kogo [= czyj tekst] (15): Puer non capit istum authorem, Dziecię nierozumie tego Autorá. *Mqcz* 34d; *GórnDworz* F3, F8v; *WujJud* 105v, 198v marg, Ll6v; iż oni piłmu świętemu nie wierzą ani Prorokow rozumieią. *CzechRozm* 170; *KochPs* 76; *SkarŻyw* 292, 462; *CzechEp* 131; *PudłFr* 63; Chytró iákoś mowifz/ że cię nie rozumiem. *GórnRozm* A3; *GostGosp* 2; *GostCast* 5.

rozumieć z czego [= co] (1): abyście [...] łtego się fame⁶⁰ chrześciany być nierozumieli/ że co [tj. trochę] z Euangeljiéi rozumiećie *MurzHist* R4v.

rozumieć z czego [= na podstawie czego] (3): Może káždy to rozumieć włfytko s tego przykłádu. *GliczKsiąż* K2, K4v; *KochFr* 19.

rozumieć czemu (26): *BierEz* Dv; *OpecŻyw* [61]v, 149; Y pytaligo [Wergiliusza] Rzymianie długoliby to trwac miało, kthory odpowiedział. dokąd panna nie porodzi, ale oni themu nierozumieiącz mnimali żeby na wieki trwac miało *BielŻyw* 124; *RejKup* aa2v; *MurzNT* 91; bo iefzczé Sámuel nie rozumiał głófu Páńfkkiemu. *BielKron* 62v, 112; *RejAp* 160; *RejPos* 66, 89v, 204v, 260, 264; *BiałKat* 238v; *Strum* K3; Ze nie káždy rozumie żártom *PaprPan* O3; [Roźmiej pánie temu flowu Co bolkiego dayćie Bogu. *KorcRozm* Iv]. Cf *Ze zdaniem dopełnieniowym*; »Pismu rozumieć«.

rozumieć komu [= czyj tekst] (5): *KromRozm III* L7v; ktorzy nietylko áby mogli przemoc ludzie w Papiełstwie vczone/ ále rozumieć im niebęda *OrzList* f4v; *BielKron* 463; *GostGosp* 1. Cf *W przen.*

rozumieć o czym (10): *RejPs* 129; *RejKup* f4; *MurzHist* R; Co iedno zbawiciél nałz [...] o przenaśladowaniu práwdy [...] powiedac ráczy [...]: acz się zawłzé wypelnią/ wżakże my prawie wżyści/ barzom dziwno otem rozumieli *MurzNT* 46; *RejAp* 67, 182; iż záváždy [sługa znający wolę pana] frosłzłzemi plagámi ma być karan/ niźli on co o tym máło ábo nic rozumie. *RejPos* 159, 81; *CzechRozm* 167; *ModrzBaz* 6v.

rozumieć w czym (anakolut?) (1): że wżyścicy łtárzy [tj. starożytni] wżywáią podobieńftw [!] [tj. porównań] gdy łie wyrozumieć dáć chcą w thym rozumieią. *SarnUzn* G5v.

Ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikami: to (7), temu (2); zaimek względný (36), zaimek pytajny (7), iż (1)] (44): Przeto miły Iezus gdy tego nierozumieli/ iijż to mowil o iego łmierci/ rzekł ijm iawnie: [...] *OpecŻyw* 67; *RejKup* aa2v; *KrowObr* 198, 200v [2 r.]; *Leop* 3.Esdr 9/49, 1.Tim 1/6; *OrzList* e4v; *BibRadz Ioann* 10/6, *Act* 8/30, 1.Tim 1/7; *OrzRozm* B3; [Wergiliusz] Nápiłał to w Egłogi łwoie/ iedno iż on temu nie rozumiał ná co to było proroctwo *BielKron* 132; Non intelligo satis quae loquatur, Nie owłzeki rozumiem co mówi. *Mqcz* 188a, 350c, 446b; *RejAp* 41, 150; *GórnDworz* C3;

RejPos 125v; *KuczbKat* 105, 120; Pánowie poczęli znowu šzepthác. Krol zálie powiedział: Y terazci ia themu rozumiem czo šzepcecie. *RejZwierc* 154, 154, 242v, 274v; *BudNT przedm* c4v, 1.*Tim* 1/7; *CzechRozm* 18v, 84, 121, 150v; *ModrzBaz* 71v; *SkarJedn* 44; *SkarŻyw* 86; *CzechEp* 140; *ReszPrz* 37; *PaprUp* Cv; ieflibyście ięzykiem nie dáli mowy znáčney; iákož będzie rozumiano co lię mowi? *WujNT* 1.*Cor* 14/9, *Mar* 14/68, *Act* 8/30, 1.*Tim* 1/7, 2.*Tim* 2/7, s. 792.

Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym do dopełnienia w zdaniu nadrzędnym [iż (1), zaimek pytajny (1)] (2): *RejAp* 16v; Widząc ten cud Piotr/ á iefzcze táiemnice iŝ lię to o ludzkim połowie dawáło znác nierozumieiac/ vpadł do nog Iezufowi *SkarŻyw* 596.

W połączeniach szeregowych (2): Což tu zálie rzecze wiadomy on nędznik/ ktory widzi/ wie/ á zna tego Iezufa Kryftufa/ [...] á ktory y woła/ y náukę iego ŝczyra/ wierna/ á prawdziwą zna/ ŝlyŝy/ y rozumie *RejPos* 285, 159.

Fraza: »sam (nie) rozumie« = *ab ipso parum intelligitur* *Modrz* (12); *KromRozm II* o2; *KrowObr* 200v; Ieŝt chłop by Soyká w klatce/ co ŝczebiotác vmie/ Ale ledwe ŝam czáfem co mowi rozumie. *RejZwierc* 242v; popi ŝa y byli głupi y ŝami nie rozumieia co czta. *BudNT przedm* c4v; *CzechRozm* 18v, 85v [2 r.], 99, 107v; *ModrzBaz* 28v; modlitwy/ w koŝciele dziatek y profŝaczkow/ [...] choć ich czáfem y ŝami nie rozumieia/ wdzięczne ŝa Pánu Chriŝtufowi. *WujNT* 89, 354.

Zwroty: »(nie)dobrze rozumieć« = *bene a. recte tenere* *Mącz*; *recte intelligere a. sentire* *Modrz* [szyk zmienny] (42); *BierEz* F3; *KromRozm I* B2v, L; aczem iei [prawdy] ŝnac niedokonca dobrze rozumiał *MurzHist* O4, R; *KromRozm II* o4v [2 r.], t2v; A iżebyŝ lepyey rozumyał/ ták ŝye rzecz myáá: [...] *KromRozm III* P8v, L7v; *SeklPieŝ* 6v; *KrowObr* 23v; *OrzList* g4; *BielKron* 35v; Haec sententia bona est si dextre intelligatur, Tá ŝententia yeŝt dobra/ kto ya dobrze rozumie *Mącz* 84a, 348d, 368a, 446b; iefli ié [ksiąžki] drugi raz przeczytał/ bedziełz ié lepiéy rozumiał *GrzepGeom* B4, A3v; *RejPos* 89v; *BialKat* 238v; *WujJudConf* 256; *CzechRozm* 23, 51, 68, 72, 111v, 167; *PaprPan* Hh2; *ModrzBaz* 6v, 71v; oto lię tylko ŝtarał/ áby go dobrze rozumiano á z pożytkiem lię pámiétało to/ co mowił. *SkarŻyw* 292; Piotr ácz iefzcze niedobrze rozumiał ŝłowá onego [...] *SkarŻyw* 596; *CzechEp* 91, 99, 212; *WerGoŝc* 244; *WujNT* ktv; *SkarKaz* 118b, 275b, 519a.

»dostatecznie rozumieć« (2): iedno day mi to moy pánie/ ábych ie [przykazania] mogł dokońác doŝtáteczny rozumieć. *RejPs* 186; *BialKat* 41.

»rozumieć pilnie« (1): Abowiem rozumiey pilnie oney powieŝci Páńŝkiey *RejPos* 264.

»Pismo, Pismu rozumieć« = *intelligere Scripturas* *PolAnt*, *Vulg*; (*ne*)*scire Scripturas(-am)* *Vulg* [szyk zmienny] (46:7): Tedy otwijrał ijm ŝmył/ aby rozumieli piŝmóm *OpecŻyw* 169v; *RejKup* h5v; Nye tákci ŝacne ku wyrozumyenyu piŝmo ŝwyęte/ áby ye káždy myał rozumyeć. *KromRozm II* n4, f2v, g4v, o2, o4v [2 r.], p2, f, t3v; *KrowObr* 140; *OrzList* g4; *BielKron* 35v, 46 [2 r.]; *OrzQuin* Aa2v; *HistRzym* 40; *RejPos* 14v, 111v, 230; *BialKat* 178v; *BialKaz* D4; *BudNT Luc* 24/45; *CzechRozm* 68; *SkarŻyw* 535; onže ŝam [Chryŝtus] piŝmá o ŝobie wykłádał/ y zmyŝł vcźniom ŝwym/ áby piŝmá rozumieli/ otwarzał *CzechEp* 125, 89, 91, 212, 295; *ReszPrz* 96, 101; Czemu haeretycy nie rozumieia piŝmá. *WujNT* 139 *marg*, ktv [2 r.], 47, *Matth* 22/29, *Mar* 12/24, s. 171 [2 r.] (13); *SkarKaz* 117a, 118b, 275b, 418a [3 r.], 519a.

»słowo (Boże) rozumieć« = *intelligere verbum PolAnt, Vulg; ignorare verbum Vulg* [szyk zmienny] (22): *SeklKat* E2v; *KromRozm I* B2v, D3v, L; *MurzNT Matth* 13/23; *SeklPieś* 6v; *Dánielu/ mężu* żądności rozumiey ty flowá kthore ia mówię do ciebie *Leop Dan* 10/11, *Matth* 13/19, 23; *SarnUzn* G6v; *WujJud* 238; *BiałKat* 306; A ná ziemię dobrą pośiany/ ten ielt co flowá fłucha y rozumie *BudNT Matth* 13/23; *CzechRozm* 85, 111v, 112; *SkarŻyw* 596; *CzechEp* 99; *WujNT Matth* 13/19, 23, *Luc* 9/45; *SkarKaz* 82b.

»właśnie rozumieć« (1): oczem [człowieczeństwie *Chrystusa*] tu ani włafnie rozumiec ani przyemnie zaflugowac mozemy *RejPs* 129.

»źle, niedobrze rozumieć« (6:1): ále ia baczę że ty tę vftawę źle rozumiesz. *HistRzym* 114v; *WujJud* 105v, 198v *marg*, L16v; *KochPs* 76; *ReszPrz* 37; ktory [*Tryfon*] iż też piłmo ś. zá łobą przywodził/ [...] ále wedle Iuftyná/ nie dobrze go rozumieiac/ [...] *CzechEp* 131.

Szeregi: »baczyć i rozumieć« (1): Hic mihi quanto plus sapit, quam egomet mihi, [...] Daleko lepiej moyę rzecz baczy y rozumie/ niżli ya łam. *Mącz* 368a.

»rozumieć a pojąć« (1): Ten fklad á przyftofowánya wyrozumyeny/ s thych flow rozumyeć á poyąc káždy może *GliczKsiqż* K4v.

»rozumieć i rozeznawać« (1): Tu piłmo święte ftárego zakonu [...] mamy dobrze rozumieć y rozeznawać *BielKron* 35v.

»umieć i (ani) rozumieć« [szyk 3:1] (4): *BiałKaz* D4; *CzechRozm* 68; *CzechEp* 246; tylko łamo piłmo święte terážniezły kácerze z głowy fwoiey chcą rozumieć y vmieć *ReszPrz* 101.

»(i, ani) wiedzieć ani (i, abo) rozumieć« (7): *RejAp* 67; *RejPos* 260; *CzechRozm* 84, 121; *CzechEp* 246; *WujNT Mar* 14/68; Do obiáfnienia tego contráctu, trzeba wiedzieć y rozumieć on rozdźiał, iáko dzielą *damnum ante moram, poft moram*. *SarnStat* 1271. [*Ponadto w połączeniu szeregowym 1 r.*]

»ani wierzyć (a. uwierzyć) ani (i) rozumieć« [szyk 2:1] (3): iż pełne były vfzy onych ludzi [...] rozmáitego piłmá á rozmáitego prorocctwá o thym świętym Pánie/ [...] á on lud zátwardziáły ná on czás nic o tym áni wierzył áni rozumieć chciał *RejPos* 81, 3; *BiałKat* 286.

»rozumieć i wykładać« (2): *WujNT* 47; ktorzy [*heretycy*] [...] fłowo Boże bez czyftego fercá/ bez pokory/ bez poślufzeńtwa ftárfzych/ rozumieć y wykłádác chcą. *SkarKaz* 82b.

W przen (1) : Więc [*Ksant*] Ezopá k łobie wzowie/ Rozumieyże moiey głowie. Mam mieć goście przy wieczerzy *BierEz* Dv.

b. Rozumieć obcy język lub poszczególny wyraz w polskim języku, też głosy innych stworzeń (78) : *KromRozm I* A3v; ták Syná Bożego Pána Iezu Krytá bluznicie/ modłac fie połácinie/ áby ludzie nierozumieli. *KrowObr* 72; *BudBib* b3v; *PaprUp* B3v; [Mów po Polłku/ wífákeś Polak Cobych ia też różmiał proftak *KorcRozm E*].

rozumieć co [= *język, głosy*] (22): abowyem nye wyedźyli by Iozef ich mowę rozumyał dla tego iż przez tłumacza mówił *HistJóz* C3; *FalZioł* IV 4b; *HistAl* K6; *KromRozm I* Av; [...] kiedy Powod nań żáluie ięzykiem ktorego on nierozumie *GroicPorz* v4; *BibRadz Ps* 80/6, *Is* 36/11; piłał Dálmátom Słowienłkim ięzykiem fpiewanie święte/ ktorego nie rozumieci Lácinnicy áni Grekowie *BielKron* 159v, 343, 345; *OrzQuin* O4v; *GórnDworz* G5v; A tá páni miáła iednę dziewkę/ ktora rozumiała fzczebiothánie ptálze/ á z tego wrozenie pániey fwey dawála. *HistRzym* 109; *RejPos* 149v;

BielSpr 68v; *BudNT przedm* b3; *SkarJedn* 360; *SkarŻyw* 582; *WujNT* 612 marg, 615; *KmitaSpit* Bv; [KorczRozm K]. Cf rozumieć komu co.

rozumieć co [= *słowa a. tekst*] (21): *MurzOrt* B2; *GliczKsiąż* I8v; I dla tego też tę Mfzą wielebną/ Łacińskim [...] ięzykiem tzytaćie/ álbo śpiewaćie/ áby iey żadny tżłowiek nierozumiał *KrowObr* 198; *BielKron* 138; *SarnUzn* Bv; Pytał pan Woiewodá iákiegoby chciał/ iefli wyżłá/ czy ogarzá. Íżpan tego nie rozumieiącz pytał/ coby íe wyżel rozumiał *GórńDworz* S2, F6 [3 r.]; *RejZwierc* 274v; *WujJud* 183; *BudBib* b3v; tedy tákowe wykłady albo znaczenia oni to pifarze/ nierozumieiącz iych/ do tekftu wpiłowali. *BudNT przedm* b5, *przedm* b6, cv, c4, b7; ktorego nazwiłká [*Jehowa*] nierozumieiącz niektorzy [...] miáfto Iehowy Iezufá włożyli. *CzechRozm* 198v, 127v; *ModrzBazBud* ¶15v; *SkarJedn* 361.

rozumieć kogo (4): Oto widziłż że się tym to przydało co y onym budownikom wieże Babel/ kthorzy łámych łiebie miedzy łobą nie rozumieli *GrzegRóżn* I3; Grekom y to było ná przeszkodie/ iż Łáćinnikow nie rozumieli *SkarJedn* 376, 20; Raz w Rzymie pielgrzymowie obcy/ y inego ięzyká/ [...] śłucháiąc iego kazánia/ powiádáli íż go każącego rozumieli. *SkarŻyw* 545.

rozumieć czemu [= *językowi itp.*] (10): *LubPs* S4v; [*Afrykanie*] młode [*elefanty*] zbieráią ku chowánium/ á náuczą iż mowie ludzkiej rozumieć będąie. *BielKron* 452, 7v, 235v, 385, 452v; *RejPos* 66v, 225v; *RejZwierc* 210; przetoż Páweł każe áby [...] pieśni przy rozmowách/ bywały ięzykiem półpolitym/ ktoremuby ludzie rozumieli *WujNT* 615.

rozumieć czemu [= *wyrazowi*] (2): *RejWiz* A5; Co to zacz íeft? (-) Bá y iac wierę themu słowu nie rozumiem. *OrzQuin* B3v.

rozumieć komu, czemu [= *co wydaje głos*] (11): mowę łobie zmyłlili ku kradzieży godną/ áby im nikt nierozumiał íedno łámi łobie *BielKron* 261v, 7v; ábyś [...] nie był tylko iáko nádęta dudá/ kthora ácz też iáko kozieł wrzełczy/ ále iż słow w niey nie máłż też iey máło rozumieć. *RejZwierc* 160, 62. Cf rozumieć komu co; »sobie rozumieć«.

rozumieć komu co [„język”] (*anacolut?*) (1): bo íelzcie łtárych Prufow íelth kiládziesiętá wfi zá Krolewcem ku Litwie/ kthorym ięzyká żadny nie rozumie/ íedno łámi łobie. *BielKron* 345v.

rozumieć po jakimu (2): *OrzRozm* M4; Odpowiedział: nie rozumiem po Polłku. *BielKron* 372.

Ze zdaniem dopełnieniowym [*zaimek pytajny*] (3): Áż go potym ípytáłá/ iefli pacierz vmie/ A co to íeft przydzi twe/ iefliże rozumie *RejFig* Dd4v; *WujNT* 760; Oto ia przywiodę ná was [...] narod ktorego ięzyká nie będącie vmieć/ áni rozumieć coby mowił. *PowodPr* 8.

Zwoty: »dobrze rozumieć« [*szyk zmienny*] (3): Boć ínfza rzecz znaczy piéi/ níż pii/ léi abo líei níż lii/ co dobrze rozumiełż gdy mowiłż/ piéi páciérz/ léi że rychło rć. *MurzOrt* B2; *WujNT* 760; *KmitaSpit* Bv; [Wíłákci różmie dobrze Niemiec Y niemiecłką y Polłką rzecz. *KorczRozm* K].

»słow(k)a jednego nie rozumieć« (2): pácierze mawiáł po polłku/ bo po łáćinie słowá íednego nierozumiał. *OrzRozm* M4; *RejPos* 225v.

»sobie [= *siebie nawzajem*] rozumieć« (6): Byli pierwey Prufowie łtárzy z Lithwą íednego ięzyká/ [...] ále máło łobie rozumieią dżiś *BielKron* 436v, 345v, 358v, 452 [2 r.]; *StryjKron* 46.

»właśnie rozumieć« (1): á práwiechmy ięzyk łwoy [...] ták byli zátłoczyli á zánifczyli/ zechmy mu czáfem łámi włáśnie nie rozumieli. *RejZwierc* 210.

Szeregi: »wykładać i rozumieć« (1): Poŝpolicye Bákálarzowye dzieciom piŝlą wokábuły dwye flowye po łácinie/ á dwie po polŝku [...] ábowim ták dziecyę wykłádác y rozumyeć fie flow náuczycy *GliczKsiąŝ* I8v.

»znać i rozumieć« (1): [Osieł] Głós człowieczy ktoremu fie zwyczajgi: z na y rozumie *FalZioł* IV 4b.

3. Wyjaŝniać, tłumaczyć sens a. interpretować tekst; z pozycji odbiorcy: uwaŝać, ŝe taki jest jego właŝciwy sens, z pozycji autora: tworząc tekst, mieć na myŝli; zwaŝszca odnosić niejednoznaczny treŝć do okreŝlonej osoby lub sytuacji; *intelligere HistAl, Modrz, JanStat, JanPrzyw; referre JanStat, JanPrzyw; explicare Modrz; sentire Vulg* (936) :

rozumieć co [= tekst interpretowany] (324):

~ Z podaniem interpretacji:

co – około czego (2): ktoré tákŝe vmiárkowaníe [dotyczące opatrzenia kanclerza i podkanclerzego] (około podnieŝienia) Sekretarzá [...] chcemy rozumieć [tj. ŝe ma to dotyczyć teŝ sekretarza]. *SarnStat* 323 [*idem*] 942.

co – na co (1): iŝby telko kuŝił/ [...] ŝlowy obojętnymi/ zoŝtáwuiać w rzeczy ŝwey táką dziorę/ ktoráby wyniŝć białágłowá/ á wrzkomo ná ine niŝ ná miłóŝć rozumieć one ŝłowá mogłá *Górndworz* Cc3v.

co – o kim, o czym (a. de aliqua re) (162): A to proroczthwo rozumyal zacharyafz odzycyuczycy maryey yŝ myal uyeczny krol Iefus criŝtus przydz wzywot yey *PatKaz* II 59; *FalZioł* I 115b, III 22c, IV 32a, 41d; *GlabGad* G8v, H4, O7v; *Wróbŝołt* N, bb8v, qq3; *RejPs* 23v; *LibMal* 1544/91; A iáko dziewiáte [przykazanie] mamy rozumieć o máiętnoŝciách ziemŝkych á leŝących ták teŝ [...] *SeklKat* Nv, M, V2v; *KromRozm* I I2; A to co mowifz ŝe Bóg chce aby wŝzyŝci byli zbawieni/ [...] to o ŝamych wybranych rozumieć *MurzHist* F2v, L2v, S4; *KromRozm* II g, o2v; *KromRozm* III B7v, E7v, O3; *GroicPorz* n3; *KrowObr* 223v, 229; Ale y ty cudzołóŝyłaŝ z wielem gámrathow (*marg*) To rozumie o cudzych bogoch [...] (–) *BibRadz* Ier 3/1, I 1c *marg*, 96b *marg*, 196a *marg*, 203d *marg*, 301a *marg*, 341a *marg*, II 108a *marg*; *GrzegRóżn* B3, C2, C3v, H3; *OrzQuin* Q4v; Bo iŝ w Bogu niemálz *accidens*, [...] iedno *ŝubŝtantia*, [...] tedy lubo de *accidente*, lubo de *ŝubŝtantia*, chcefz to rozumieć *SarnUzn* B4, H [2 r.]; *LeovPrzep* a3, I3; *RejAp* 91, 142, 152, 172v, 197; *Górndworz* F8; *RejPos* 88 [2 r.], 111v, 231v, 275, 313v; *BiałKat* 91, 148, 311; Ktorzy to mieyfce o Duŝzach rozumieią bárzo ŝię ná tym myłá *Grzegŝm* 4, 38; *Kuczŝkat* 135; *BielSpr* 32v; *WujJud* 40, 114v, 159v, 164, 188v (9); *BudBib* b3; *Strum* Q; *BiałKaz* F2; *BudNT przedm* b6v, c6, k. Eev *marg*; Tákŝe gdy wilki/ owce/ lwy lámpárty/ y cielęta miánuie/ nie rozumie teŝ tego/ o ŝwierŝetách y beŝtyách: ále o ludziách rozmáitych *CzechRozm* 114, A5v [2 r.], A6, 27, 29, 38 (25); *PaprPan* L2; *ModrzBaz* 100v; *SkarJedn* 65; mowę tę rozumieć trzebá o Rzymŝkiewy wierze, ktora fię ŝłowem Boŝym brzydzi *CzechEp* 108, 157, 159, 180, 187 [2 r.], 196 (19); *NiemObr* 36, 99, 121; Poniŝenie o pokorze rozumie W. Bedá *LatHar* 67, [+11], 47, 51, 58, 76 (11); *WujNT przedm* 24, s. 50, 83 *marg*, 187 [2 r.], 314 (14); *JanNKar* E2v; *SarnStat* 239, 769, 943; *PowodPr* 58.

co – ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikiem: tak (18); iŝ(e), ŝe (17), ŝeby, aby 'ŝe jakoby' (5), jakoby (5)] (27): *PatKaz* III 129v; *LubPs* Z3v; Wifzákŝe tę obmowę ták rozumiey/ iŝe ŝadnego pijańŝtwá niemálz tákiego/ ktore by zupełnie od złęgo vczynku omáwiać [...] miáło

GroicPorz mm; *RejAp* 142, 182v, 185v; Bo co powiedamy że Oćiec iest pierwżą perfoną/ nie ták to rozumiec mamy/ iákoby w Troycy było co pierwżego álbo posłedniego *KuczKat* 15, 180, 380; A to iedno á iákoż ináčzey rozumiec mamy iedno iż iedno wśzytkich á łpołączne Bołstwo. *RejZwierc* 9v; *BudBib* cv; *BudNT przedm* b7v, c; *CzechRozm* 190, 263; *KarnNap* Bv; *ModrzBaz* 121v; Acżkolwiek fię ten Ián Cárogrocki v S. Grzegorzá obmawiał/ iż nie ták ten tytuł [*sługa sług bożych*] rozumiał/ áby zwierzchności Kościoła Rzymkiego nád łobą nie znał *SkarJedn* 193; *StryjKron* 150; *ReszPrz* 83; Te mieýfá [...] nie ták rozumiec małz/ żeby zgoła żaden z Zydow y z Pogánow nie był dobry *WujNT* 533, 186, 237, 306, 332, 403; *SkarKaz* 453b.

co – iż (anakolut?) (1): Tu iuż bez wykłádu káždy fie domyślić może co tho ma rozumiec iż im fá dáne łtoły [*tj. stuły*] białe *RejAp* 61v.

Cf rozumiec co w czym, rozumiec według czego, rozumiec jak; »Pismo rozumiec«, »słowa rozumiec«. ~
rozumiec kogo [= *czyje słowa*] (2):

~ *Z podaniem interpretacji*:

kogo – jak (1): ták Páwła S. rozumyeyąc/ nye przyćilka nas pímo ktemu/ iżebyłmy [...] *KromRozm* III 12v.

kogo – ze zdaniem dopełnieniowym (1): A co Páwła przypominałz [...]/ iákoby go ták rozumiejąc: żeby on nam tymi łowy wodze popużczáć miał [...]: tedy Páweł o tym nigdy nie myślił *CzechRozm* 230. ~

rozumiec co [tekst interpretowany] w czym [= *zakres interpretacji*] (1): Tákże gdy go [*Chrystusa*] Moyżefzowi/ podobnego czyni/ tedy tego nie małz we wśzytkim rozumiec/ ále w niektórych tylko rzeczach *CzechRozm* 106.

rozumiec czego [tekst interpretowany] (2): *WujNT ktv* [2 r.] *cf* »Pisma (G) rozumiec«.

rozumiec kogo, co [= *interpretacja*] (18): gdy tu powiedá o zapłacie piérwżych/ rozumii/ zapłatę natym świecie *MurzNT* 96; *RejPos* 326v; gdy Bogá słýłzyłz/ rozumieý Bogá Oycá/ y Syná/ y Duchá świętego *BiałKat* 108v, 296 [2 r.]; *GrzegŚm* 37; gdzie sie tu miánuie *Phalanx*, rozumiey woýłko *BielSpr* 29v; *ReszList* 190; Tác iest wiára z miłości dobre vczynki łprawuiąca/ którą rozumie Páweł S. kiedy mowi: Iż wiára wśprawiedliwia. *WujNT* 664, *ktv*.

~ *Z podaniem tekstu interpretowanego*:

co – przez co (5): *SeklKat* E3v; *LeovPrzep* bv; Przez ty dwie łowie Gog y Magog co rozumiec *RejAp* Ee4v, 170; *GrzegŚm* 26.

co – czym (1): ále rzecz iest iáwna/ że Prorok inśzą rzecz rozumiał łwemi łowy *LeovPrzep* bv.

co – w czym (1): By było iálne pímo/ iednoby wśzyscy w nim widzieli y rozumieli. *SkarKaz* 81a.

co – zdanie dopełnieniowe (1): Ale słuchay co małz rozumiec iż [*tj. przez to iż*] go Anyoł łynem Dawidowym zowie: temu [*tj. masz rozumiec temu*] iż go Bog Ociec obiecał był zefłáć [...] Dawidowi *RejPos* 272v. ~

rozumiec według czego [= *zgodnie z czym, posługując się czym*] [*w tym: co = tekst interpretowany*] (5) (6): Zydowie to według litery (to iest prótego textu) rozumieją *BielKron* 35v; iedno ie [*Kredo*] rozumieymy y mamy rozumiec według Kredá Niceńkiego *SarnUzn* G3; *WujJud* 29; *CzechRozm* 144; A ielli czytamy/ Pokoy mamy: tedy ták rozumiey wedle wykłádu Ambrożego S. Będąc

w/prawiedliwieni z wiary/ mamy Bogá przednánego *WujNT* 540; wedlá kácerfkich błędow/
żydowfkich vporow/ wedle Tureckiego zuchwálftwá/ y wedla lámego Lucyperá dekretow [*Pismo*
Św.] rozumieią. *ReszPrz* 53.

rozumieć czym [= *tekst interpretowany*] o *kim* [= *odniesienie*] (1): Otho tą figurą rozumyal y
uykladal moyzełz onálzwyątfzey pannye maryey *PatKaz II* 56v.

rozumieć o kim, o czym [= *interpretacja*] (13): á gdy w receptach naydziełz piáno o Trłyczy/ małz
rozumieć nie o ziele ale o owoczú *FalZioł I* 30d; *KromRozm II* k2v, o2v; *KrowObr* 191v [2 r.]; ktore
[*błogosławieństwa*] okázuiąc w thych rzeczách docześnych/ rozumie o onych [*rzeczach*] duchownych.
BibRadz I 381a *marg*, I 3d *marg*; *RejPos* 88; gdy włánie mowią o ofierze/ tedy o Młzey świętey
rozumieią. *WujJud* 236; *CzechRozm* 27, 110v; á nie mowi też tego/ żeby to było tylko pod ftárym
zákonem/ ále zgołá rozumie o wřzytkim onym czásie/ ktory vprzedził nowe przymierze [...] *CzechEp*
268.

~ z czego [= *tekst interpretowany*] (1): Tu z tego miełcá rozumieć mamy o káżdym mężu ktory
poddan iełt rołkólzam/ á poządliwościam ciáłá łwego *BibRadz* 66a *marg*. ~

rozumieć jak [= *zastępuje interpretację; w tym: jako, tak* (102), *inaczej (inaczej)* (18), *przysłówek*
znaczący (5), *rozmaicie* (3), *jednako* (1), *opak* (1), *rozno* (1), *także 'tak samo'* (1), *tym sposobem* (1)I; z
podaniem tekstu interpretowanego: co (123)] (133): *OpecŻyw* 55v; Sálomon rzekł. Nietákim ci ia był
przyk[a]zał. Márch(ołt) rzekł. Tákim ci ia rozumya[ł] *March*² Dv; Niebedziełz miał Bogow ynnych
krom mnie. (-) Yako to mam rozumieć. *SeklKat* D2v, E, G, G4v, I, Lv (17); *KromRozm I* K3v;
MurzHist S3v; wykładá zákon/ gdzie i [= *ji*] Pharifeufzowie i infzy przewrotnie rozumiełi *MurzNT*
18v; *KromRozm II* n; ktorzy z piłmá tylko á łlow ludzkich/ ktore łye rozmáicie rozumyeć dawáya/
łlowo boże czyrpamy *KromRozm III* C, F2, H3v; jedni tak tę rzecz rozumiełi, drudzy tak *Diar* 93;
GliczKsiąż Gv; *GroicPorz* c3; *KrowObr* 123, 131v, 179, 180 [4 r.], 191v, 224; *BibRadz I* 366a *marg*;
BielKron 195v; Anceps oratio, Mowá ktorą moze ná obie łtronie rozumieć *Mącz* 9b, 304b [2 r.],
356d; *SienLek* 124v; *LeovPrzep* bv, b2, G4; *RejAp* BB6, 16v, 29, 137, 169v; *GórnDworz* P7v; Iáko tę
przypowieść Páńłką rozumieć mamy. *RejPos* 341 *marg*, 15 [2 r.], 37 *marg*, 47, 88, 88v (12); áby iey
[*nauki*] opak żaden nád Páwłá nie rozumiał/ łam łiebie wyłóżył *BiałKat* 271, 73v, 81, 86, 96, 101
(10); *GrzegŚm* 33 *marg*, 38, 58; *KuczłKat* 10, 380; *RejZwierc* 9v; *WujJud* 29, 29v, 74v, 96v, 131v
(9); Ale inaczeły thu rozumieć mamy wiáreł *WujJudConf* 260; *BudBib* cv [2 r.], I 8d *marg*; *BudNT*
Kk3; *CzechRozm* 39v, 74, 85v, 144, 144v (10); *ModrzBaz* 36; *SkarJedn* 35; *CzechEp* 89, 357, 410;
ReszPrz 11, 20 [2 r.], 37; *OrzJan* 61; *LatHar* 203; *WujNT* 4, 139, 324, 408, 540; á iž czełtokroć
tákowé wátpliwołci łie włczynáły/ że też wiele łudzi ták to ciáłno rozumiełi/ [...] *SarnStat* 72, 84;
SkarKaz 5b, 155b, Oooo2c; *CzahTr* E3.

~ Z *podaniem tekstu interpretowanego w innej formie niż co*:

o kim, o czym – jak (2): *OrzQuin* L3; tám [*w Psalmie 131*] naydá ofobliwy przykłád/ po ktorem
poznaią/ iako y o innych mieyłcach maią rozumieć. *BudBib* b2.

Ze zdaniem dopełnieniowym – jak (1): Iáko rozumieć mamy że Bog żáłue. *BibRadz I* 158c *marg*.

Z przytoczeniem – jako (2): Człowiek zadny niewie iełłi łáłki álbo gniewu winien iáko mamy
rozumieć. *KrowObr* 53 *marg*, Rr. ~

rozumieć gdzie [= *tekst interpretowany: miejsce w tekście*] (33):

~ *Z podaniem interpretacji:*

gdzie – *kogo, co* (22): *KromRozm III* G8v; *GliczKsiąż* Hv [2 r.], O7v; *kędy* oto wspomina: *Iż nieprzyjaciele moi mowili ná przeciw mnie. Tu rozumie ty wżytki/ kthorzy dziś lámym łobie przywłafzczáią włafny tytuł á imię kościołá fwiętego* *LubPs* A4, Z2v [2 r.]; *KrowObr* 125; *GrzegRóżn* N3v; *RejAp* 139, [175]; *RejPos* 149v; *RejPosWiecz*³ [97]v; *BiałKat* 91, 276; *bączyc* mamy/ *kogo* *thu* *Páweł* *thák* *mowiac* *rozumiał*: *dufzeli iáką fwą/ czyli siebie żywego człowieká. GrzegŚm* 34, 63; *KuczKat* 170; *WujJud* 206; *CzechRozm* 31; *CzechEp* 278; *PowodPr* 83.

gdzie – *o kim, o czym* (6): *SeklWyzn* Dv; *BibRadz* II 93a *marg*; *Dáley* *Pan* *wspomináć* *raczy* *w* *thymże* *cechu* *y* *w* *teyże* *pomfcie* *niedowiárki*. *Iuż* *thu* *nie* *rozumiey* *o* *żydziech* *áni* *o* *Turkoch/* *bo* [...] *RejAp* 179, 168v; *RejPos* 313v; *WysKaz* 36.

gdzie – *ze zdaniem dopełnieniowym* [*iż* (4), *aby* (1)] (5): *LubPs* Z4; *Dawa* *znáć* *iż* *Kryftus* *rofkázuie* *wżytkim* *śwoim* *śługam* *áby* *rozwiázáli* *czterech* *ániółow* *ktorzy* *fą* *v* *Eufrates/* *gdzie* *rozumie* *áby* *wierni* *Ministrowie* *iáwnie* [...] *mowili* *przeciw* *Aniółom/* *to* *iełt* *tym* *fálełznym* *nauczycielom* *BibRadz* II 138b *marg*; *RejAp* 128v; *iż* *poczniefz* *w* *żywocie* *śwoim* *fynaczká*. *Tuć* *iuz* *rozumieć* *możefz* *iż* *człowieká* *RejPos* 272v.

~~ *gdzie* – *jakoby rzecz chciał* (1): *Y* *rozumie* *tu* *Anyoł/* *iákoby* *ták* *rzec* *chciał/* *Iż* *tho* *byłá* *bełtia* [*tj. Rzym*] *pirwey* *flawna/* *ále* *iuz* *teraz* *nie* *iełt* *RejAp* 143. ~ ~ ~

Ze zdaniem dopełnieniowym [*w tym z zapowiednikiem: tak* (3); *zawsze: iż, że*] (6): *MurzNT* 51; *RejAp* 34v; *KwiatOpis* A3v; *iż* [*Et natantia transibant in terram*] *niefza* *przełóżyć* *wziemię/* *ále* *tylko* *ná* *ziemię/* *áby* *fię* *ták* *rozumiáło/* *iż* *rzczy/* *álbo* *zwierzętá* *pływáiące/* *wychodziły* *ná* *ziemię. BudBib* c2v; *gdzie* *mowi*: *Był* *potym* *dzień* *Święty* *Zydowłki*: *wielcy* *Doktorowie* [...] *rozumieią* *że* *byłó* *święto* *Páfchy. WujNT* 298, 537.

Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym do dopełnienia w zdaniu nadrzędnym (1): *gdyż* *tu* *onże* *głós* *z* *niebá* *Ianowi* *świątemu* *powieda* *iż* *go* [*Babilonu*] *nikt* *inłzy* *plákáć* *nie* *będye/* *iedno* *onifz* *krolowie* *ktorzy* *fię* *byli* *znim* *zbuntowáli* [...]. *Krole* [*A*] *iuz* *łáćno* *rozumieć* *możemy* *ktorzy* *to* *fą/* *bo* *ie* *fámo* *pińmo* *wykláda* *RejAp* 152.

Zwroty: »dobrze rozumieć« (2): *niechayże* *nam* *to* *pokażą* *gdzye* *to* *expresse* *w* *pińmie* *łtoi* *Deus de Deo*. *Lecz* *my* *tego* *nie* *broniemy* *gdi* *fię* *będye* *dobrze* *rozumiáło* *SarnUzn* E2; *WujJud* 180.

»(nie)włáśnie rozumieć« (2): *A* *powieda* *Apołtoł* *iż* *ná* *połnocy/* *ná* *południe/* *ná* *włchod* *y* *ná* *zachod* *miáłtá* *onego* *włzędy* *po* *trzy* *brány* *to* *miáłto* *miáło*. *To* *thák* *włáśnie* *mamy* *rozumieć* *iż* *to* *miáłto* *káżdemu* *narodowi* *s* *káždyey* *części* *fwiátá* *iełt* *wolnie* *otworzone* *RejAp* 182v; *NiemObr* 125.

»Pismo, Pisma (G) rozumieć« [*szyk zmienny*] (19:2): *KromRozm I* M2; *MurzHist* S3v; *KromRozm II* n, o2v, pv, p4v, q3v; *KromRozm III* F2; *KrowObr* 224; *SarnUzn* H; *iż* *Pińmo* *świąte* *ináčzey* *Arrayus/* *ináčzey* *Nowácyanus/* *ináčzey* *Photinus/* *etc.* *ináčzey* *káždy* *Heretyk* *rozumie*. *WujJud* 29, 29, 29v, 56, 131v; *SkarJedn* 35; *NiemObr* 93; *pytaymy* *fię* *iáko* *to* *pińmo* *zá* *czáłow* *Apołtołłkich* *rozumiano* *ReszPrz* 37; *Nie* *łkąd* *inąd* *haeretyctwá* *powłtály/* *iedno* *łtąd/* *że* *niektorzy* *pińmá* *dobrego* *nie* *dobrze* *rozumieią* *WujNT* ktv, ktv, 324.

»słowa(-o) rozumieć« [szyk zmienny] (49): Yako ty łłowa mamy rozumieć tego przikazania Bożego? *SeklKat* G, Rv; *KromRozm III* H3v; *GliczKsiąż* Gv; Przeto tych łłow niemamy o żadnych niewiálthach innych rozumieć/ iedno o żonach Apoftolíkich *KrowObr* 223v, 123, 179, 229; *BibRadz I* 366a marg; *GrzegRóżn* H3; *LeovPrzep* b2; *GórnDworz* Cc3v; Co tho ieft iáko łłow páńńkich łłuchác y iáko ie rozumieć. *RejPos* 145 marg, 15, 88, 88v [2 r.], 275v; *BiałKat* 73v, 308v, 311; *WujJud* 74v, 96v, 147v, 159v, 179v, 204, 247; *RejPosWstaw* [110²]v; *BudBib* cv; *CzechRozm* 29, 39v, 118v, 143, 158v; *SkarJedn* 65; *CzechEp* 341, 424; *ReszPrz* 20 [2 r.]; *WujNT* 139, 187, 532 [2 r.], 533, 796, Aaaaaa4 [2 r.]; *SkarKaz* 5b.

»sobie rozumieć« (6): Bo nye wnet to łłowo boże/ co kto łłoby z piłmá rozumye *KromRozm II* n4, b4, t3; *KromRozm III* A4v; *SkarJedn* 3; Rádá życzliwa dobrym przyiacielom/ iáko łłobie te przypowieści máią rozumieć. *CzahTr* E3.

»źle, niedobrze rozumieć« (10:3): Tertullianus [...] dobrze przeciw kácerzom piłał: A yednák źle rozumyał piłmo *KromRozm II* p4v, o2v, pv; *BielKron* 195v; *Mącz* 459c; Boć y Zydzci y haeretycy piłmá czytáią/ ále ie nie dobrze rozumieią *WujNT* 324, ktv [3 r.], 408, 532 [2 r.], Aaaaaa4 [2 r.].

Szeregi: »brać a rozumieć« (1): Ktore łłowá wżdam yełliby kto ták brác á rozumieć chcyał/ áby nie kárác dzieci/ [...] ná tem bárzo omylić fie może. *GliczKsiąż* Gv.

»dumać abo rozumieć« (1): kto [...] przyłtoynie tę rzecź rozłádzi/ nie bédzie ták głupim/ áby miał/ o iákim inłzym fundámenćie dumác ábo rozumieć/ nád Iezulá Chrifłulá łyná Boże⁸⁰. *NiemObr* 33.

»nie mowić ani rozumieć« [szyk 2:1] (3): Abowiem Ian w liście łwym/ nierozumie áni mowi tego o Iezulie Chrifłulie *CzechRozm* 146v; *CzechEp* 196, 239.

»rozumieć i okazowác« (1): Tu rozumie y iáwnie okázuie/ iż włzytki okrutniki [...] frodze pokárác á w niwecz obroćić bédzye raczył. *LubPs* Z4.

»pisać i rozumieć« [szyk 2:1] (3): Ale by tefz dobrze Doktorowie/ inák rozumieli y piłáli/ tedyłmy ich w tey mierze łłuchác niełą powinni *KrowObr* 191v, 191v [2 r.].

»rozumieć a rozeznać« (1): gdyć to wierny páłterz podawa imieniem á łłowy Páná łwe⁸⁰/ nie możefz ináczey rozumieć á rozeznać iedno iż chleb á wino podawa *RejAp* 16v.

»rozumieć i twierdzić« (1): Ale iż oni [...] przeciw iáłnemu textowi łłowá Boże⁸⁰/ rozumieią to y twierdzą o łynu Bożym przedwiecznym/ á nie [...] *CzechEp* 187v.

»rozumieć, (i, albo, ani) wykłádać« [szyk 13:7] (20): *PatKaz II* 56v; *KromRozm I* M2; *KromRozm II* q3v; *KromRozm III* F2; *KrowObr* 180 [2 r.]; *RejAp* 122; áni go [*Pisma Św.*] nigdy ináczey/ iedno wedłóg iednołtáyneho zezwolenia Oycow bédę rozumiał/ y wykłádał. *WujJud* 26, 29, 131v, 147v; *CzechRozm* 39v, 74; *SkarJedn* 35; *CzechEp* 312; *NiemObr* 95, 125; *ReszPrz* 11; *WujNT* 27; Státut Królá Alexándrá Stryiá náłżego ták ij wykłádać y rozumieć náyduiemy/ iáko łłowá tego Státutu łámé w łłobie brzmiá *SarnStat* 84.

a. *Przypisywác znaczenie lub sens; podawác znaczenie wyodrębnionej jednostki (wyrazu, cytatu) lub wyjaśniác sens metafory, alegorii, przypowieści* (414) : Ty łám miły panie tworzyłz gori moczą twą (*koment*) Gori [*Ps* 64/7] to ieft apoftoły, rozumieiącz duchownie. *WróbŻółt* V; kiedi człowiek [...] potwirdziwłzy czo kto powiedział/ ináczey wyłóży/ niż on rozumiał ktho rzekł. *GórnDworz* Q5v;

Helam/ iako niektorzj rozumieią ieft Perfia. *BudBib* I 401d marg; *CzechEp* 315; *WujNT* 622, 661, 685 marg, 692, 716.

rozumieć czemu [= objaśniane] (1): á temu to pocztu dni rozumiey, [...] iako dniowie rozdzieleny fą ku miefiączom w kalendarzech á w minucijach [tj. że chodzi o dzień w miesiącu kalendarzowym] *FalZioł* V 46.

Zwrot: »rozumieć, co znaczy...« (1): áby rozumieli Chrześcijanie co tu znaczy to łowo/ WINY *KuczbKat* 415.

α. Podaje objaśnienie wyrazu lub fragmentu [»rozumiej, masz rozumieć itp.« = znaczy] (358) :

rozumieć kogo, co [= objaśniane] (79):

~ Z podaniem znaczenia:

kogo, co – *kogo, też: (tego) który, co* (35): *SeklKat* M4v, Q [2 r.], X4; *LubPs* Q4 marg, Z3, Z4; *Pień* Tu rozumiey/ tę Perfonę od kthorey krewni poźli. *GroicPorz* ffv, ffv; *Theráphim*: Iedni bałwany rozumieią, a drudzi obrazi fktorich Laban Prakthikował *Leop Cv* marg; *BibRadz* I 136b marg; *SienLek* 26v; Ciepłego maź rozumieć/ ktory w gorącey miłości przy Pánu fwoim ftoi [...]. Zimnego záfię ták maź rozumieć/ kthory iuż ni o czym áni wie/ áni dba *RejAp* 42v-43, 49v, 50, 51, 78v, 102, 156v [2 r.], 166; *GórnDworz* L12v; *RejPos* 306; *BiałKat* 253v; A to iedno á czoż infzego mamy rozumieć iedno ieden Bog/ gdyż tego pińmá mocnie poświadcziá/ y tákże fyná prawdziwym Bogiem zowá iáko y oycá/ tákże y Duchá fwiętego. *RejZwierc* 9v; A iefli duchowne odrodzenie rozumieć miłość/ y dobre vczynki: [...] *WujJud* 115v, 204; Ołtarz rozumiey ognińko náktorym palono ofiary. *BudBib* I 41d marg; Bo ták iednourodzone⁸⁰ rozumiemy/ ktory z Bogá ieden się urodził. *BiałKaz* G4v; *StryjKron* 31; Swinie Niemieckie z Polfkimi pomieřzáne nalepfze do chowánia: á Niemieckie rozumieć trzebá/ Zuławńkie/ Pomorńkie/ Weltwáńkie *GostGosp* 120; Cownie rozumie S.Hier. gryżenie funnienia. *LatHar* 160 marg; *WujNT* 108; *SarnStat* 1294; [Ták pánie pirwiazńki różmiej Pirwífie żyto/ wino/ oley *KorczRozm* S2v].

co – *jakie* (1): Thych lat nie możemy infzych rozumieć/ iedno od w niebo wftąpienia Pánfkiego *RejAp* 165.

co – *miasto czego* (1): Wykládaia drudzy [...]: włożón do grobu/ grob miáfto pieklá rozumieią *BiałKat* 93v.

co – *na kogo, na co* (2): bo to [tj. „hoc est corpus meum”] powiádał nie ná on chleb Kryftus rozumiał co iadł/ iedno náfwe ciáło vkázował ktore miáło vcierpieć *BielKron* [206]v, 196.

co – *za co* (3): Czwooro zwirząt możemy rozumieć zá cźterzy ftany rozlicźnych ludzi ná ziemi. *RejAp* 49v; *GórnTroas* 62; *SkarKaz* Oooo2a.

kogo, co – *kim, czym* (9): *BibRadz* I 136a marg, II 135d marg; [...] rofkázuiąc wiátrom áby nie wiały áni ná ziemię áni ná morze áni ná drzewá. Ziemię iuż możemy fwiáthem rozumieć/ morze infułami morfkimi [...] *RejAp* 65, 122; bo iefli rozumieią słowo Bogiem/ iáko Ian wykłáda [...]. Tedyć [...] *GrzegRóżn* B2v; *RejPos* 186; *CzechRozm* 165v; *SkarŻyw* A2; *CzechEp* 374.

co – *cum inf* „być” (2): *CzechRozm* 138; Kálwinus to zftąpienie do pieklá nie rozumie być nic infzego: iedno [...] pořtráchy wieczney śmierci. *ReszPrz* 84.

co – jak (26): *KuczKat* 320; To odpoczynienie troiákiem ípóobem rozumieć mamy/ Naprzod [...] *BibRadz* I 104a *marg*, I 263c *marg*; *SarnUzn* F7 *marg*; Gwiazdy niebieskie iáko rozumieć mamy *RejAp* Dd4, Ee2, Ffv, Ff2v, Ff3v, Ff4v [2 r.]; *RejPos* 28 *marg*, 82 *marg*, 88, 212v, 238v; *BialKat* 91, 253v; *KuczKat* 105; *RejZwierc* b3; *BudBib* I 266c *marg*; Vyrzyfz tu wtem Teftámenćie czytelniku niektore litery po kráioch przed przypikámi: Ktore ták rozumiey. Eb. znáczy Ebreyfskie księgi. G. znáczy [...] Grecfskie księgi ták máią. *BudNT przedm* a6v, Hhv; *WujNT* 342; *SkarKaz* Oooob; *SkarKazSej* 674b. ~ rozumieć miasto czego [= objaśniane] *co* [= znaczenie] (1): iáko miásto Szátáńfskiego ítołu/ Ołtarz ná ktorým Ofiáry ym [szatanom] czyniono/ rozumieć mamy: ták też [...] *KuczKat* 190.

rozumieć przez kogo, przez co [= objaśniane] (220):

~ Z podaniem znaczenia:

przez kogo, przez co – kogo, co (212): *PatKaz* III 127; *WróbŻółt* M7v, V6v, cc2, ee2, ee5; Przes oyca/ matkę nieiedno rodzice náffe mamy rozumieć/ ale tez wízelkie przełozone náffe *SeklKat* H; *KromRozm I* C4, L4v; *MurzNT* 38v, 148 *marg*, 163v *marg*; *KromRozm II* o4v, p2; *KromRozm III* C7v, E8, E8v [2 r.], F6v, H4v, O2 [2 r.]; *LubPs* N; Tám náydziefz iáfnie/ íz przes opokę nie Piotrá/ áni Papieżá rozumieią/ iedno tylko lámego Pána Iezu Kryftá. *KrowObr* 14v, 125; ábowiem cí przyfzły [!] wody áz ku duży. (*marg*) Przes wody rozumie wízytki wielkie vtrápienia y íprzećiwieńftwá. (–) *BibRadz* Ps 68/1, I 113d *marg*, 278d *marg*, 306b *marg*, 308d *marg*, 311a *marg* [2 r.] (33); Przes ty litery [alfabetu hebrajskiego] też oni [tj. Żydzi] liczbę rozumieią. *BielKron* 45v, 48v; *GrzegRóżn* B4 [2 r.]; Nie rozumiaći thu przez owoc Syn Boży zwirzchowne thy vczynki *SarnUzn* G8, D4, G8v; Pierwíza Monárchia (ktorá rozumiać Dániel święty przez głowę złotą y ośobę Lwią) byłá Afyrijska *LeovPrzep* I3v, G2v [2 r.], G4v, I3v, I4; Gdyż przez gory á przez infuły możemy rozumieć krole á kfiáżetá *RejAp* 139v, 63v, 110, 132, 143, 168, 181v; przez tego młodzieniafzká możemy rozumieć káżdego człowieká czyfte⁸⁰ żywotá *HistRzym* 72v, 3v [2 r.], 4 [2 r.], [39]v, 65, 75v (18); *RejPos* 240v *marg*; *BialKat* 141; Potým gdy mowi: W ręce thwe pokładam/ rozumieć mamy przez ręce/ moc y opáthrzność miłego Bogá *GrzegŚm* 44, 52; *KuczKat* 65, 105, 165, 405; *WujJud* 120, 236v; *WujJudConf* 235v; *RejPosWstaw* [110²]v; Od czáfu lepak odiećia vftáwicźney (offiáry) [...] (będzie) dni tyśiáć dwieście y dziewięćdziesiáć. (*marg*) *co* tu przez dni rozumieć mařz. Czytay wprzypikoch ná końcu. (–) *BudBib* Dan 12/11, I 369a *marg*, 419a *marg*, 439b *marg*; przez to fłowo/ w ośiáďłość wieczną/ czás długi rozumiać/ á nie wieczność iáká niefkończoną *CzechRozm* 86, 27v, 40v, 52, 83, 83v (25); *ModrzBaz* 133v; íz tu ná tym mieyfcu Moizefz przez Bogá rozumie lámego oycá/ á nie ktorá infzá ośobę *CzechEp* 276; przez náśienie niewieście nie *co* infzego też iedno *co* fię rodzi z niewiáły/ rozumieć muśiemy. *CzechEp* 293, 39, 40, 115, 161 [2 r.], 162 (42); *NiemObr* 32, 47 [2 r.], 77, 163, 174 [2 r.], 175; *ReszPrz* 12; Przes te málutkie/ nierozumieyże lámych nieukow/ y proftakow *WujNT* 47, 47, 76, 103, 115, 155 (26); *WysKaz* 18; tedy dawni Doktorowie SS. [...] przez fukniá rofkroioná/ rozumieią sekty kácerfskie *PowodPr* 55, 8, 29, 38 [2 r.]; *SkarKaz* 484a.

przez co – cum inf „być” (3): y widziáć ná thym mieyfcu Libulá áno dwie oliwne drzewie wyrośły [...] (przes ktore rozumieią dziś być s. Woyćiechá z świętým Wacławem) *BielKron* 319; *RejAp* [175]; *RejPos* 6v.

przez co – ze zdaniem dopełnieniowym [w tym z zapowiednikiem: to (1); iż] (5): PatKaz III 127; HistAl C6; Bo iuż tám przez gwiazdę rozumiemy/ iż vpadł ná ziemię on zły Bonifácius Papięz pirwły RejAp 109v, 168; CzechRozm 56v. ~

rozumieć czym [= objaśniane] kogo, co [= znaczenie] (9): Drzewiną iuż wiemy iż piłmo fwięte ludzie rozumie ná ziemi. RejAp 78v, 63v, 90, 105v, 127, 132v, 138v, 181v; Ciało zábijáią/ ále dułze zábic nie mogą/ dułżá rozumieiąc duchownego człowieká GrzegŚm 54.

rozumieć pod czym [= objaśniane] (8):

~ Z podaniem znaczenia:

pod czym – co (7): SeklKat M4; Pod tą liczbą siedmi słupow według zwyczajú piłmá fwiętego rozumie liczbę niezliczoną BibRadz I 336b marg; RejAp 48, 132; Grzech nieczyłty przodkiem kładzie/ pod którym bez wątpienia rozumie cudzołóstwo RejPosWstaw [110³]; ModrzBaz 142v; pod imieniem Dyákonow rozumie y poddyákony. WujNT 725 marg.

pod czym – o kim [ze zdaniem nawiązującym do dopełnienia w zdaniu nadrzędnym] (1): Zálóżył ie ná świádectwo w [!] Iozef (marg) To ielt/ thák poftánowił Pán miedzy włzem ludem swoim/ o kthorem thu rozumie pod tym imieniem Iozefowym/ iż on chował oyce ich w Egipcicie. (–) BibRadz Ps 80/6. ~

rozumieć na miejscu czego [= objaśniane] co [= znaczenie] (1): ná thym mieyfcu thego miáltá Pánu miłego nie możemy nic inłzego rozumieć iedno Kołcioł iego miły RejAp 170.

rozumieć o czym (2):

~ Z podaniem znaczenia:

o czym – kogo (1): Tákże też y o siedmi gwiazdach mamy rozumieć włzytki páłterze RejAp [13].

o czym – jak (1): á thák gdzie sie tu miánuie Phalanx rozumiey woylko/ tákże [tj. tak samo] y o drugich łłowiech rozumiey/ ktore nie mogą być powiedziane po Polłku włánie BielSpr 29v. ~

rozumieć w czym [= objaśniane; w tym: w tym słowie itp. (4)] kogo [= znaczenie] (6): LubPs T6v; Moáb będzie stárt (marg) W przypominániu Moábitow rozumie włzytki nieprzyacióły kołciołá Bożego. (–) BibRadz Is 25/10; Wyrwiełzli Lewiátháná (marg) W thym słowie rozumieią niektorzy Wielorybá [...]. (–) BibRadz Job 40/20, I 351a marg, 478d marg, II 90c marg.

rozumieć gdzie [= objaśniane, tj. miejsce w tekście] (13):

~ Z podaniem znaczenia:

gdzie – kogo, co (6): A náłzy nieprzyjaciele náłmiewaią sie z nas. (koment) Tu rozumie żydy. WróbŻółt ccv, L6v; gdy mowięm gołębie lecą zarás tam rozumiemy i gołębicę MurzNT 41 marg; LubPs aa4; BibRadz I 408d marg; GrzegRóżn B3.

gdzie – o czym (6): korzenie Diptamowe ielt więcłzłzey wážnołci y moci niłzi łamo ziele/ á przeto w receptach połpolicie o korzeniu ma być rozumiano FalZioł I 41b, I 137b; áby nie opowiedáli łłowá Bożego w Azyey. (marg) Tu rozumie o Azyey mniejłzłzey [...]. (–) BibRadz Act 16/6, I 351a marg; NiemObr 30; WujNT 888.

gdzie – tak (1): Y rzekł Elohim/ to ielt/ (ták małz włzędy rozumieć) Oćiec/ fyn/ duch CzechRozm 15v. ~

Z przytoczeniem [= objaśniane] (7):

~ Z podaniem znaczenia:

kogo, co (5): Sądz miły panie [...] ty ktorzy mnie zażkadziają/ racz zwalczyć ty ktorzy na mię walczą. (*koment*) Słowa łą fyna Bożego z ftrony iego człowieczeńftwa, ktorzy zażkadziają [*Ps* 34/1]) rozumie Licemierniki kxiążęta żydowskie. *WróbŻołt* L5v, P5v; *BiałKat* 91; *Abych przyfzedł dąwac pokoy* [*Luc* 12/51].) Rozumiey on pokoy zły/ ktory ieft miedzy świeckimi y niezbożnemi ludzmi *WujNT* 249, 440.

na co (1): Abowiem gdybyfmy ták/ Bierzcie y iedzcie/ ná rozmyflanie rozumieli/ [...] y ná wierzenie: [...] *BiałKat* 291.

Ze zdaniem dopełnieniowym [z zapowiednikiem: tak] (1): Miezka pan Bog miedzy zgodliwym malzeńftwem/ [...] tak mamy rozumieć/ ábyfmy fię pana Boga baly [...]/ á chwaliligo/ wmiłofci malzenfkey zily *SeklKat* L. ~

Z przytoczeniem [= znaczenie przytoczenia] (5): Craffus venter craffum facit ingenium, może thak kto chce rozumieć krafný brzuch krafný czyni rozum *GlabGad* P5v; *RejPos* 214v; Y ściągnął Izraél práwicę fwoię/ y włożył ná głowę Efraimowę/ [...] á lewicę fwoię ná głowę Manáfzelá/ vmyflnie przemieniáiac (*marg*) Włáfnie/ rozumie fpráwuiać. (-) ręce fwe. *BudBib* *Gen* 48/14; *WujNT* 394 *marg*; zá was/ práwi/ y zá wiele ich krew fię tá wylewa. Toć muśi rozumieć/ krew fię tá ofiáruie. *SkarKaz* 158a.

Zwroty: »dobrze rozumieć« (1): Przez tę záś drugą beftýą Richárdus/ Anfelmus y inni/ dobrze rozumieią przednieyfzego fałszywego proroká ábo káznodzieie Antychriftufowego *WujNT* 869.

»słusznie rozumieć« (2): W ktorým wyroku Páńfkim/ przez Lwa leśnego/ flufznie rozumieć możemy moc Turecką *PowodPr* 8, 38.

»rozumieć sobie« [*szyk zmienny*] (4): *SeklKat* M4v, X4; Przez okrágłóć piły tho fobie rozumiemy [*intelligimus*]/ iz okrágłóć wfzytkiego fwiátá pod náfze pánowanie má być poddána. *HistAl* C6; *BibRadz* I 306b *marg*.

»włáśnie rozumieć« (8): *LubPs* N, T6v; Czemuż ie tu pímo fwięte beftýą zowie o fiedmi głowach? [...] iz to miáfto Rzymkie [...] záfiádło ná fiedmi gorach/ ktore włáfnie możemy rozumieć fiedmią głowámi *RejAp* 105v, 63v, 132; *BudBib* I 28d *marg*; *CzechEp* 276, 292.

»źle rozumieć« (1): Piekło zá grob źle rozumieią heretycy *SkarKaz* Oooo2a.

Szeregi: »rozumieć i wykłádać« (3): *CzechRozm* 167; Przez ktory woz y źwierzętá wfzytko Papięftwo czterech Ewánieliftow z fobą zgodnych rozumie y wykłáda. *CzechEp* 306, 372.

»zwać i rozumieć« (1): pífze ták Rabi Sálomo: Iz fyn Dawidow nie miał przysć (fynem Dawidowym zowie y rozumie Mefyafzá) *CzechRozm* 165v.

β. *Z elipsą wyrazu lub fragmentu objaśnianego, zwykle w uwagach marginesowych do określonego fragmentu w tekście głównym* (45) :

Z podaniem znaczenia: rozumieć kogo, co, jakie (25): Gdy naydziefz napifano w receptach to flowo prófto kobyli fzczaw/ tedi mařz rozumieć okrágły fzczaw *FalZioł* I 73a; Bogoflawieni łą ktorim grzechy łą otpuřczony (*koment*) Grzechy [*Ps* 31/1]) rozumie pirworodne *WróbŻołt* K6, L7v; *KromRozm* III O3v; iz ya práwi wflythko s fobą nořfę. Rozumyał zacny człowiek náukę *GliczKsiąż* H4; kthore [*miejsce*] ieft rzeczone po Zydowfku Armágedon. (*marg*) Niektorzy wykłádaią to słowo Gorę

owocow/ á rozumieią kołćioł Boży/ á drudzy zálie rozumieią mieyfce niektore gdzie przywiedzione będą niewierne kłiążętá [...]. (–) *BibRadz Apoc* 16/16, I 336b *marg*, 358c *marg*, 358d *marg*, 361a *marg*, 451b *marg*; *OrzQuin* D2v; *Prot Av*; *LeovPrzep* I3v; *GrzegŚm* 2 *marg*, 53; *WujJud* 161v; *BiałKaz* E3 *marg*; *CzechRozm* 156; Bo iáko powieda on *Orator, Philofoph* [...] (*marg*) Ciceroná rozumie we 2. księg. O powinnościách. (–) *ModrzBaz* 127; *ModrzBazBud* ¶6 *marg*; *SkarJedn* 222; *SkarŻyw* 583 *marg*; gdyłmy obaczyli árgumentá/ tego to obrońce Sákrámentow (Krolá Angellkiego Henryká rozumie) *ReszPrz* 58.

rozumieć na kogo, na co (2): Mowiąc iż mu zginęło sześć złotych ná łznurze/ Ale to nam nágrodzi ten pan co ná gorze. Ten rozumiał ná Bogá *RejFig* Dd7; *PowodPr* 9.

rozumieć o kim, o czym (14): *FalZioł* I 142c; ácz tám biskupá lámego myeni/ ále w obyec o kápłanyech rozumye *KromRozm III* K2v; Tedy lię ich wiele zeydzie od włchodu y zachodu łłońca/ od pułnocy y od południá (*marg*) Rozumie o národźiech pogáńskich. (–) *BibRadz Luc* 13/29, II 54c *marg*, 90d *marg*; *RejPos* 139v, 231v; Chwalćie go niebiołá niebiefkie/ y wody/ ktore ná wierzchu niebios. (*marg*) Rozumie o obłokách wodnych [...]. (–) *BudBib Ps* 148/4, I 144c *marg*, 381d *marg*, 467d *marg*; *CzechRozm* 134v; *NiemObr* 33; *PowodPr* 10.

rozumieć jakoby rzekł ... (1): A to włyfłtko początek boleści. (*marg*) niektorzy rozumieią iakoby rzekł wżędzie (–) *MurzNT Matth* 24/8.

αα. *Wprowadza fragment korygujący lub uściślający* (4) : A ták mušifz rozumyeć [*słowa Chrystusa: Ja a ociec jestełmy jedno – s. q4v*] wedle ifłtnoći *KromRozm II* r3; z iednego łá włyfłcy (*marg*) Tho iefł/ z Adamá/ iáko niektorzy wykłádáią/ ale zálie drudzy rozumieią z Bogá. (–) *BibRadz Hebr* 2/11; Miał fwey náuki piłmo zá pazuchą przy łobie/ y przyłięgáł iłz ták trzyma iáko nápiłá: rozumieiąc/ ták iáko łam pod pachą v mnie łtoi *SkarŻyw* 389; *CzechEp* 113.

b. »rozumiej itp.« = *to jest; wprowadza w ciąg tekstu uzupełnienie uściślające, ułatwiające zrozumienie (często w uwadze marginesowej do tekstu głównego)* (88) :

α. *Wprowadza uściślenie* (62) : [...] Cottidijanę/ tho iefł zimniczę na każdy dzień będącą, rozumiey z łlodkiew flegmy. *FalZioł* V 5; *GlabGad* M; *WróbŻołt* C4; bo tak łyn Boży raczył powiedzieć/ ktorzy dobrze czynily (rozumiey pyrwey wierząc [*lege: wierząc*]) poydą do wiecznego ziwota. *SeklKat* M; Wzywánye łwyętych teź yeł zły zwyczaj/ Ancykryłtow/ ktory łye przeciwi przednyeyłfemu ártýkułowi (rozumiey wyáry) *KromRozm I* H4v, O3v; A tenći wieć owoc przynośi (*marg*) Rozumiéimy w ktoręmbýkolwiek łtanie żył/ byłę [!] potciwęm [...] (–) *MurzNT Matth* 13/23; Co kolwyek yeł nápiłano (rozumiey w łtárym zakonye [...]) ku náłfey náuce nápiłano *KromRozm II* i4, b3, g, k2, lv; A to mowil o Iudałfu Iłkárioćye/ kthory był ze dwunałfey/ rozumiey Apołtołow *KromRozm III* D3v, A5, B8v, H2, O6; A pijańłtwo teź tu rozumiey tákíe/ ktore by było ták wielkie/ iże by człowiekowi rozum á bácznoć odiyęło. *GroicPorz* mm; *KrowObr* 236; *BielKron* 36v; náłłucz biedrzeńcu/ benediktu/ rzepiku zárowno/ á ciáłto [*errata dodaje: á ono ciáłto/ nie iné ci[á]łto rozumiey*] przykłádáy ná wrzody *SienLek* Aaaa3, S[ss]3; *BiałKat* 53v, 228v; *GrzegŚm* 21; Wierzy/ rozumiey oną wiárá/ ktora przez miłość dobrze czyni. *WujJud* 69; Widzilz że tu Sokrátes o tym tylko powiáda że niemáłz prikazánia/ ktorých potraw pożywáć nie máią/ okrom mięłá rozumiey. *WujJud* 196, 57, 90v, 98, 114, 206, 233v; Arámćzycy záłtápiłi byli ziemię (*marg*) [...] wł. nápełnili

ziemię/ Rozumiey łobą. (–) *BudBib* 3.Reg 20/27, I 182a marg, 217a marg, 341d marg, 349b marg, 419a marg (9); Łátwiey przeminać niebu y źiemi/ niż krefce iedney z zakonu odpáść. Rozumiey/ ktoraby łie pierwey łpełnić nie miáła. *CzechRozm* 91v, 30v, 40, 169; *Mnie nie zázwdy mieć będziecie* [*Ioann* 12/8].) Rozumiey w widomym á śmiertelnym ćiele *WujNT* 358; Iełli łię będziemy łpowiedáć grzechow náłzych: rozumiey/ iedni drugim *WujNT* 817, 41 marg, 88 marg, 175, 307, 349 (16).

β. *Precyzuje znaczenie zaimka (13)* : vprzedzi przed nim (marg) Rozumii panem Bogiem [...] (–) *MurzNT Luc* 1/17; Ktory (rozumiey pan Kryftus) [...] nye myáł łobye zá łupyestwo/ iż yełt rowyen bogu. *KromRozm II* q4v, l3, v2v; *KromRozm III* O5v; Wzgárdziła ćię (marg) Rozumiey Afzurá krolá [...] (–) *BudBib* 4.Reg 19/21, I 341c marg; Tá (rozumiey Gaza) iełt pułta. *BudNT przedm* b6, *przedm* cv; áby łię tylko dotknęli kráiu łzáty iego: á ile łię go (marg) Rozumiey, ábo kráiu, ábo Páná: bo y Graeckie słowko tákże iest wátpliwe. (–) z nich dotknęło/ ozdrowieli. *WujNT Mar* 6/56, s. 180, 288, 696 marg.

γ. *Wprowadza podmiot, którego brak w zdaniu (6)* : *KromRozm I* C4v; Yam przyłfedł áby żywot myeli (rozumiey ludzie) *KromRozm II* b3, m4v, l; *KromRozm III* H4; Y do ktoregołz z Aniołow rzekł kiedy (rozumiey Bog [...]) śiádz po práwicy moiey? *CzechRozm* 36v.

δ. *Wskazuje podmiot i precyzuje znaczenie zaimka (1)* : przyłzedł áż do Stárádawnego/ [...] y dał mu (rozumiey on Stárádawny łynowi człowieczemu) zwierzchność *CzechRozm* 124.

ε. *Podaje okoliczności, szczegóły [co; w tym: „to” (4)] (7)* : *PatKaz III* 153; á tego potrołzce pułzczać na oczi [...], A to rozumiey gdy będą zámiony przez wrzod *FalZioł* IV 45b; á gdy łą łwieże [*jajca*] tedy y więłtżá część białku w krew łie obracza. A to małz rozumieć w łubtilnym przyrodzeniu/ bo kto ma grubá płeć [...], w takim richley iaie zgore niż łie w krew obroci *GlabGad* H5v, H7; Iż łłyłzał głos iáko wod wielkich á iáko gromow wielkich. [...] A ty głofy mamy rozumieć/ ták ná niebie duchow wielebných iáko y tu ielzce ná zyemi żywych wierných Páńłkich *RejAp* 118v; Niewiáłtę wedle płci rozumiey *BiałKat* 331 marg; *PaprUp* Lv.

4. *Znać się, posiadać odpowiednią wiedzę o czymś, posiadać umiejętność; intelligere* *PolAnt*, *Mącz*; *cognoscere* *HistAl*; *tenere* *Mącz*; *existimare* *Modrz* (58) : *FalZioł* II 2a; ktoby miał po temu Cieśle/ ábo łam rozumiał/ tedy łą dobré Bálzty łzczebłowané *Strum* G3v.

rozumieć co (17): *KrowObr* 242v; *RejWiz* 76v; *RejZwierz* 41v; Ani będą łiádadć ná łtolicách/ áni rozumieć połtępkow łądowych. *BibRadz Eccli* 38/36; [*wielu było*] ktorzy zázwdy chćiwi byli [...] záchowánia rozumieć połtronnych kráin/ y ludzi w nich miełzłkáiących *BielKron* 455; *KochSat* A4; Ktore ty to włyłtki rzeczy [*astronomię, geometrię*] iako iełt miła rzecz rozumieć: tákże też [...] *KwiatKsiąż* I4; *Mącz* 446b; Thu połožę Ricerłkie práwo/ ktore potrzebá/ żeby dworzánin rozumiał *GórnDworz* E2, D5v, Kk6v; *RejZwierz* Aaa; *PaprPan* Hv, L2, Bb; *GostGosp* 97; *SarnStat* 809.

rozumieć (o)koło czego (3): Spytháły wnet ielłi co około rycerłtwá rozumieią? Rzekłá bárzo dobrze/ y wnet kilkiem młodzieńczykom kazála záthoczyc końmi á z łuku łtrzelic *BielKron* 320v; *Strum* M3; *PaprPan* Sv; [IEłłic nikt/ tim/ ktorzi około żełłárłtwá nierozumieią łtyru v okrętu nie poruczá/ [...]] *LorichKosz* 89 (*Linde*).

rozumieć czemu (16): *RejZwierz* A6; ktory [*Adam*] [...] biegom niebiełkim rozumiał *BielKron* 46, 81, 178v; *BielSpr* 47v, 59v, 71, 72v, 73, 75; *BudBib Prov* 14/15; *Strum* K; Ziemię pomierzył/ y

głębokie morze/ [...] Wiątróm rozumie/ praktykuie komu/ A łam niewidzi/ że ma kurwę w domu. *KochFr* 22; Kto grze rozumie/ może śmieie ładzić/ A kto nieświadóm/ lepiej łie poradzić. *KochSz* A2v; Zołnierza nie mamy ani wodza, ktoryby sprawám woiennym rozumiał. *ActReg* 50. *Cf Ze zdaniem dopełnieniowym.*

rozumieć z czym (3): *RejKup* d7v; Xerxes záfmucił łie/ bo wiedział iż Grekowie dobrze z wodą rozumiełi. *BielKron* 117; *RejZwierc* 216v.

rozumieć na czym (3): A obádwa ná gwiazdách wiele rozumiełi *RejWiz* 126v, 152; Zegárowi był rad/ y rozumiał ná nim dobrze *BielKron* 313v.

rozumieć o czym (3): iż [*Egipcjanie*] łny rozwodzą/ známioná vkazuią/ [...] y znáią rzeczy przyłzłe/ ia też o tym włzytkim iáko prorok rozumieł *HistAl* A3; *ModrzBaz* 93v; áby młodzieńcow vmyłły były do tego przywodzone/ żeby o práwóch dobrze rozumiełi *Phil* D3.

rozumieć w czym (5): *Mącz* 439a; nie tákbyś łie ty miał/ gdybyś czo rozumiał w tey náuce [*tj. w czarach*]. *Górndworz* T4v, N4v; Lepiej w łprawách Rycerłkich niż łazon rozumie. *PaprPan* X2v; *GostGospGroch kt.*

cum inf (2): Nie to iest mądry czo wiele łpraw vmie/ Lecż co złe z dobrym rozeznáć rozumie. *RejZwierc* [213]v; A iestłiby [*tj. jeślibyś*] tych Sadržáwek nie rozumiał zmówić z Robotniki/ ogulem: niechayże robią ná Pręty w nich *Strum* N4.

Ze zdaniem dopełnieniowym nawiązującym do dopełnienia w zdaniu nadrzędnym (1): trzeba dobrze rozumieć prochowi/ iáko mocny álbo łłáby *BielSpr* 73.

Zwroty: »czyście rozumieć« (1): Iedno czo wylgáć s tym czyłcie rozumie. *RejZwierc* 216v.

»dobrze, lepsze rozumieć« = *melius existimare* *Modrz* [*szyk zmienny*] (12:2): zebrałły łie znowu zá pomocą łánuenłow/ ktorzy wodney łprawie dobrze rozumiełi/ [...] *BielKron* 178v, 117, 313v; *BielSpr* 59v, 71, 72v, 73, 75; Bo náłz Woyłki choć widziłz zdać łie ták łpokoiny/ Aleć lepiej rozumie zwłáłzczá koło woyny *PaprPan* Sv, X2v; *ModrzBaz* 93v; *Phil* D3; włtępowáć téż iednému z wielą ich w łzránki/ co [...] leplzé niż ia rozumieią/ nie grzeczy *JanNKar* A4, D3.

»włáśnie rozumieć« (1): Co cnotá/ co pocżciwość/ rozeznáć vmieią/ A łwe łpráwy powinne włáśnie rozumieią. *RejWiz* 76v.

Szereg: »umieć i rozumieć« (1): [*O nowej ortografii polskiej*:] wđdy przynamniéy owym co lepiéy vmieią y leplzé rozumieią pobudkę dáć *JanNKar* D3.

Przen (2) :

rozumieć czemu (1): Ten Pan ktory pewne czáły záložyl Miełiácowi/ Też y Słóńcu iż rozumie tu łwemu zachodowi *LubPs* X6.

rozumieć z kim (1): nie przeciów łie łwiátu [...] Ktoryć iedno też s tymi co go pilni vmie/ Ale s tymi co cnoty/ namniéy nie rozumie. *RejWiz* 193.

*** *W dosłownym przekładzie z łaciny lub hebrajskiego* (3) : Iestłi ná ięzyku mym złość/ á włta moje nie czuiąłi gorzkości. (*marg*) wł. podniebienie moje nierozumie(li) łtárčia? (–) *BudBib Iob* 6/30; *Y będzie* [*Antychryst*] w požądliwościách niewiast Przy tych łłowách/ piłze *Albertus* z łłow Hieronimowych/ iż to w texcie Hebreylłkim wátpliwie položono. Dla cze^{go} *Aquila* łłowo od łłowá wyrázáiąc ták przełožyl. Ná Bogá oycow łwych rozumieć nie będzie/ y ná požądliwość białych głow.

[...] Bo to co lię mowi/ rozumieć nie będzie/ może lię ściągąć do oboygá/ ábo też do iednego tylko. *CzechEp* 415.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (28) : Animadverto, Baczę. Rozumiem. *Mącz* 10c; Calleo per Metaph. significat/ Rozumiem Wyem dobrze/ Vmiem *Mącz* 32a; Rem tenes, Rozumiełz. *Mącz* 446b, 14a, 19d [2 r.], 48c, 62b, 81c (24); Concipio – Poimuię, poczinąm, rozumiem. *Calep* 232b, 548a, 775b, 968a.

*** *Dubium* (1) : powiedział ze tak rozumiał iz Rpta rozumiała reformation^{em} *ActReg* 90.

Synonimy: 1., 3. brać, dzierżać, kłaść, liczyć, mieć, mnimać, poczytać, sądzić, szacować, trzymać, twierdzić, ważyć.

Formacje współrdzenne: rozumieć się, dorozumieć się, porozumieć, porozumieć się, sporozumieć się, urozumieć, wyrozumieć, zrozumieć, zrozumieć się; dorozumiewać się, porozumiewać, porozumiewać się, sporozumiewać się, wyrozumiewać, zrozumiewać.

Cf **ROZUMIAN, ROZUMIEJĄCY, ROZUMIENIE**

KW, (PP)